AKDENİZ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

Ebru BÜYÜKAK

1960-1970 DÖNEMİ TÜRK SİNEMASINDA ÇOCUK İŞÇİLİĞİ

Çalışma Ekonomisi ve Endüstri İlişkileri Ana Bilim Dalı
Yüksek Lisans Tezi

Antalya, 2021

AKDENİZ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

Ebru BÜYÜKAK

1960-1970 DÖNEMİ TÜRK SİNEMASINDA ÇOCUK İŞÇİLİĞİ

Danışman
Doç. Dr. Mete Kaan NAMAL

Çalışma Ekonomisi ve Endüstri İlişkileri Ana Bilim Dalı
Yüksek Lisans Tezi

Antalya, 2021

Akdeniz Üniversitesi

Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürlüğüne,

Ebru BÜYÜKAK 'in bu çalışması, jürimiz tarafından Çalışma Ekonomisi ve Endüstri İlişkileri Ana Bilim Dalı Yüksek Lisans Programı tezi olarak kabul edilmiştir.

Başkan	: Prof. Dr. Cem ERGUN	(İmza)
Üye (Danışmanı)	: Doç. Dr. Mete Kaan NAMAL	(İmza)
Üye	: Dr. Öğr. Üyesi Şerife DURMAZ	(İmza)

Tez Başlığı: 1960-1970 Dönemi Türk Sinemasında Çocuk İşçiliği

Onay : Yukarıdaki imzaların, adı geçen öğretim üyelerine ait olduğunu onaylarım.

Tez Savunma Tarihi : 05/06/2021

Mezuniyet Tarihi : 05/08/2021

(İmza)

Prof. Dr. Suat KOLUKIRIK

Müdür

AKADEMİK BEYAN

Yüksek Lisans Tezi olarak sunduğum “1960-1970 Dönemi Türk Sinemasında Çocuk İşçiliği” adlı bu çalışmanın, akademik kural ve etik değerlere uygun bir biçimde tarafımca yazıldığını, yararlandığım bütün eserlerin kaynakçada gösterildiğini ve çalışma içerisinde bu eserlere atıf yapıldığını belirtir: bunu şerefimle doğrularım.

İmza

Ebru BÜYÜKAK

T.C.
AKDENİZ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TEZ ÇALIŞMASI ORİJİNALLİK RAPORU
BEYAN BELGESİ

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜ'NE

ÖĞRENCİ BİLGİLERİ	
Adı-Soyadı	**Ebru BÜYÜKAK**
Öğrenci Numarası	**20185258015**
Enstitü Ana Bilim Dalı	**Çalışma Ekonomisi ve Endüstri İlişkileri**
Programı	**Tezli Yüksek Lisans**
Programın Türü	**(X) Tezli Yüksek Lisans ( ) Doktora ( ) Tezsiz Yüksek Lisans**
Danışmanının Unvanı, Adı-Soyadı	**Doç. Dr. Mete Kaan NAMAL**
Tez Başlığı	**1960-1970 Dönemi Türk Sinemasında Çocuk İşçiliği**
Turnitin Ödev Numarası	**1625771310**

Yukarıda başlığı belirtilen tez çalışmasının a) Kapak sayfası, b) Giriş, c) Ana Bölümler ve d) Sonuç kısımlarından oluşan toplam 131 sayfalık kısmına ilişkin olarak, 30/07/2021 tarihinde tarafımdan Turnitin adlı intihal tespit programından Sosyal Bilimler Enstitüsü Tez Çalışması Orijinallik Raporu Alınması ve Kullanılması Uygulama Esasları'nda belirlenen filtrelemeler uygulanarak alınmış olan ve ekte sunulan rapora göre, tezin/dönem projesinin benzerlik oranı:

alıntılar hariç % 6

alıntılar dahil % 15 'tür.

Danışman tarafından uygun olan seçenek işaretlenmelidir:

(x) Benzerlik oranları belirlenen limitleri aşmıyor ise:
Yukarıda yer alan beyanın ve ekte sunulan Tez Çalışması Orijinallik Raporu'nun doğruluğunu onaylarım.

( ) Benzerlik oranları belirlenen limitleri aşıyor, ancak tez/dönem projesi danışmanı intihal yapılmadığı kanısında ise:

Yukarıda yer alan beyanın ve ekte sunulan Tez Çalışması Orijinallik Raporu'nun doğruluğunu onaylar ve Uygulama Esasları'nda öngörülen yüzdelik sınırlarının aşılmasına karşın, aşağıda belirtilen gerekçe ile intihal yapılmadığı kanısında olduğumu beyan ederim.

Gerekçe:

Benzerlik taraması yukarıda verilen ölçütlerin ışığı altında tarafımca yapılmıştır. İlgili tezin orijinallik raporunun uygun olduğunu beyan ederim.

……/……/……..

(imzası)
Doç. Dr. Mete Kaan NAMAL

İ Ç İ N D E K İ L E R

ŞEKİLLER LİSTESİ ..... **iv**
TABLOLAR LİSTESİ ..... **v**
FOTOĞRAFLAR LİSTESİ ..... **vi**
KISALTMALAR LİSTESİ ..... **vii**
ÖZET ..... **viii**
SUMMARY ..... **ix**
TEŞEKKÜR ..... **x**
ÖNSÖZ ..... **xi**
GİRİŞ **1**

BİRİNCİ BÖLÜM
KURAMSAL ÇERÇEVE

1.1. Çocuk İşçiliği 4
1.2. Çocuk İşçiliğin Kavramsal Analizi 12
1.3. Çocuk Emeğinin Tarihi 13
1.4. Türkiye'de Çocuk İşçiliği 19
1.5. 1960-1970 Dönemi Çocuk İşçiliği ve Türkiye' deki Çocuk İşçiliğinin Durumu 20
1.6. Çocuk İşçiliğinin Bileşenleri 20
1.6.1. Yoksulluk 21
1.6.2. Göç 23
1.6.3. Aile Yapısı 24
1.6.4. İstihdam ve Çocuk İşgücüne Talep 24
1.6.5. Eğitimsizlik 25
1.7. Çocuk İşçiliği ile Mücadele 26
1.7.1. Uluslararası Düzenlemeler 27
1.7.1.1. Çocuk Hakları Cenevre Bildirgesi 28
1.7.1.2. BM Çocuk Hakları Bildirgesi (Çocuk Hakları Evrensel Bildirgesi) 29
1.7.1.3. Ekonomik, Sosyal ve Kültürel Haklara İlişkin Uluslararası Sözleşme 29
1.7.1.4. Avrupa Sosyal Şartı 30
1.7.1.5. İstihdama Kabulde Asgari Yaşa ilişkin 138 Sayılı ILO Sözleşmesi 31
1.7.1.6. En Kötü Biçimlerdeki Çocuk İşçiliğinin Yasaklanması ve Ortadan Kaldırılmasına İlişkin 182 Sayılı ILO Acil Eylem Sözleşmesi 33
1.7.2. Ulusal Düzenlemeler 35

1.7.2.1. 1982 Anayasası 35
1.7.2.2. 4857 Sayılı İş Kanunu 35
1.7.2.3. 1593 Sayılı Umumi Hıfzıssıhha Kanunu 36
1.7.2.4. 3308 Sayılı Mesleki Eğitim Kanunu 37
1.7.2.5. 222 Sayılı İlköğretim ve Eğitim Kanunu 37
1.7.2.6. 5395 Sayılı Çocuk Koruma Kanunu 38

İKİNCİ BÖLÜM

SİNEMA OLGUSU VE 1960-1980 DÖNEMİ TÜRKİYE'NİN SOSYO-EKONOMİK DURUMU

2.1. Sinema Olgusu, Kültürü ve Film 39
2.1.1. Türk Sinemasının Tarihçesi 39
2.1.2. Sinema Biliminin Önemi 42
2.1.3. Sinema Filmlerinin Önemi 44
2.1.4. Sinema Filmlerinin Halk Üzerindeki Etkililiği 44
2.1.5. Sinema ve Toplum 45
2.2. 1960-1980 Dönemi Türkiye'nin Sosyo-ekonomik Yapısı 46

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

1960-1970 DÖNEMİ TÜRK SİNEMA FİLMLERİNDE ÇOCUK İŞÇİLİĞİNİN SAPTANMASI

3.1. Araştırmanın Amacı ve Önemi 49
3.2. Çalışmanın Kapsamı ve Sınırlılıkları 49
3.3. Araştırmanın Problemi ve Araştırma Soruları 50
3.4. Araştırma Felsefesi, Yöntemi ve Veri Toplama Tekniği 50
3.5. Araştırmanın Geçerlilik ve Güvenilirliği 52
3.6. Araştırmanın Veri Analizi 53
3.7. Elde Edilen Verilerin Kodlanması ve Kategorileştirilmesi 55
3.8. Temaların Tanımlanması ve Sınıflandırılması 55
3.9. Araştırma Bulguları 56
3.9.1. Filmlere Dair Genel Bulgular 57
3.9.1.1. Metin Erksan'ın Yaşamı ve Sinemacı Kişiliği 57
3.9.1.2. Gecelerin Ötesi Filmi Künyesi ve Özeti 58
3.9.1.3. Ömer Kavur Yaşamı ve Sinemacı Kişiliği 59
3.9.1.4. Yusuf ile Kenan Filmi Künyesi ve Özeti 59
3.9.2. Filmlere Dair Bulgular 60

3.9.2.1. Çalışma Koşullarının Çocuk İşçilere Etkisi 60
3.9.2.1.1. Çocuk Çalışan İçin Fabrikada Çalışma Koşulları 62
3.9.2.1.2. Çocuk Çalışan İçin Pazarda Çalışma Koşulları 64
3.9.2.1.3. Çocuk İşçilerin Fiziksel Durumları 67
3.9.2.2. Çocuk İşçiliğinde Denetim 68
3.9.2.2.1. Çocuk İşçiliğinde Denetim Endişesi 69
3.9.2.3. Çocuk İşçiliğinde Deneyim Kazanmak 70
3.9.2.4. Çocuk İşçiliğinde Aile Etkisi 73
3.9.2.4.1. Aile Yapısının Bozukluğu 73
3.9.2.4.2. Aile Denetiminden Yoksun Çocuklar 74
3.9.2.5. Çocuk İşçiliğinde Yoksulluk Etkisi 75
3.9.2.5.1. Açlık Sorunu 77
3.9.2.5.2. Barınma Sorunu 78
3.9.2.5.3. Çocuk İşçiler İçin Para Kazanmanın Önemi 80
3.9.2.5.4. Yoksunluk 81
3.9.2.6. Çocuk Yaşta Çalışma Bilincini Oluşturmak 81
3.9.2.6.1. Adam Olmak İçin Çalışmak 82
3.9.2.6.2. Çocuk Yaşta Çalışmamasını Yadırgama 83
3.9.2.7. Çocuk Yaşta İş Arama 83
3.9.2.7.1. İş Bulma Konusunda Aracı Kişiler 84
3.9.2.8. Çocukluk Döneminde Zorunlu Çalışmak 85
3.9.2.8.1. Çocukluk Döneminde Eğitimden Uzaklaştırılmak 86
3.9.2.8.2. Ücretsiz Aile İşçisi Olan Çocuk 86
3.9.2.9. Suça Sürüklenen Çocuklar 87
3.9.2.9.1. Kötü Alışkanlıklar 88
3.9.2.9.2. Usulsüzlük ve Suçüstü Yakalanma 90

TARTIŞMA 92
SONUÇ 96
KAYNAKÇA 104
EK 1- KAPPA ANALİZ TABLOSU 116
EK 2- TRANSKRİPT EDİLEN KESİT ÖRNEĞİ 117
EK 3- ALANINDA UZMAN HOCA İLE MAİL ÖRNEĞİ 118
ÖZGEÇMİŞ 120

ŞEKİLLER LİSTESİ

Şekil 1.1 Birleşik Krallık'ta Çocuk İşçiliği Görülme Sıklığı Çalışan Olarak Kaydedilen Kız ve Erkek Çocukların (10-14 Yaş) Payı (%) 7
Şekil 1.2 Çocuklar İçin Küresel İşgücüne Katılım Oranları (%) (10-14 Yaş Arası Çocukların İşgücüne Katılımı) 20
Şekil 1.3 Çocuk İşçiliğinin Bileşenleri……..21
Şekil 3.1 Çocuk İşçiliğine Yönelik Kelime Bulutu……..…….93

TABLOLAR LİSTESİ

Tablo 1.1 Yurtiçi Hizmet Meslekleri. Yaş Grubuna Göre İstihdam Edilen Sayılar ve Oranlar, 1851 14
Tablo 1.2 Fabrika Yasası 17
Tablo 1.3 Türkiye'de Çocuk İşçiliğinin Güncel Durumu 19
Tablo 2.1 Yıl Bazında Yerli Film Sayıları (1950-59 yılları arası) 41
Tablo 2.2 Yıl Bazında Yerli Film Sayıları (1960-75 yılları arası) 41
Tablo 3.1 Kelime Benzerliğine Göre Kümelenmiş Düğümler 92

FOTOĞRAFLAR LİSTESİ

Fotoğraf 1.1 Sanayi Devrimi Sırasında Çocuk İşçiliğinden Kareler 10
Fotoğraf 3.1 Malzeme Taşıyan Çocuklar 61
Fotoğraf 3.2 Çuval Taşıyan Çocuk 61
Fotoğraf 3.3 Dokuma Fabrikasında Çalışan Çocuk 63
Fotoğraf 3.4 Hamallık Yapan Çocuklar 64
Fotoğraf 3.5 Pazarda Fasulye Satan Çocuk 65
Fotoğraf 3.6 Pazarda Limon Satan Çocuk 66
Fotoğraf 3.7 Müfettişe Yakalanan Çocuk 69
Fotoğraf 3.8 İşbaşında Deneyim Kazanan Çocuklar 71
Fotoğraf 3.9 İşin Yapılışını Dikkatle İzleyen Çocuklar 72
Fotoğraf 3.10 Kalabalıklar Arasında Kaybolan Çocuklar 75

KISALTMALAR LİSTESİ

ACE	Olumsuz Çocukluk Deneyimleri
ILO	Uluslararası Çalışma Örgütü
IPEC	Çocuk İşçiliğinin Ortadan Kaldırılmasına İlişkin Uluslararası Program
Md	Madde
TÜİK	Türkiye İstatistik Kurumu
UNICEF	Birleşmiş Milletler Çocuklara Yardım Fonu
vb.	Ve benzeri
vd.	Ve diğerleri
WTO	Dünya Ticaret Örgütü

ÖZET

Hakları ve yapısı gereği dezavantajlı gruplar içinde yer alan çocuklar birçok güçlükle karşı karşıya kalmaktadır. Bu güçlüklerin en önemlilerinden birisi de geçmişten günümüze kadar gelen ve devam etmekte olan çocuk işçiliğidir. Çocukların, çocukluk dönemlerinde, fiziksel ve zihinsel gelişimlerine zarar veren işlerde çalışmasına, çocuk işçiliği denmektedir.

İlk bölümde çocuk işçiliğinin kavramsal çerçevesi yapılarak küresel bazda en yaygın çocuk işçiliği nedenleri açıklanmaktadır. Çalışmada ikinci bölümde sinema filmlerinin içinde yaşadığı toplumun yansıması ve dönemi hakkında veri kaynağı olduğu düşüncesiyle Türkiye' de 1960'lı ve 1970'li yıllarda çocukların çalıştığı sahnelerin bulunduğu Türk sinema filmlerinde, çocuk işçiliğine yönelik toplumun bakış açısını nasıl yansıttığı incelenmektedir. Üçüncü bölümde örneklemimizi oluşturan Türk sinema filmleri Nvivo10 paket programı kullanılarak kodlanmaya çalışılmış ve temalar elde edilmiştir.

Araştırmanın amacı, çalışılan dönem itibariyle toplumun bakış açısını yansıtan filmler çerçevesinde çocuk işçiliği olgusunun içsel yapılarını anlayıp yorumlamaktır. Nitel araştırma yöntemlerinden biri olan doküman analizi tekniği kullanılmıştır. 1960'lı ve 1970'li yılların özgürlükçü yapılarının sinema filmlerine yansıması sebebiyle bu dönemler çalışmanın kapsamını ve kısıdını oluşturmaktadır. Buna yönelik çocuk işçiliğini barındıran, iki film bulunmuş, Gecelerin Ötesi ve Yusuf ile Kenan filmleri analiz kapsamına konulmuştur. Nvivo10 paket programı kullanılarak kodlama, kategorileştirme ve temaları çıkarma işlemi yapılmış, buna uygun tema analizi, betimsel analiz ve içerik analizi yöntemleri uygulanmıştır.

Araştırmanın bulgularına göre, yoksulluk, aile yapısı, zorunlu çalışma, deneyim kazanma etkisi gibi çocuk işçiliğinin bileşenlerinin, literatürle uyumlu olduğu görülmüştür. Verilerden elde edilen bulgulara göre çocuk işçilerin iş araması, olguya yönelik denetim faktörü, suça sürüklenme durumu, çalışma koşullarının çocuklara etkisi, çocuk yaşta çalışma bilincini oluşturma durumu gibi temalar ortaya çıkmıştır.

Çocuk işçiliği olgusu hakkında çalışmaların oldukça fazla olmasına karşın ulusal anlamda 1960'lı ve 1970'li yıllar özelinde kavramın içsel yapısını keşfedip yorumlayan çalışmaların azlığından dolayı araştırma önemli seviyededir. Bu kapsamda geçmişe yönelik toplumun bakış açısında çocuk işçiliği olgusunu anlamamız ve günümüz çocuk işçiliği olgusuyla bütünleştirmemiz için araştırmanın literatüre katkı sağlayacağı düşünülmektedir.

Anahtar Kelimeler: *Çocuk İşçiliği, Türk Sineması ve Çocuk, Doküman Analizi*

SUMMARY
CHILD LABOR IN TURKISH CINEMA IN 1960-1970

Children, who are defined as disadvantaged groups due to their rights and nature, face many difficulties. One of the most important of these difficulties is child labour, which has been and continues from the past to the present. Work that prevents children from living their childhood and harms their physical and mental development is defined as child labour.

In the first part, conceptual definitions of child labor are made and the most common causes of child labor on a global basis are explained. In the second part of the study, it is examined how the cinema reflects the society's point of view towards child labor in Turkish cinema films with scenes where children work in Turkey in the 1960s and 1970s, with the thought that movies are a source of data about the reflection and period of the society they live in. In the third chapter, Turkish cinema films, which constitute our sample, were tried to be coded using the Nvivo10 package program and themes were obtained.

The aim of the research is to understand and interpret the internal structures of the phenomenon of child labor within the framework of films that reflect the perspective of the society as of the period of study. Document analysis technique, which is one of the qualitative research methods, was used. Due to the reflection of the libertarian structures of the 1960s and 1970s on movies, these periods constitute the scope and limitation of the study. For this purpose, only two films that contain child labor were found, and the films "Beyond the Nights" and Yusuf and Kenan were included in the analysis. Using the Nvivo10 package program, coding, categorization and extracting the themes were carried out, and theme analysis, descriptive analysis and content analysis methods were applied accordingly.

According to the findings of the research, it was seen that the components of child labor such as poverty, family structure, forced labor, gaining experience were compatible with the literature. According to the findings obtained from the data, themes such as the search for a job by child workers, the control factor for the phenomenon, the situation of being driven to crime, the effect of working conditions on children, and the situation of creating awareness of working at a young age have emerged.

Although there are many studies on the phenomenon of child labor, the importance of the research is high due to the scarcity of studies that explore and interpret the internal structure of the concept in the 1960s and 1970s nationally. In this context, it is thought that the research will contribute to the literature so that we can comprehend the phenomenon of child labor from the perspective of the society and integrate it with today's child labor phenomenon.

Keywords: *Child Labour, Turkish Cinema and Child, Document Analysis*

TEŞEKKÜR

Tez araştırmamı tamamlama sürecinde, bana her türlü desteği sağlayan tez danışmanım ve değerli hocam Doç. Dr. Mete Kaan NAMAL'a, Çalışma Ekonomisi ve Endüstri İlişkileri Bölümü öğretim üyeleri hocalarıma, tez çalışmamda bana destek veren ve yardımcı olan başta değerli Sergen GÜRSOY, çocuk işçiliği alanında bana yardımlarını esirgemeyen Prof. Dr. Jane HUMPHRİES, araştırma yöntemi konusunda yönlendiren Prof. Dr. İlhan GÜNBAYI, betimsel ve içerik analizi konusunda yardımcı olan Prof. Dr. Fatma Belkıs KÜMBETOĞLU, sinema alanında çalışmanın sınırlılıklarını oluşturmamda yönlendirmede bulunan Prof. Dr. Emine UÇAR İLBUĞA, ardından Mehebbet FEYZULLAH ve tüm arkadaşlarıma bu süreçte destek oldukları için teşekkürü borç bilirim.

Tüm eğitim ve öğretim hayatım boyunca maddi ve manevi destekleyen, beni yönlendiren ve akademik kariyer aşamasında bana sonsuz destekler sunan başta babam Ramazan BÜYÜKAK, annem Medine BÜYÜKAK, abim Mehmet BÜYÜKAK ve kardeşim Esra BÜYÜKAK'a şükranlarımı sunarım.

Ebru BÜYÜKAK

Antalya, 2021

ÖNSÖZ

Çocuk işçiliğinin başlangıç tarihi ve nedeni çoğunlukla Sanayi Devrimi dönemi olarak kabul edilmesine rağmen daha önceki dönemlerde de çocuk işçiliğinin var olduğuna dair görüşler literatürde yer almaktadır.

Ancak Sanayi Devrimi ile kurulan fabrikalarda çocukların menfaatlerinin tamamen göz ardı edilmesi ve tehlikeli işlerde emeklerinin sömürülmesi çocuk işçiliği olgusunu gündeme getirmiştir. Günümüze kadar yapılan çocuk işçiliği araştırmaları çocuk işçiliğinin başlangıcı olarak çoğunlukla Sanayi Devrimi'ni işaret etmektedir. Çocuk işçiliği sorunu 18. yüzyıl ortalarında İngiltere'de doğmuş olmasına rağmen bölgesel bir sorun olarak kalmamış ve mücadele edilmesi gereken küresel bir sorun haline gelmiştir. Uluslar da bu sözleşmelere bağlı kalarak veya örnek alarak çocuk işçiliği kapsamındaki düzenlemelerini yapmaktadırlar.

Bu araştırmada öncelikle, çocuk işçiliği olgusunun başlangıç tarihi ve yeri olarak genel kabul gören 18. yüzyıl İngiltere'sindeki çocuk işçiliği literatür taraması yapılarak ortaya konulmaktadır. Araştırmamızın birinci bölümünde çocuk işçiliğinin kavramsal çerçevesi tanımlanmıştır. İkinci bölümünde araştırma alanımızı oluşturan sinemanın toplum üzerindeki etkisi, döneminin gerçeklerini perdeye yansıtması çocuk işçiliği bağlamında açıklanmaya çalışılmıştır. Üçüncü bölümde ise 1960'lı ve 1970'li yıllarda çocuk işçiliği temalı Türk sinema filmlerinin çözümlemesi yapılmıştır. Gecelerin Ötesi ve Yusuf ile Kenan filmleri evrenin örneklemi temsil edeceği biçimde çözümlenmiştir. Nitel araştırma yöntemlerinden doküman analizi tekniği kullanılmıştır. Nvivo10 paket programı kullanılarak kodlar ve temalar oluşturulmuş ve bulgular ortaya çıkarılmıştır. Çocuk işçiliği olgusunun dönem itibariyle içsel yapısı anlaşılıp yorumlanmaya çalışılmıştır.

Ebru BÜYÜKAK

Antalya, 2021

GİRİŞ

Çocuk işçiliği kavramı Sanayi Devrimi ile gündeme gelmeye ve zamanla da mücadele edilmesi gereken bir sorun haline dönüşmeye başlamıştır. Sanayi Devrimi ilk olarak 18. yüzyıl ortasında İngiltere'de ortaya çıkmış ve bu büyük yenilik toplumu, ekonomik ve sosyal açıdan yeni bir yaşam düzenine sürüklemiştir. Yeni düzen çocukları hızla işgücüne katılmaya zorlamıştır. 18. yüzyıla gelinceye değin çocukların tarımda ve ev işlerinde ailelerine yardım etmelerinde kullanılan emek, işçilik olarak nitelendirilmemektedir.

Çocukları çocukluklarından, potansiyellerinden mahrum eden, onların fiziksel ve zihinsel gelişimlerine zarar veren işler çocuk işçiliği olarak tanımlanmaktadır. Sanayi Devrimi'nin beraberinde getirdiği ağır çalışma şartlarında çalışan çocuklara dikkat çekilerek çocuk işçiliği kavramı ortaya çıkmış ve sık sık gündeme gelmiştir. Büyük bir sorun haline dönüşen çocuk işçiliği ile mücadele kapsamında uluslararası ve ulusal tedbirler alınmıştır.

Dezavantajlı gruplar içinde yer alan çocuklar kendi iradeleri ile karar veremedikleri için onlar için karar yetkisi genellikle ailelerinde olmaktadır. Çocukların çok küçük yaşta işgücüne dahil edilmelerinde ailenin yoksulluğu, yapısı ve eğitim düzeyi gibi faktörler çocuk işçiliğinin önemli nedenleri arasında yer almaktadır.

Bu çalışmada sinema filmlerinin içinde bulunduğu toplumun yansıması ve o dönemle ilgili veri kaynağı niteliğinde olduğu düşüncesiyle, Türkiye'de 1960'lı ve 1970'li senelerde çocukların iş yaptığı sahnelerin bulunduğu Türk sinema filmlerinin çocuk işçiliğine yönelik toplumun bakış açısını nasıl yansıttığı incelenmiştir. Türkiye'de sosyal bilimler alanında sinema ve çocuk işçiliği bağlamında yapılan bir çalışma olması ve literatürde bu alandaki çalışmalardan farklı olarak Nvivo10 paket programı kullanılarak kodlama yapılması ile birlikte literatüre katkı sağlayacağı düşünülmektedir.

Çalışmanın nihai amacı seçilen Türk sinema filmlerinin analizi sonucunda 1960-1980 yılları arasında toplumun çocuk işçiliğine bakış açısını anlamaya çalışmaktır. Bu doğrultuda o dönemde Türkiye'de çocukların çalışma şartlarına yönelik çıkarımlar yapılarak çocuk işçiliğiyle mücadele kapsamında öneriler sunulmaktadır.

Çalışmanın Konusu

Bu çalışmada, çocuk işçiliği kavramının doğuşu, neden ortaya çıktığı, geçmişten günümüze nasıl bir küresel sorun haline dönüştüğü, çocuk işçiliğine sebebiyet veren en önemli faktörlerin hangileri olduğu ve bu soruna yönelik ne tür mücadele yöntemleri uygulandığı sorularına yanıt aranarak literatürde elde edilen veriler doğrultusunda Türkiye'de çocuk

işçiliğine toplumun bakış açısı sinema filmleri aracılığıyla incelenmiştir. Araştırmanın örneklemini 1960 ve 1970 yıllarında kayda alınan ve çocukların da çalıştığı sahneler içeren Türk sinema filmleri oluşturmaktadır.

Çalışmanın Amacı

Bu çalışmanın amacı, çocuk işçiliğine neden olan bilinen faktörlere ek faktörlerin olup olmadığının çıkarımını yaparak çocuk işçiliğiyle mücadelede öneride bulunmak ve bu alandaki literatüre katkı sağlamak için Türkiye' de 1960'lı ve 1970'li yıllarda yayınlanan sinema filmlerinden seçilen iki örnek aracılığıyla toplumun çocuk işçiliğine yönelik bakış açısının nasıl yansıtıldığının tespitidir. Dönem itibariyle toplumsal gerçekliği temsil eden Türk sinema filmlerinde yer alan çocuk işçiliği olgusuna yönelik bilgiler keşfetmek ve çıkarımlar yapmak amaçlanmıştır.

Çalışmanın Önemi

Yapılan literatür araştırmasında, çocuk işçiliği alanında uluslararası kaynaklarda geçmişe yönelik çalışmaların bolluğuna karşın ulusal kaynakların bu alandaki çalışmalarının az olması, sinema ve çocuk bağlamında literatürde kapsamlı bir çalışmaya rastlanmaması, sinema filmleri üzerinden analiz yapılan çalışmaların yönteminde geçerlilik ve güvenirliğini perçinleyecek herhangi bir uygulamanın kullanılmaması araştırmanın çıkış noktasını oluşturmaktadır. Buna göre bu çalışma, seçilen örneklem filmler Nvivo10 paket programı kullanılarak Türkiye'de 1960'lı 1970'li yıllar arasında toplumun çocuk işçiliğine yönelik bakış açısını nasıl yansıttığı analiz edilmesi ve ulusal literatüre bu alanda katkı sağlaması nedeniyle ortaya konulan ilk örneklerden biri olacaktır.

Çalışmanın Yöntemi

Çalışmanın birinci bölümünde çalışmaya temel oluşturmak için ikincil veri kaynaklarından yararlanılmıştır. Çocuk işçiliğine yönelik tanımlar yapılmış, tarihsel perspektif ortaya çıkarılmış ve literatürde eksik bulunan yönleri belirlenmiştir. Birinci bölümde çocuk işçiliğinin tarihi ve geçmiş dönemlerdeki durumu istatiksel veriler yardımıyla açıklandıktan sonra ikinci bölümde Türk sinemasının dönemlerinden bahsedilmiştir. Sinemanın halk üzerindeki etkileri ve çocuk işçiliği konuları bağlantılı bir şekilde literatürden yararlanarak açıklanmaya çalışılmıştır.

Araştırmanın yöntemini ve paradigmasını belirlememiz için öncelikle araştırmanın felsefesine dair bilgilerin saptanması gerekmektedir. Araştırmamızın bakış açısı, post-modernist bakış açısıdır. Post-modern bakış açısı nitel araştırma yöntemlerinin içinde yer aldığı

olgudur. Bu olguya göre bireysel ve toplumsal gerçekler keşfedilmeye çalışılmaktadır. Toplum tarafından içselleştirilen gerçekler keşfedilmeye çalışılmaktadır. Araştırmamızın felsefesi idealizmdir. İdealizm felsefesinin dayandığı paradigma yorumlayıcı paradigmadır. Bu nitel araştırma yöntemlerinin kullandığı paradigmadır. Nihai olarak çalışmada nitel araştırma yöntemlerinden biri olan doküman analizi tekniği kullanılmıştır. 1960'lı ve 1970'li yıllarda çocuk işçiliği olgusunu odak noktası olmasa da belirli sahnelerde gösterilen filmler ele alınmaktadır.

1960-1980 yılları arasında çocuk konulu filmlerin çokluğuna rağmen çocuk işçiliği temalı filmlerin azlığı nedeniyle dönem filmlerinden sadece iki tanesi konumuz açısından uygun bulunmuştur. Çocuk işçiliğini dramatize etmeden ve gerçeğe yakın şekilde sahneye yansıtan filmlerin örneklem olarak seçilmesine dikkat edilmiştir. Seçilen filmler, Nvivo10 paket programı kullanılarak kodlama yapılmış ve temalar belirlenerek betimsel ve içerik analizi yöntemi ile 1960-1980 yılları arasında toplumun çocuk işçiliğine yönelik bakış açısı ortaya konulmaya çalışılmıştır. Buradaki amaç analize konu olan bulguları genelleştirmek değil dönem itibariyle seçilen filmlerden bakış açısı kazanmaktır. Çalışmanın iç güvenilirliğini ölçmek ve artırmak amacıyla kappa analizi yapılmıştır. Çalışmanın üçüncü bülümünde "Araştırmanın Geçerlilik ve Güvenilirliği" başlığı altında kappa analizine dair bilgiler verilmeye çalışılmıştır.

Çalışmanın Kapsamı ve Sınırlılıkları

Türkiye'de mücadele amaçlı çıkartılan kanunlara rağmen dünyada olduğu gibi çocuk işçiliğinin varlığı ve çocuk işçiliğinin nedenlerine ek faktörlerin olup olmadığını, 1960-1970'li yıllarda çekilen sinema filmlerinin analizi sonucunda toplumun çocuk işçiliğine yönelik bakış açısını filmlerin nasıl yansıttığı keşfedilmeye çalışılmıştır. İncelenen dönemin çocuk işçilerine dair çalışma şartlarının nasıl olduğuna ve toplumun bakış açısına göre çocuk işçiliğinin önemli bir olgu mu sorularına dair bilgilerin tespit edilmesi çalışmanın kapsamını oluşturmaktadır. 1960-1980 yılları arasında toplumsal gerçekçi filmlerin Türk sinemasında işlerlik kazanması ve 1961 Anayasası özgürlükçü bir anayasa olduğu için toplumsal gerçekler özgür şekilde o dönem filmlerine yansımıştır. Bu gibi sebeplerden dolayı örneklem Türkiye'deki çocuk işçiliğine dair durumun sinema filmlerine en gerçeğe yakın şekliyle yansıtıldığına inanılan 1960'lı ve1970'li yıllarda çekilen çocukların iş başında rol aldığı "Gecelerin Ötesi" ve "Yusuf ile Kenan" Türk sinema filmleriyle sınırlandırılmıştır. Bu iki filmin ana ve alt temaları çocuk işçiliği konusuna değindiği için "Gecelerin Ötesi" ve "Yusuf ile Kenan" filmleri çalışmanın örneklemini oluşturmaktadır.

BİRİNCİ BÖLÜM
KURAMSAL ÇERÇEVE

1.1. Çocuk İşçiliği

İnsanlık tarihinin çoğunda ve bugün dünyanın büyük bir kısmında çocuklar, içinde büyüdükleri toplumların çalışma faaliyetlerine dahil olurlar ve böylece içinde yaşadıkları toplulukların üretken bireyleri olmayı öğrenirler (Bourdillon, 2013). Çocuk işçiliği, toplum ve araştırma çevreleri tarafından modern çağın çözülmeyi bekleyen öncelikli problemlerinden biri olarak görülmektedir. Sanayi Devrimi ile birlikte bilimsel olarak ilgi görmüştür.

Sanayi Devrimi ilk olarak Büyük Britanya İmparatorluğu'nda 18. yy. ortalarında ortaya çıkmıştır (Schwab, 2016). Bu devrimin en ilginç tarafı kendinden sonraki sanayi devrimlerinden farklı şekilde hükümet desteği olmaksızın doğal olarak ortaya çıkmış olmasıdır. 18. yy. ortalarında sanayileşme sürecinin başlaması ile İngiltere'de sanayi öncesi dönem başlamıştır. Bu dönem de toprağın fiziki görünüşünün değişmesiyle birlikte insanlar için farklı çalışma ve yaşama şekilleri ortaya çıkmıştır (Deane, 2000: 4). Tarımın önemi ve verimi artmış küçük ölçekli işletmeler yerini büyük ölçekli tarım işletmelerine bırakmıştır. Sanayi sürecinin başlarında ihtiyaç duyulan sermaye ise tarımdan elde edilen gelir ile sağlanmıştır. Bu süreçte tarım üretiminin pazara yönelik gerçekleşmesi Sanayi Devrimi ile gelen yeni üretim düzenine geçişi hızlandırmış, ekonomik ve sosyal açıdan yeni bir dönemin başlamasına neden olmuştur (Tokol ve Alper, 2011: 10). Bu ekonomik ve sosyal dönüşümler, buhar makinesi ve fabrika sistemini kapsayan teknolojik değişikliklerle birleşmiş ve birlikte sanayileşme, şehirleşme ve toplu emeğin başlangıcını üretmiştir.[1]

Küçük ölçekli ve geleneksel endüstrilerde dâhil olmak üzere her yerde çocuk işçi vardı ve 19. yy. değin bir süre devam etti. Aynı dönemde, ithal işgücünün çalıştırılması gereken, şehir merkezinde uzağa inşa edilen su ile işleyen ilk fabrikalarda çocuk işçiler stratejik öneme sahipti. Çocuklar, hastane arşivlerinden ve hukuk kayıtlarından yeniden yapılandırılan bir nevi çocuk işçiliği olan yoksul çıraklar şeklinde bulundu (Humphries, 2013: 399).

Humphries'in (2013: 396-397), çeşitli yazarlardan (Collyer, Arnold, Rymer, Clynes) elde ettiği çocuk işçiliğine dair somut bilgilere göre Sanayi Devriminde çocukluğunu sürdüren bireylerin görüşleri alınmıştır. Bunlar:

> "Genç Pitt'e, Napolyon ile savaşı sürdürmek için daha fazla para ve daha fazla talepleri karşılamak için daha fazla gelir elde etmek ve daha fazlasını ararken, büyük devlet adamı, 'Çocukları çalışmak için boyunduruk altına almalıyız' dedi. fabrikalarda ... Hikayeye kefil olamam. . . ama [yedi ile

[1] https://www.britannica.com/topic/education/Western-education-in-the-19th-century (erişim tarihi: 21.03.2021).

> sekiz yaşları arasındayken] kendimi, benim ya da daha büyük yaştaki birçok çocukla birlikte dönen makinelerin başında buldum. . . Haftada beş gün günde 13 saat ve Cumartesi günü on bir." (Humphries 2013: 396-397).

Robert Collyer (1823 doğumlu), küçük yaşta işgücüne nasıl dahil edildiğini anlatmıştır. Kendi hikâyesinden söz ederken onunla birlikte çocukluklarını yaşamaktan mahrum bırakılan makine başındaki birçok çocuğun da hikâyesini anlattığını varsaymamız yanlış olmayacaktır. Collyer' in bahsettiği dönemde Napolyon Savaşları nedeniyle yetişkin erkek işgücü yetersiz olduğu için kadınlar pamuk fabrikalarında işlerin çoğunu üstlenmek zorunda kalmışlardır. Dönemin Maliye Bakanının, Başbakan Pitt'i fabrikaların vergileri ödeyemeyeceği konusunda uyarması üzerine Pitt "*O halde çocukları çalışmaya boyun eğdirmeliyiz fabrikalarda*!" sözüyle çocuk işçiliğini mali durumun iyileştirilmesinde çözüm olarak göstermiştir. Bu süreçte İngiltere nüfusunun %40'ını 15 yaşından küçük çocuklar oluşturmaktaydı ve çocukların çoğu çalışmaya gönderildi (Purdy, 2016). Kaynaklardaki bulgulara göre ülkenin ekonomisini daha da iyileştirmek için dönemin emredicileri vergileri azaltmak veya benzer tasarılar sunmayı bile denemeden çocukların menfaatleri, refahları ve gelecekleri üzerinde onları dezavantajlı konuma düşüren böylesine bir karar vermiştir. Collyer 7-8 yaşlarında günde 13 saat makinelerin başında çalıştığını kaydetmiştir. Günümüz teknolojisi ve konforuna rağmen bir yetişkinin bile bu kadar saat çalışması mümkün görülmezken 7-8 yaşlarındaki daha oyun ve eğitim çağındaki bir çocuk için işin zorluğunu tahmin etmek zor olmamaktadır.

> "Altı yıl iki aylıkken çalışmaya gönderildim. Hayal et, sadece altı yaşın üzerinde! Bu Şubat sonu ya da Mart başındaydı ve tarlalardaki o uzun ve aç günleri asla unutmayacağımı sanmıyorum. . . İşim evden yaklaşık bir mil uzaktaydı ve haftada on sekiz kuruş maaş alıyordum ve Pazar günleri akşam yemeğim [ki bu] Pazar gününü haftanın en büyük ve en mutlu günü yaptı… Yalnızlık ve sorumluluk duygusu sık sık üstüme geldi ve çaresizlik içinde 'Anne! Anne! Anne! " Ama annem duyamıyordu: O zamanlar uzaktaydı, iki mil ötedeki samanlıkta çalışıyordu…" (Humphries 2013: 396-397).

William Arnold (1860 doğumlu) 1866 yılında 6 yaşındaydı ve tarlalara çalışmaya gönderildi. 6 yaşında yaklaşık bir mil uzaklıktaki tarlalara gidip aç çalışmaktaydı. 21. yüzyılda 6 yaşındaki bir çocuğun tek başına ev dışında olmasının sakıncalı bulunması ve böylesi bir durumun genellikle aile sorumsuzluğu olarak algılanmasına karşın 19. yüzyıldaki bir çocuğun maaş karşılığı çalışması şaşırtıcı ve acı bir durumdur. Ama 21. yüzyılda da hala 19. yüzyıla kıyasla çocuk işçiliğini önleyici kanunlar olmasına rağmen bazı aileler çocuklarının eğitim almasını reddederek küçük yaşta işgücüne katılıp eve gelir getirmelerini arzulamaktadırlar. Bu durum genellikle ebeveynlerinin yoksullukları ve eğitimsizlikleri nedeniyle çocuğun bedel

ödemesidir. Günümüzde de devam etme nedenleri çocuk işçiliğinin bileşenleri başlığı altında daha ayrıntılı bir şekilde açıklanacaktır. Ama Arnold'ın günümüzdeki benzerleri (altı yaşında çalışmaya zorlanan çocuklar) daha çok göç faktörünün etkisiyle kayıt dışı alanlarda olabilmektedir. 1866 yılında Arnold haftalık maaş aldığını belirtmiştir. Günümüzde çalışma karşılığı alınan ücretin maaş sayılabilmesi için aylık kazanç olarak alınması akla gelmektedir. Bunun yanı sıra birey altıncı yaşından bahsederken sorumluluk duygusunun ve yalnızlığın ağır geldiğinden bahsetmiştir. Annesine olan ihtiyaç ve özlem duyguları bilinçaltına yerleşmiştir. Böylelikle 1866'da kadının (annesi) ev dışında çalıştığı yorumunu da yapabiliriz.

> 1844 kışında kardeşim John ve benim çukura gitmemiz gerekli görüldü. İlk vardiyamızda ne yiyeceğimiz, ne ayakkabımız vardı ne de ışık. . . Arabacı Tommy Dixon, beni ziyaret etti ve karanlık gecede beni neşelendirdi: ve annem için ağladığımda o güzel küçük ilahiyi söyledi: En karanlık tonlarda ortaya çıkarsan, ağarım başladı ve bana biraz pasta ve bir mum getirdi ... (Humphries 2013: 396-397).

Edward Rymer (1834 doğumlu) 1844 kışında 10 yaşındaydı ve kardeşi büyük ihtimalle ondan daha küçük yaştaydı. İki kardeş yeraltında yiyeceksiz, ayakkabısız ve ışıksız çalıştırılmışlardır. Annesini özleyip ağlayan on yaşındaki bir çocuğun çaresizliği görülmektedir.

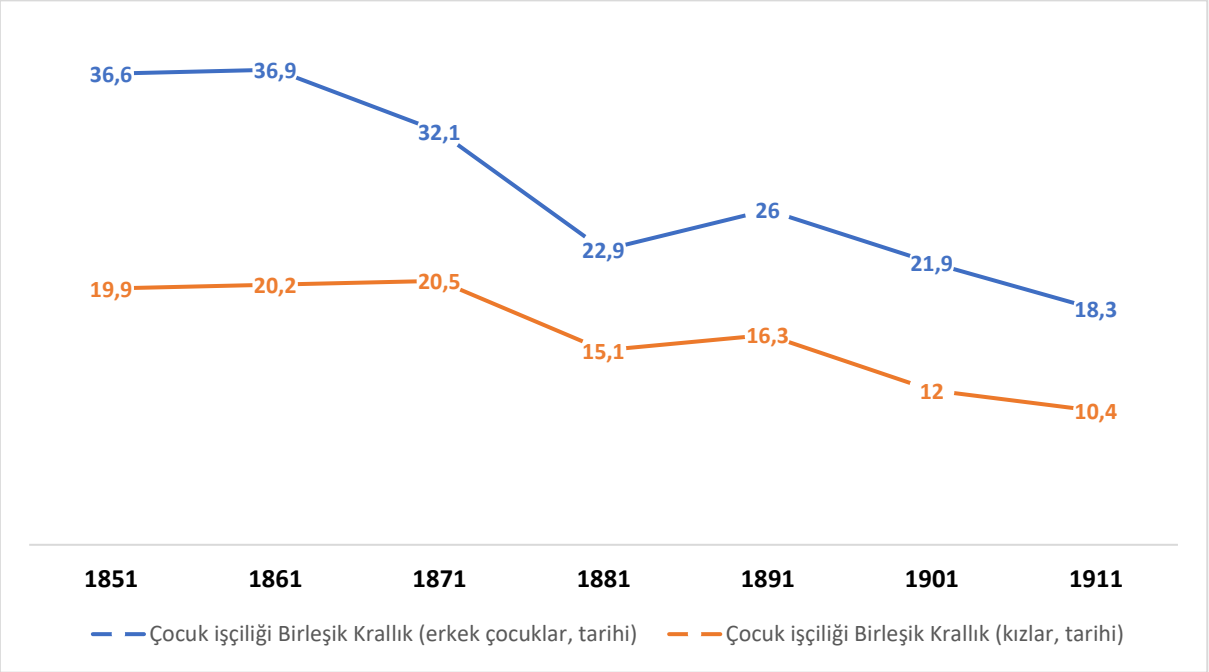
> J. R. Clynes:
>
> Takırdama, çıngırak, patlama, itme kollarının hışırtısı ve işlerinde yüzlerce erkek, kadın ve çocuğun kalabalığı. Binlerce dönen iğ ile devasa eğirme makinelerinin uzun sıraları, birkaç fit ileri kaydırıldı, durakladı ve sonra tekrar sorunsuz bir şekilde geri kayarak, bu işleme saatlerce aralıksız devam ederken, pamuk iplik ve iplik dokuma malzemesine dönüştü ... (Humphries 2013: 396-397).

19. yüzyıl İngiltere'sinde Clynes'in hikâyesinde bir çocuğun fabrikadaki işi ve makinelerin ürkütücülüğünü tanımladığı anlaşılmaktadır. Kendi gibi daha fazla çocuğun ve kadınların da aynı dönemde çalıştığı çıkarımı yapılabilmektedir. Clynes' in çocukken yaptığı işin fabrikasında gerçekleştiği iş tanımından yorumlanabilmektedir.

Yukarıda bahsettiğimiz çocuklardan Robert Collyer sekiz yaşında, William Arnold altı-yedi yaşlarında ve Edward Rymer on yaşında işe başladı. O dönem de çocuklardan hiçbiri çalışma yaşlarını istisnai durum olarak görmese de Arnold, yirminci yüzyılın başındaki bir gözlemcinin bunu ne kadar garip bulacağına dikkat çekmiştir (Humphries, 2013: 406). Çocuk işçiliği, İngiltere'nin sanayileşmesine katkıda bulunan önemli bir faktördü (Horrell ve Humphries 1995). Literatürde yararlanılan tüm kaynaklar bu konuda hem fikir ve aksini savunan bir kaynağa rastlanılmamıştır.

1790-1850 klasik sanayileşme döneminde, çocuk işçiliğinde bir artışın meydana geldiğini Humphris'in çalışmasından da yola çıkarak söyleyebiliriz. Bu dönemler arasında örneklemin tümünde, işe başlama yaşı ilk başta düşmüş, daha sonra zamanla artarak azalmıştır. 1790 ve 1850 yılları arasındaki çocuk işçiliği diğer dönemlerin neredeyse iki katı olarak tespit edilmiştir (Humphries, 2013: 401). O dönemler de esnaf, denizci ve hizmet işçilerinin erkek çocukları, ev işçileri ve geçici işçilerin erkek çocuklarından daha geç yaşta çalışmaya başlamıştır. Çocuk işçiliğine neden olan faktörler arasında, aile yoksulluğu her dönem önemini korumaktadır.

18. yüzyılda dünyada Sanayi Devrimi'nin bir sonucu olarak farklı iş kolunda çocuk emeğinden faydalanılmıştır. Sanayi Devrimi'nin başlarında fabrika çalışanları çocuk işgücünün yüzde 7'sini oluştururken, yetişkin işgücünün yalnızca yüzde 1'ini oluşturmaktadır, "1850'den sonra çocuk işgücünün yüzde 16'sını ve o zamana kadar yetişkin işgücünün yüzde 11'ini oluşturmaktadır": fabrika işgücü büyürken çocukların emeğinden yetişkin emeğine doğru yönlenmiştir (Humphries, 2013: 404). Aşağıdaki grafikte de 1850 yılından sonra çocuk işçiliğinin en ağır şeklinin başlangıç bölgesinde yıllara göre azaldığını görebiliriz.

Şekil 1.1 Birleşik Krallık'ta Çocuk İşçiliği Görülme Sıklığı Çalışan Olarak Kaydedilen Kız ve Erkek Çocukların (10-14 Yaş) Payı (%)

Kaynak: ("Our World İn Data", 2021) https://ourworldindata.org/grapher/incidence-of-child-labour-in-the-uk?country=~GBR (erişim tarihi: 03 Nisan 2021).

Grafikte mavi çizgiler 10-14 yaş aralığındaki erkek çocukları, turuncu çizgiler 10-14 yaş aralığındaki kız çocuklarını göstermektedir. Çocuk işçiliğinin çıkış noktası ve en ağır şartlarının yaşandığı İngiltere' de 1851 yılından 1911 yılına doğru çocuk işçiliğin, 1851 ve 1861

yılları arasında neredeyse sabit oranda kalarak, 1881 ve 1891 yılları arasında da bir önceki on yılın oranını geçmeyecek şekilde artarak ama grafiğin tümüne bakıldığında bir azalmanın olduğu görülmektedir. Literatüre göre çocuk işçiliğinin diğer dönemlere göre iki katına çıktığı 1790-1850 yılları arasında net ve güvenilir bir istatistiğe rastlanmamaktadır. Ancak kaynaklardan derlenen bilgilere göre 1850 yılından sonra çocuk işçiliğinde söz konusu olan azalmanın doğruluğu grafikteki istatistiki veriler ile de desteklenmektedir.

Geçmişten günümüze dünya, savaş, insanlık, sanayi, tarihlerini kronolojik sırayla incelersek çocuk işçiliğinin neden ortaya çıktığı, bazı dönemlerde artma-azalma gibi nedenlerinin cevaplarını bulabiliriz. Bugüne kadar bu alanda yazılan kaynaklar incelendiğinde çocukların ilk başlarda tarımda ve ev işlerinde ailelerine yardım amaçlı çalıştıklarını bilmekteyiz. Daha sonra çocukların yetişkinlerin yaptığı işleri yapabiliyor olmalarıyla küresel ekonomik düzen, çocukları tarımda verimli işgücü olarak görmeye başlamıştır. Sonraki dönemlerde yaşanan özellikle toprak savaşları dönemi ve sonrasında sömürünün de ortaya çıkmasıyla çocuklara olan dikkat daha da artmış ve acımasızlaşmıştır.

Sanayi Devrimiyle fabrikaların ilk kurulduğu dönemde işgücüne çocuklar ve kadınlar uyumlaştırılmaya çalışılmıştır (Durmaz, 2016: 38). Çünkü sanayinin bir an önce büyümesi ve gelişmesi gerekliydi bu bakışa göre ucuz ve kolay ulaşılabilen işgücü olan çocuklar ve kadınlar fabrikalar için biçilmiş kaftan niteliği taşıdılar. Dönem fabrikalarındaki işlerin daha önceki dönemlerdeki gibi ustalık becerisine ihtiyaç duymaması, vasıfsız işlerde çalıştırılan çocukların ve kadınların da fabrikalarda yüksek verimlilikle çalışmaları için farklı bir nedendi.

Çocuklara yeni işler üretmek amacıyla iş bölümünün onların emeğini daha verimli hale getireceği düşünülmüş ve bu üretimi tamamlanmış malların taşınması ya da devam eden işlerin tamamlanması görevi de çocuklara yaptırılmıştır. Çömlekçilik endüstrisindeki tüm kalıp, tencere çömlek gibi malzemelerin fırına taşınması, ambalajlanması işleri çocuk emeğine bağlanmış: kömür madenlerinde de durum çok farksız olmamış ve çalışma saatleri de sürekli uzatılarak çok uzak mesafelere çocuklar kömürlerin taşınmasında çalıştırılmışlardır. Endüstri ekonomisine baktığımız tüm kaynaklarda, çocuk emeğini kullanarak mali dengeyi teşvik eden güçler vardı (Humphries, 2013: 410). Çocuk emeğinin başarılı bir şekilde kullanılması, İngiltere'nin 19. yüzyıldaki ekonomik başarısı için büyük öneme sahipti. 1821'de işgücünün neredeyse %49'u 20 yaşından küçüktü. Kırsal alanlarda, beş veya altı yaşındaki küçük çocuklar, tarlalarda çoğunlukla evlerinden uzakta çalışan "tarım çetelerine" katıldı. Bu dönemde çocukların baca temizleyicisi olarak çalıştırılmasına tedbir amaçlı bir yasa 1788' de çıkarılmış olmasına rağmen, gençler; boyutları ve çeviklikleri nedeniyle 19. yüzyılda hala bu işler için

kullanılıyordu.[2] Ulusal Arşivler'de yer alan 1818'deki "Tırmanan Çocukların Kötü Durumu"nu örnek verebiliriz. Dr. Lushington'un 1818 yılında fabrikada baca temizleyen çocuklarla yaptığı görüşmede:

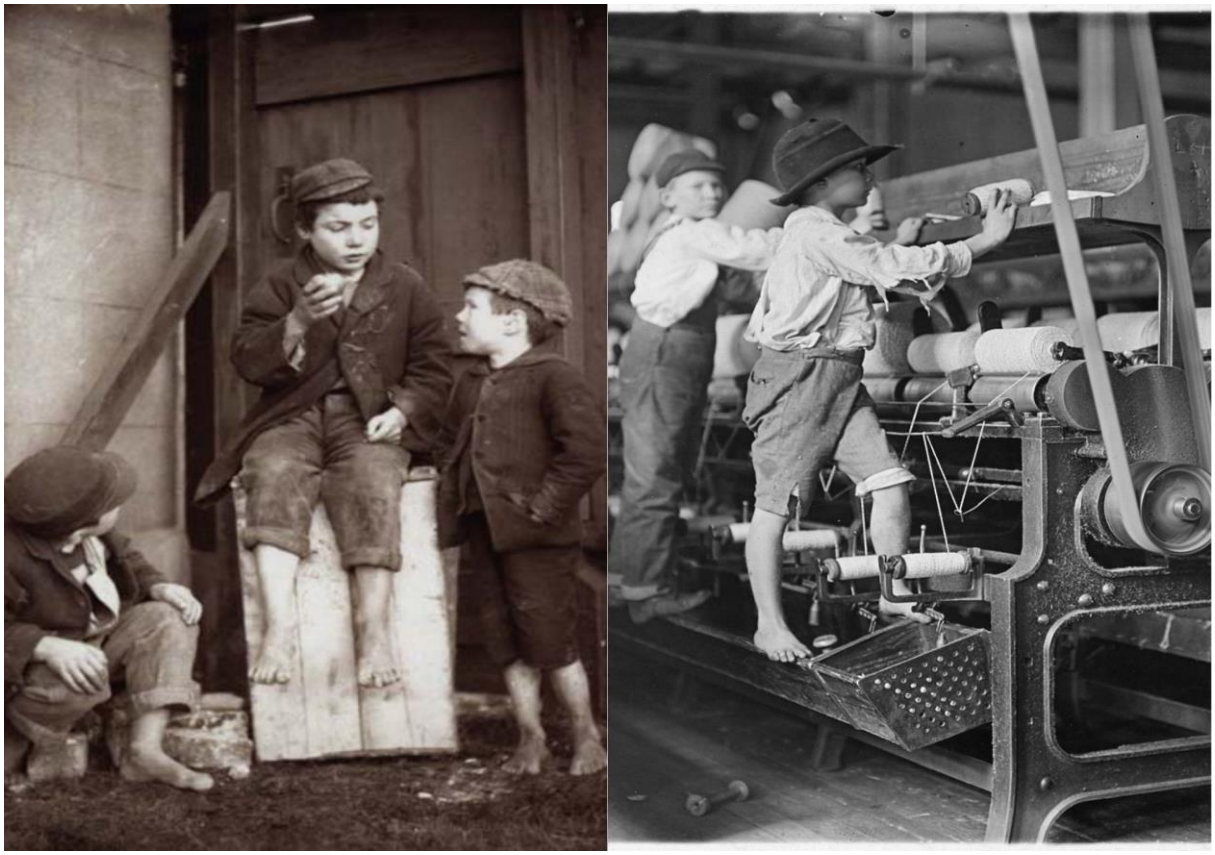
Bir çocuk yaşının on olduğunu söylüyor ama babasının kendisine dokuz yaşındasın dediğini de eklemiş. Lushington ona baca temizliğinin nasıl öğretildiğini sormuş ve çocuk bacanın tepesinde puding ve para olduğunu söyledikleri için tırmandığını ve eline aldığı tencereyle bacanın yarısını avluya ittiğini anlatmış. Diz ve dirseklerinde ağrı olup olmadığı sorulunca: Diz ve dirseklerinin derisinin zarar gördüğünü ancak tekrar tırmanması için zorladıklarını söylemiş. Bacaya tırmanması için ona şiddet uygulanıp uygulanmadığı sorulmuş; çocuk bacaya kendi rızaları ile tırmanmazlarsa ve bacayı iyi temizleyemezlerse fırça ile dövüldüklerini anlatmıştır. William Cooper'in 1818 yılında fabrikada baca temizleyen çocuklarla yaptığı görüşmede:[3]

Avukat çocuğa bacaya tırmanmaya mecbur bırakılıp bırakılmadığını sormuş zorla yaptırıldığı cevabını aldıktan sonra darbe veya tehdit yoluyla baca temizliğinin öğretilmesinin onun için normal olup olmadığını sormuş. Çocuk evet cevabını verip parayla ikna olmazlarsa dövülüp çıkartıldıklarını belirtmiş. Sopayla mı dövülüyorsunuz sorusuna hayır yanlarında sopaları yok fırçayla dövüyorlar cevabını vermiş. Bazılarının yanlarında dokuz kuyruklu kedi gibi kıvrılmış ip parçası taşıdığını söylemiş. Avukat o ip parçalarına kedi adını mı veriyorlar diye sormuş çocuk evet cevabını vermiş. Erkeklere şiddet uygulanıyor mu soruna; uygulandığını hatta mahzene gittiğinde bir çocuğun diğer çocuğa iş yapmıyor söylemleri üzerine sekiz dokuz yaşlarında anca olan George isimli çocuğu şok edici şekilde kestiklerini anlatmış. Baca temizliği için işe alınan çocukların nasıl bir yere yerleştirildiğini sormuş avukat. Çok kötü yer olduğunu belirtip saman ve çuvalın üzerine uzandıklarını bazı çocukların battaniyesinin bile olmadığını söylemiş. Kış döneminde ayakkabı ve çoraplarının olup olmadığı sorusuna daha hızlı tırmanmaları için karlı hava da bile ayakkabısını çıkarttığını söylemiş.[4]

Dr. Lushington ve William Cooper'in görüşmeleri karşılaştırılınca tutarlılık gösteriyordu. 1818 yılında fabrikada kayıtlara geçen bu belgeler çocuk işçiliğinin olduğunu hatta o dönemde en kötü biçiminin var olduğunu kanıtlar niteliktedir. Görüşmelerde çocuk soğuk havalarda bile ayakkabısız olduğu söylemiş. 1818 yılında daha Fabrikalar yasası

[2] http://www.nationalarchives.gov.uk/pathways/citizenship/struggle_democracy/childlabour.htm (erişim tarihi: 19.03.2021).
[3] http://www.nationalarchives.gov.uk/pathways/citizenship/struggle_democracy/childlabour.htm (erişim tarihi: 19.03.2021).
[4] http://www.nationalarchives.gov.uk/pathways/citizenship/struggle_democracy/childlabour.htm (erişim tarihi: 19.03.2021).

çıkartılmamıştı.[5] 1833 yılında çıkartılmış ve daha sonra 1844, 1847, 1850, 1853 ve 1867 yıllarında bu yasada tekrar düzenlemeler yapılmıştır. 1850 yılından sonra İngiltere'de çocuk işçiliği istatistiklere göre azalmaya başlamıştır. Bu azalma da Fabrika Yasası'nın da etkisi olabilir ancak tamamen ortadan kaldırdığını savunamayız. Aşağıda yan yana birleştirilen fotoğraflardan ilki çocuk işçiliğinin en ağır şeklinin ortaya çıktığı İngiltere de 1898 yılına aittir. İkinci fotoğraf İngiltere'den sonra çocuk işçiliğinin en yaygın görüldüğü 1909 Amerika'sına aittir. İki kare de 1833 ve hatta Fabrika Yasası'nın son düzenlenme tarihi olan 1867'den daha ileri tarihte çekilmiştir. Bu iki fotoğraf gibi nicelerine fotoğrafların kaynağından ulaşmak mümkün olmaktadır.

Fotoğraf 1.1 Sanayi Devrimi Sırasında Çocuk İşçiliğinden Kareler

Kaynak: ("Nationalarchives" "History", 2020) http://nationalarchives.gov.uk/pathways/citizenship/struggle_democracy/docs/apple_boys.htm (erişim tarihi: 08 Mayıs 2021), https://www.history.com/topics/industrial-revolution/child-labor#&gid=ci02364a9f60002511&pid=8_lewis-hine_child-labor_7496099008_1de931db14_o (erişim tarihi: 08 Mayıs 2021).

Nationalarchives'ten alınan ilk fotoğraf, 1898 yılında İngiltere'de üç öğrencinin yer aldığı karedir. Giysilerinden yetişkin bireylermişçesine bir izlenim mevcuttur. Kaba yün bir

[5] http://www.nationalarchives.gov.uk/pathways/citizenship/struggle_democracy/childlabour.htm (erişim tarihi: 19.03.2021).

ceket, yelek ve kıvrılmış pantolonlardan oluşmaktadır. Hepsi yetişkin bireymiş gibi kep takmalarına rağmen üçünün de ayaklarında ayakkabı mevcut değildir. Zorunlu eğitim başladığından beri çocuklarda 'serseri' olma özentiliği başlamıştır. 1844 yılından sonra çıkarılan yasalarla çocukların fabrikadan eğitime yönelmeleri amaçlanmış ancak dönemin sosyo-ekonomik yapısı gereği çok da mümkün olmamıştır. O dönemde fabrikalarda çalışan çocukların zorunlu eğitimlerini fabrika içerisinde yer aldığı görülmektedir.[6]

History'den alınan ikinci fotoğraf ise 1909 yılında ABD'de çekilen karedir. Ülkeler farklı olmasına rağmen kareler içerisinde çocukların kaderleri benzer yapıya sahiptir. O dönemde çocukların fabrikalarda, değirmenlerde çalıştığı görülmektedir. Fotoğrafta yer alan çocuklar Georgia eyaletinde bulunan Macon'da Bibb fabrikasındadır. Sadece kırılan iplikleri onarmak ve boş bobinleri geri koymak için eğirme makinesine tırmanmaları gerekiyordu fakat çocuklar bunlar için oldukça küçüktü. Kimisinin boyları yetmiyor kimisi ayakkabısız işlerini sürdürüyordu. Giyim şekilleri yetişkinlere benzemelerine rağmen bulundukları yaş oyun alanlarında yer alması gerekliliğini taşıyordu. Bu iki fotoğrafta da ortak noktalar: ayakkabısızlık ve yetişkin kıyafetleri gibi görünse de asıl en büyük sorun o yaşlarda çocukların zorunlu eğitim ve oyun alanlarından ayrılıp fabrikalarda çalıştırılıyor olmasıydı.[7]

Çocukların aşırı kötü şartlarda ve fazla çalışmasından dolayı çocuk işçiliği konusuna dikkat çekilmiştir. Çocuk işçiliği sadece ulusal bir konu olmadığı için küresel bir sorun haline dönüşmüştür.

Basit tanımıyla çocuk işçiliği, çocukların çalıştırılmaları yoluyla zihinsel ve fiziksel açıdan emeklerinin sömürülmesini ifade etmektedir. Çocuk işçiliği ile karşı karşıya kalan çocukların çocukluk süreçlerini yaşamaları ve eğitim hakları engellenebilmektedir (Gülada, 2019). "Çok sayıda çocuk, genellikle yetersiz aydınlatılmış, bakımsız ve sağlık açısından tehlike arz eden fabrika ve barakalarda şok edici derecede uzun saatler çalışıyordu" (Basu ve Tzannatos, 2003: 148).

"Sanayileşmenin sosyo-ekonomik etkilerine ilişkin karamsar değerlendirmelerde çocuk işçiliği şaşırtıcı olmayacak şekilde ön plana çıkmıştır" (Humphries, 2013: 397). Bu konuya ilişkin Turtle'nin iki farklı bakış açısı (2018): iyimserler, çocuk işçiliğinin aile geliri için gerekliliğini çocuk işçiliğine önyargının gereksiz olduğunu ve fabrika çocuklarının ev endüstrisindeki çocuklardan daha kötü olmadığını savundu. Kötümserler, çocukları çok sıkı çalışırken görmekten rahatsızlık duyup dehşete kapıldı ve bunun sosyal bir sorun haline

[6] http://www.nationalarchives.gov.uk/pathways/citizenship/struggle_democracy/childlabour.htm (erişim tarihi: 19.03.2021).
[7] https://www.history.com/topics/industrial-revolution/child-labor#&gid=ci02364a9f60002511&pid=8_lewis-hine_child-labor_7496099008_1de931db14_o (erişim tarihi: 08 Mayıs 2021).

geldiğini savundular. İyimserler ve kötümserlerin düşünceleri en çok da çocukların ev endüstrisinden sanayi endüstrisine geçtiği dönemde artmıştır. Aralarındaki tartışmalar çocuğun aile geliri için çalışmasının gerekliliğinden, fabrikalarda çocuğun emeğinin sömürülüp sömürülmediği konusuna kaymıştır. Tarihçiler ve iktisatçılar tarafından geçmişte yapılan araştırmalar küçük yaşta ölüm oranları, gece saatlerinde çalışmaları, günde on saatten fazla çalışmaları ve birçok neden veya kanıt çocuk işçiliğinin varlığını belgelemiştir.

Bazı toplumların bilincinde, çocuk işçiliği ile çocuk istismarı eşit görünmektedir. Bu fenomen, ucuz işgücü arayan hırslı müteşebbislerin ve çocukları çalışırken kendi eğlenmesinin peşine düşen, ailenin geçim kaynağı olarak çocuklarını çalışmaya zorlayan bencil ailenin bir ürünü olarak algılanmaktadır. Bu düşüncenin aksine, ebeveynlerin çocuklarının geleceklerini ve refahını düşünerek hareket ettikleri geleneksel hane modelinin, daha iyi bir model olduğu savunulmaktadır (Basu ve Van, 1998: 412).

1.2. Çocuk İşçiliğin Kavramsal Analizi

Çocukların çalışmasını zararlı "emek" ve iyi huylu "çalışma" olarak bölme girişimi, potansiyel olarak olumlu ve olumsuz unsurları birleştiren çocukların çalışmalarının büyük çoğunluğunu açıklamada başarısız olur (Bourdillon, 2013).

Çocuk işçiliği, çocukların duygusal, sosyal ve mesleki gelişimi üzerinde kısa ve uzun vadeli etkileri olan karmaşık bir olgudur (Basu, 1999; Nicolella ve Kassouf 2018). Uluslararası Çalışma Örgütü (ILO), çocuk işçiliğini "*çocukları çocukluklarından, potansiyellerinden ve haysiyetlerinden mahrum eden ve fiziksel ve zihinsel gelişime zararlı iş*" olarak tanımlamaktadır. Çocuk işçiliği, dünyanın birçok ülkesinde yaygın bir sorundur (ILO, 2017a). Günümüzde birçok araştırmacı ve organizasyon çocuk işçiliği konusuna dikkat çekmektedir. Çocuk işçiliği olgusu, dünyanın tüm ülkelerinin karşılaştığı bir sorundur.

Dünyada çalışan çocukların sayısına ilişkin veriler doğru ve net değildir." Örneğin, 1983'te ulusal örneklem anket tahminleri 17,4 milyon çocuğun çalıştığını gösterirken, Çalışma Bakanlığı'nın emriyle Yöneylem Araştırma Grubu tarafından yapılan bir çalışmada bu sayının 44 milyona yakın olduğu tahmin edilmiştir" (Basu ve Van, 1998: 414). Çocuk işçiliği üzerine yapılmış çok fazla araştırma projeleri ve yayınlanmış çalışmalar vardır (Shahraki vd., 2020: 1). Yapılan çalışmalara rağmen çocuk emeğinin suistimal edilmesinin tam anlamıyla önüne geçilememektedir. Araştırmacılar bu alanda yoksulluk, göç, eğitim gibi bileşenleri derinlemesine inceleyerek çocuk işçiliğinin azaltılması konusunda yeni öneriler sunma eğilimindedir. Bu endişelerin bazı sebepleri ise çocuklar üzerinde oluşan fiziksel ve psikolojik kalıcı zararlardan dolayıdır. Çocuk işçiliği, çocukların sağlığı, gelişimi ve refahı üzerinde geri

döndürülemez psikolojik, fiziksel ve ahlaki etkilere sahip olabilir (ILO, 2017b: IPEC, 2011). Kötü beslenme, tehlikeli kimyasallara maruz kalma ve yaralanma riskinin yanı sıra sözlü, fiziksel veya cinsel istismar gibi durumlar da çocuk işçiliğine neden olan faktörler arasında yer almaktadır (ILO, 2007). Çocuk işçiliğinin etkileri, çocuğun yaşına ve çalışma saatlerinin türü ve sayısına göre büyük farklılıklar gösterir (Burrone ve Giannelli, 2020).

Çocuklar tarafından yapılan tüm işler mücadele edilmesi gereken çocuk işçiliği olarak tanımlanamaz (Hilowitz vd., 2004). Çocuğun menfaatleri gözetilmiyor ve çocuğun rızası dışında fiziksel, sosyal, manevi yönden zorla veya tehdit altında bir işte çalıştırılıyor ise bu şartlar altında çalışan çocuk "çocuk işçi" olarak tanımlanabilmektedir (Namal, 2019: 67). Çocukların fiziksel, zihinsel ve sosyal gelişimlerini olumsuz yönde etkilemeyen ya da eğitimlerini aksatmayan işlere katılımı çoğunlukla olumlu olarak kabul edilir. Örnek vermek gerekirse, aile içi yardımlar, okulun tatil dönemlerinde kendileri veya ailelerine yardım olarak yaptıkları işler onların kendi becerilerini ilerletmeleri ve gelecek dönemlerde onların yetişkin hayatlarında toplumda üretken bireyler olmalarına katkı sağlar.

Çocuk işçiliği çoğunlukla çocukların zihinsel ve fiziksel gelişimlerine zarar veren işler olarak tanımlanmakta ve onları dezavantajlı konuma düşürerek gelecek hayatlarını negatif yönde etkilemektedir. Literatürde çocuk işçiliğinin fiziksel sağlığa zararlı olduğu anlaşılmaktadır. Bu tür zararların bazı örnekleri, gübre ve böcek ilaçları gibi toksinlere ve kimyasallara uzun süreli maruz kalma, sert hava koşulları veya ağır kaldırmanın zorla benimsenmesidir (Sim vd., 2017: Wolff, 2008).

Çocukların çok az kontrol sahibi olduğu, fiziksel olarak zorlu ve tekrarlayan uzun saatler süren çalışma, moral bozukluğuna ve umutsuzluğa neden olabilir (Trinh, 2020: 2252). En ağır şartlarda çocuk işçiliği çocukların ailelerinden uzaklaşmalarını onların emeklerinin sömürülmesini tehlikeli şartlarda çalışmalarını ve bundan dolayı ciddi hastalıklara maruz kalmalarını kapsamaktadır. Bir işin çocuk işçiliği olarak sınıflandırılması durumu çocuğa yapılan işlerin türüne, saatine, gerçekleştirildiği koşullara ve ülkenin çocuk işçiliği üzerine izlediği stratejiye bağlıdır.

1.3. Çocuk Emeğinin Tarihi

Çocuk işçiliği Sanayi Devrimi ile ortaya çıkan bir kavram olarak düşünülse de aslında Sanayi Devrimi'nden önce de çocuk işçiliğinin varlığı bilinmektedir. Cunningham ve Viazzo'ya göre (1996) çocuk işçiliği Sanayi Devrimi'nden önceki tarihte de mevcuttur. Çocuk işçiler Sanayi Devrimi öncesinde ev işleri, tarım ve benzeri işlere katılım göstererek el

becerilerini geliştirmişlerdir. Bu faaliyetler normal olarak görülmüştür ve ekonomi ile olan ilişkileri daha önce düşünülmemiştir.

18. yy. ile endüstri İngiltere'de başlamış ve çocukların da işçi gücüne katılmasıyla değişmiştir. İngiltere'deki madenlerde ve tekstil sektörlerinde çalışan çocuk işçiler 19. yy.'da parlamento soruşturmalarına konu olmuştur. Bu dönemde özellikle çocuk ve kadınların ağır çalışma koşulları kamuoyunu etkileyerek sanatçıları, düşünürleri ve Robert Owen gibi işverenleri bu konuyla mücadele etme yönünde harekete geçirmiştir (Altan, 2003). Çünkü çocukların çalıştıkları olumsuz şartlar dolayısıyla yaşadıkları sağlık problemleri sık sık gündeme gelmeye başlamıştır (Hilowitz vd., 2004).

Aşağıdaki grafikte İngiltere'de 1851 yılında 5-19 yaş aralığında çalışan çocukların toplam işgücündeki oran ve sayıları gösterilmektedir. Hizmet mesleklerinde Londra ve eski Londra'nın çocukların işgücüne katılma oranlarına göre çocuklar en çok 15-19 yaş aralığında çalışmaktadırlar. Ancak bu yargının güvenilirliği verilere rağmen şaibelidir. Çünkü daha küçük çocukların dönemin eğitim, koruma gibi kanunlarına göre kayıt dışı çalışmaya yöneltilmiş olmaları da muhtemeldir. 5-14 yaş aralığındaki çocuklar verilere göre kâhya, aşçı ve neredeyse kadın yardımcısı olarak çalıştırılmamışlardır. Literatüre genel anlamda bakıldığında çocukların ustalık gerektirmeyen işlerde çalıştırıldığı yargısı ortaya çıkmaktadır. Aşçılık ve kahyalık deneyim gerektiren işler olduğu için 5-14 yaş aralığındaki çocuklar tercih edilmemiş olma ihtimali yüksektir. Çocuk emeği çoğunlukla taşıma işleri için kullanılmıştır. Fabrikaların artması ile taşıma işlerine ek olarak makinelerin başına da geçmişlerdir. Fabrikalardaki işlerin ustalık gerektirmemesi bu sorunu tetikleyen en büyük nedenler içinde yer almaktadır.

Tablo 0.1 Yurtiçi Hizmet Meslekleri. Yaş Grubuna Göre İstihdam Edilen Sayılar ve Oranlar, 1851

	Toplam Çalışan Nüfus	**Sayılar**			**İşgücünün Yüzdesi**		
Yaş		**5-9**	**10-14**	**15-19**	**5-9**	**10-14**	**15-19**
Londra							
Ev Hizmetçisi (Genel)	121.215	47	6.424	32.994	0.0	5.3	27.2
Ev Hizmetçisi (Kâhya)	5.503	0	0	34	0.0	0.0	0.6
Ev Hizmetçisi (Aşçı)	12.211	0	2	250	0.0	0.0	2.0
Ev Hizmetçisi	12.996	1	138	2.306	0.0	1.1	17.7
Ev Hizmetçisi (Hemşire)	7.716	9	666	1.980	0.1	8.6	25.7
Yerli Hizmetçi (Han Hizmetlisi)	5.554	1	157	1.331	0.0	2.8	24.0
Kadın Yardımcısı	11.570	0	0	160	0.0	0.0	1.4
Çamaşırcı, Mangler vb.	36.442	3	203	1.892	0.0	0.6	5.2
Toplam	213.207	61	7.590	40.947	0.0	3.6	19.2

İngiltere ve Galler, eski Londra							
Ev Hizmetçisi (Genel)	453.947	7.133	37.383	151.716	0.2	8.2	33.4
Ev Hizmetçisi (Kâhya)	41.145	0	0	822	0.0	0.0	2.0
Ev Hizmetçisi (Aşçı)	31.798	0	2	1.535	0.0	0.0	4.8
Ev Hizmetçisi	36.889	1	858	9.198	0.0	2.2	24.9
Ev Hizmetçisi (Hemşire)	28.221	489	6.297	7.551	1.7	22.3	26.8
Hizmetçi (Han Hizmetçisi)	26.348	1	1.965	9.661	0.0	7.5	36.7
Temizlikçi Kadın	42.122	0	113	1.187	0.0	0.3	2.8
Çamaşırcı, Mangler vb.	97.034	3	705	5.552	0.0	0.7	5.7
Toplam	757.504	1.197	47.319	187.222	0.2	6.2	24.7

Kaynak: Kirby, 2003: 6

Wallace'a göre (2010) araştırmacılar, çocukların kayıt dışı ekonomide yüzyıllardır çok çalıştıklarını göstererek çocuk işçiliğinin doğasının değişmediğini iddia etmektedir. Onlara göre tarihsel olarak, çocuk yaptığı iş karşılığı ücret alsın ya da almasın, çocukların yaptığı herhangi bir işi ifade eder. Bu, ayak işlerini yapmaktan saman örmeye kadar çeşitli aktiviteleri kapsar. Turttle'a göre (2018) sanayileşme çocukları evlerinden ve ebeveyn denetiminden alarak kötü koşullarda uzun saatler boyunca çalıştıkları ve kötü muamele ile karşı karşıya kaldıkları fabrikalara ve madenlere götürerek çocuk işçiliğinin doğasını değiştirmektedir. Tekstil endüstrisinde kayıtlı ekonomide çocuk işçiliğine odaklanan çok sayıda bilim insanı vardır.

Tekstil fabrikalarında o dönemde çocuk işçi çalıştığına ve kötü şartlarda çalıştığına dair araştırma yapan ve savunan yazarlara Ulusal Arşivlerde yer alan 1859'daki Martha Appleton olayını kanıt niteliğinde sunabiliriz.[8] Bu olay 19. yüzyıl İngiltere'sindeki yüzlerce çocuğun katlandığı korkunç çalışma şekillerinin altını çizmektedir. 1859 Martha vakası:

Fabrikalar Müfettişi Robert Baker'a gönderilen Martha'nın kazası raporuna göre Martha, Bayan William Woods ve Son Coll sp & w Wallgate Wigan firmasında 13 yaşında bir çöpçü olarak çalışmaktaydı. Tekstil fabrikasında makinelerin altından pamuk toplayan bir işçiydi. 1859 yılı ağustos ayında bir pazartesi sabah 06:45 saatlerinde başı dönmesine rağmen çalışmaktaydı. Baş dönme sebebi büyük ihtimalle saatlerce çalışmaktan, uykusuzluktan ve yorgunluktandı. Literatürde incelendiği üzere o dönemde çocuklar on saati aşkın sürelerde çalışmaya maruz bırakılıyorlardı. Martha o gün sabah kendi kendine hareket eden makinenin tekerlekleri arasındaydı. Bobinleri koyarken sol elinin tüm parmaklarını makineye kaptırdı ve parmaklarının hepsi kesildi. Daha sonrasında Martha verimli çalışamadığı için işine son verildi.

Martha'nın başına bu kaza geldiği dönemde 1833 Fabrika Yasası yürürlükteydi ve hatta 1847 senesinde de yasaya yeni eklenen maddesinde "18 yaş altı kadınlar ve çocuklar günde on

[8] http://www.nationalarchives.gov.uk/pathways/citizenship/struggle_democracy/childlabour.htm (erişim tarihi: 18.03.2021).

saatten fazla çalışamazlar" yazmaktaydı. Bu tür yasaların kusursuz olmadığı az önce anlatılan olayda da açıktır. Müfettişler, fabrikalarda çalışan çocukların tam yaşını tespit etmekte zorlanmaktaydılar ve raporlar, işverenlerin genellikle eğitim için yasalarca ayrılan süreleri sağlamadığını göstermektedir.[9]

Çocuk işçiliğinin etkilerini ölçen araştırmalar, çocuk işçiliği ile olumsuz sağlık sonuçları arasında ilişki olduğunu göstermektedir. Çocuk işçiliği ve yoksulluk arasında ilişki olduğu için, çalışan çocuklar kötü beslenmeye daha yatkındır ve bu da onları çeşitli hastalıklara yatkın hale getirir (Parker, 1997). Bir meta-analiz, olumsuz çocukluk deneyimlerinin (ACE'ler) sağlık üzerindeki etkilerini araştırmış ve ACE'lerin sağlık için büyük risk faktörü olduğunu bildirmişlerdir (Hughes vd., 2017).

Birçok ülke, olumsuz sağlık risklerini kabul ederek İngiltere'yi takip etmiştir. ILO, ilk duruşunu 1973'te asgari çalışma yaşını belirleyerek almıştır (Dahlén, 2007). Ayrıca, ILO ve konuyu ele alan diğer uluslararası kuruluşlar hedeflere ulaşmada başarısız olmuştur. Çocuk işçiliği, 2000 yılında 191 ülke tarafından 2015 yılına kadar ulaşılması hedeflenen Binyıl Kalkınma Hedeflerinin bir parçasıydı (Sachs vd., 2005).

İlerleyen süreçte, çocuk işçiliği, 2030 yılına kadar çocuk işçiliğinin açıkça ortadan kaldırılmasını isteyen Sürdürülebilir Kalkınma Hedefleri arasına dahil edilmiştir (Griggs vd., 2013). 1995-2000 arası çocuk işçiliği, önemli bir endişe kaynağı olmaya devam etmiştir. 2016 yılında, 14 yaşın altındaki ~ 150 milyon çocuğun dünya çapında işgücüne karıştığı tahmin edilmiş ve bunların çoğu, onlara eğlenceli bir çocukluk yaşatmayı reddeden ve sağlıklarını tehlikeye atan koşullar altında çalıştığı görülmüştür. Çalışan çocukların çoğu 11-14 yaşındadır, ancak yaklaşık 60 milyonu 5-11 yaşındadır. (Watkins, 2016).

Çocuk işçiliğinin küresel olarak dağılımının kesin rakamları yoktur. Ancak, mevcut istatistikler çocuk işçilerin %96'sının Afrika, Asya ve Latin Amerika'da olduğunu göstermektedir (Parker, 1997). Afrika, 10 ila 14 yaş arasındaki çocukların dörtte birinden fazlasıyla, tüm kıtalar arasında en yüksek çocuk işçiliği oranına sahiptir. Oranlar, bölgeye göre: Güney Afrika'da %0,6'dan Doğu Afrika'da %50,7'ye ve ülkeye göre: Güney Afrika, Mali'de %52'ye kadar çıkmaktadır (Bass,2004: 213).

Ancak tarihsel olarak incelendiğinde çocuk işçiliği Afrika, Asya ve Latin Amerika'nın önceliği değildi. En kötü çalışma şekilleri on sekizinci yüzyılın sonlarında ve on dokuzuncu yüzyılın başlarında Avrupa'da ve özellikle de Sanayi Devrimi sürecinde İngiltere'de meydana geldi (Basu ve Van, 1998: 414).

---

[9] http://www.nationalarchives.gov.uk/pathways/citizenship/struggle_democracy/childlabour.htm (erişim tarihi: 22.03.2021).

1833 ve 1844 Fabrika Yasaları çıkartılmıştır ve bu yasaların amacı çocuk işçiliğinin yeniden yapılandırılmasının önünü açmaktır (Hobbs and McKechnie, 1997). 1833 yılına gelindiğinde hükümet çalışma koşulları ve çalışma süreleriyle ilgili politikalar yürütme zorunluluğu doğduğunu fark etmiştir. Zaman geçtikçe politikaların, kurallarının sıkı bir şekilde uygulanma gereği doğmuştur. Fabrikada çalışan çocukları ve yetişkin erkekleri korumaya yönelik uygulamalar zorunlu hale gelmiştir. 1833 yılında dönemin hükümeti endüstri sektöründe çalışan çocukların çalışma şartlarını iyileştirmek için Fabrika Yasası'nı çıkarmıştır. Küçük yaşlı çocukların çalışma şartları oldukça kötü bir seviyede olduğu görülmüştür. Çalışma şartlarının kötülüğü ve çalışma sürelerinin oldukça yüksek olması yasanın hazırlanmasına zemin oluşturmuştur. Ancak belirlenen yasalarla çocuk işçiliği ve sorunları anlık olarak çözülmemiş, uzun bir süre almış hatta günümüzde de devam ettiği görülmüştür. Çocuklar, koşulların çoğunlukla korkunç olduğu fabrikalarda çok uzun saatler çalışmışlardır.[10]

Tablo 0.2 Fabrika Yasası

Tarih	Endüstri	Mevzuatın Detayları
1833	Tekstil	Dokuz yaşın altında çocuk işçi yoktur. 9-13 yaş arası çocuklar için azaltılmış saatler vardır. Çocuklar için her gün iki saat eğitim vardır. Dört fabrika müfettişi atandı.
1844	Tekstil	8-13 yaş arası çocuklar günde altı yarım saat çalışabilir Kadınlar için azaltılmış saatler var (12) ve gece çalışması yoktur.
1847	Tekstil	18 yaş altı kadınlar ve çocuklar günde on saatten fazla çalışamazlar.
1867	Tüm Endüstri	Beşten fazla işçi çalıştırılıyorsa, çalışma evlerine önceki kurallar uygulanır.
1901	Tüm Endüstri	Asgari yaş 12 yıla çıkarıldı.

Kaynak: ("1833 Fabrika Yasası", 2021), https://www.nationalarchives.gov.uk/education/resources/1833-factory-act/#:~:text=In%201833%20the%20Government%20passed,basic%20act%20was%20as%20follows%3A&text=children%20of%2013%2D18%20years,than%2012%20hours%20a%20day (erişim tarihi: 20.03.2021).

Fabrika yasasının maddeleri bu şekildeydi. Dördüncü maddeden 18 yaşından küçükleri de çocuk olarak nitelendirdiğini ancak ilk maddeye göre de dokuz yaşından büyük çocuğun fabrikada çalışmasına izin verdiği anlaşılmaktadır.

Basu ve Van'ın (1998: 414) çalışmasında 1851 nüfus sayımı sonucuna göre, İngiltere ve Galler'de 10-14 yaşındaki erkeklerin yüzde 36,6'sı ve aynı yaştaki kızların yüzde 19,9'unun çalıştığı belirtilmektedir. 1851'de çocukların işgücüne katılmasındaki yüksek oranların, çocuk

[10] https://www.nationalarchives.gov.uk/education/resources/1833-factory-act/#:~:text=In%201833%20the%20Government%20passed,basic%20act%20was%20as%20follows%3A&text=children%20of%2013%2D18%20years,than%2012%20hours%20a%20day (erişim tarihi: 20.03.2021).

işçiliğine kısıtlamalar ve yasaklar getiren, yürürlükte olan Fabrikalar Yasası'na (1833 ve 1844) rağmen yüksek oranda çocuk işçinin var olduğunu görmek çarpıcıdır.

1870' te, Eğitim Yasası değişiklikler getirmiştir. Daha öncesinde Ulusal Okullar ve İngiliz Okulları bulunmasına rağmen[11] bu okullar daha çok kilise (dini kurum) yönetimine bağlı okullarken Eğitim Yasası ile açılan ve yönetilecek olan okullar devlet müdahalesinin yönetimine bağlı kalarak müfredat oluşturmuşlardır. Hükümet "5-13 yaş arası tüm çocukların temel eğitimini sağladı ve okul ağını denetlemek ve tamamlamak ve hepsini bir tür denetim altına almak için okul kurulları oluşturdu."[12] Yasa, ücretsiz ve zorunlu bir eğitim sisteminin yapı taşlarını oluşturdu. 19. yüzyılın sonlarında çocukların yaşamları değişmeye başladı. İşe gitmek yerine okula gidiyorlardı ve 'küçük yetişkinler' yerine çocuk muamelesi görüyorlardı.[13] Tüm çocuklar için uygulamada bu yargılar böyle değildi. 19. yüzyıl İngiliz yaşamının yıldızlarından olan Jenkıns'ın "Gladstone" isimli biyografi kitabında İngiltere ve Galler'de ilkokul çağındaki 4,3 milyon çocuktan 1 milyonunun tamamen gönüllü okullarda eğitim aldığını söylemiş, çocukların 1,3 milyonunun devlet destekli okullarda bulunduğunu, fakat 2 milyonunun hiçbir okula erişiminin olmadığını belirtmiştir (Jenkins, 1997: 231). Bu yasanın 5-13 yaş arası çocukların temel eğitimi alması için mecburiyet getirmemesi ve Fabrikalar yasasının 1844 yılındaki düzenlemesi 8-13 yaş arası çocuklar günde altı buçuk saat çalışmasını yasal bulması nedeniyle bu dönemde uygulanan Eğitim Yasası'nın ne derece etkili olabileceği tartışılır.

1918'de çıkarılan Eğitim Yasası ile de çocukların işçi gücünden çıkarılması amaçlandı. Bu yasalar yaş sınırları ve tehlikeli yaklaşımları modern yaklaşım ile değiştirmeyi planlamıştır ve 1933 Genç Kişinin Yasası ile bu kapsamlar genişletilmiştir. Ancak getirilen yeni yasalar çocuk işçiliğini engellemekte başarılı olamamıştır pek çok çocuk ekonomik faaliyetlerde boy göstermeye devam etmişlerdir. Bunun nedeni müfettişlerin göz yummaları ve kanunlara karşı ihmalkârlığı olarak söylenebilir (Hobbs ve McKechnie, 1997).

Nardinelli'ye göre ailelerin artan gelirleri ile çocuk işçiliği azalmıştır (Nardinelli, 1990). Zaman geçtikçe ailelerin endişeleri giderek artmış ve çocuklarının refahı konusunda koruyucu yasalar çıkartmaya hükümetleri zorlamışlardır.

---

[11] https://en.wikipedia.org/wiki/History_of_education_in_England#Nineteenth_century (erişim tarihi: 21.03.2021).

[12] http://www.educationengland.org.uk/documents/acts/1870-elementary-education-act.html (erişim tarihi: 21.03.2021).

[13] http://www.nationalarchives.gov.uk/pathways/citizenship/struggle_democracy/childlabour.htm (erişim tarihi: 21.03.2021).

1.4. Türkiye'de Çocuk İşçiliği

Ekonomik yönden işverenlerin güçlü konumda olmaları, çalışma koşulları üzerinde işçinin söz hakkının olmasını engellemektedir. Bu ve benzer sebeplerden dolayı Türkiye'de de 19. yüzyılın başlarında kadın ve çocuk çalışanların uzun çalışma süreleri, meslek hastalıkları, çalışma yaşamında çözülmesi istenilen sorunlar olarak gündeme gelmiştir (Selamoğlu, 1998).

Tablo 0.3 Türkiye'de Çocuk İşçiliğinin Güncel Durumu

Toplam Çocuk Sayısı	Çalışan Çocuk Sayısı	5-11 Yaş Çalışan Çocukların Oranı (%)	12-14 Yaş Çalışan Çocukların Oranı (%)	15-17 Yaş Çalışan Çocukların Oranı (%)	Erkek	Kadın
16 milyon 457 bin	720 bin	4,4	15,9	79,7	70,6	29,4

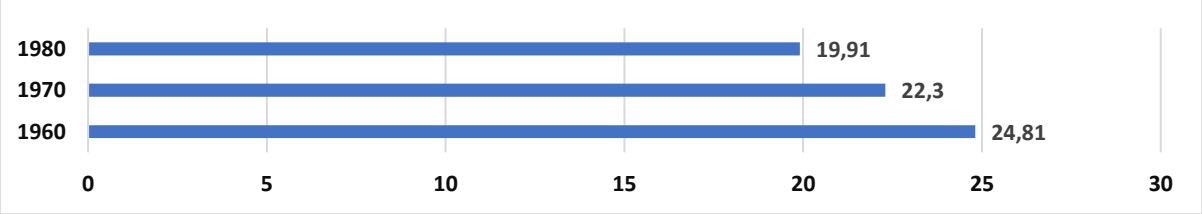
Kaynak: ("TÜİK", 2019) https://data.tuik.gov.tr/Bulten/Index?p=Child-Labour-Force-Survey-2019-33807 , (erişim tarihi: 19.03.2021).

2019 yılında TÜİK tarafından derlenen bilgilere göre (TÜİK, 2019): 5-17 yaş arasında toplam çocuk sayısı 16 milyon 457 bin olmasına karşın 720 bin çocuk çalışma hayatı içerisinde yer almaktadır. Çalışan çocukların yaş aralığı 15-17 olan grupta çalışma oranının en yüksek (%79,7) olduğu görülmüştür. 5 yaşında çalışan çocuk bulunmaksızın 5 ile 11 yaşları arasında 4,4 gibi bir oran mevcuttur. Bunların çoğunun (%70,6) erkek olduğu görülmüştür. Çalışan çocukların %65,7'si eğitimine devam etmiştir. 5-14 yaş aralığında çalışan çocukların oranı %72,0'ı ve 15-17 yaş aralığında yer alan çocukların %64,1'i eğime devam etmiştir. Yaş arttıkça oranda azalma olduğu görülmüştür. Ancak çalışan çocukların ise neredeyse üçte birinin eğitime devam etmediği görülmüştür. Bu durum ülke gelişmişlik seviyesi, bireylerin yaşam kalitesi, sürdürülebilir kalkınma ve toplumsal refah bakımından oldukça önemli sorunları işaret etmektedir. Bu yaşlarda bir çocuğun eğitimini sürdürmesi her anlamda olumlu tabloyu beraberinde getirecektir. Çalışan çocukların yine yaklaşık üçte birinin çalışma sebebi hane halkının gelirine ortak olmak ve ailesine yardımcı olmaktır. Geri kalan üçte biri meslek, beceri öğrenmek sebebiyle çalıştığı görülmüştür. Geri kalan oranda da yine ailesine yardımcı olmak, kendini desteklemek ve ihtiyacını karşılamak amacıyla çalıştıkları görülmüştür. Çocukların %40,2'si haftada 2 ve daha az saatlerle çalışmaktadır. %37'sı 3 ile 7 saat arasında, %14,5'i 8 ile 14 saat arasında, %5,4'ü 15 ile 20 saat arasında ve %3'ü 21 saat ve üzerinde çalışma süreleri geçirmişlerdir. TÜİK verileri dikkate alınarak özellikle eğitim başta olmak üzere, çalışma nedenleri ve çalışma süreleri ele alınıp bunlara yönelik politikalar üretilmesi gerekmektedir.

1.5. 1960-1970 Dönemi Çocuk İşçiliği ve Türkiye' deki Çocuk İşçiliğinin Durumu

İkinci Dünya Savaşı yıllarında Türkiye savaşa katılmadığı halde ordusu hazır bulunduğu için erkek işgücünün azalması nedeniyle hükümet, tekstildeki işgücü kıtlığını gidermek amacıyla 12 yaşından büyük çocuk ve kadınların gece vardiyasında ve 16 yaşını doldurmuş erkek çocukların madenlerde çalışmasına izin veren bir kararname çıkarmıştır. Bunun neticesinde çocuk işçi sayısında artış meydana gelmiştir. 12-18 yaş aralığında çocuk işçiler 1937'de 23.347 iken 1943'te çocuk işçi sayısı 51.871'e (%39,5) yükselmiştir (Makal, 2007). Şekil 1.2' de 1960 ve 1980 yılları arasında çocuk işgücüne katılma oranının azaldığı görülmektedir. 1943'te çocuk işçi oranı %39,5 iken 1960'ta %24,8'e düşmüştür. Yıllara göre çocuk işçiliğinin oran bazında azaldığı görülmektedir. Ancak karşılaştırmayı Türkiye'deki çocuk işçiliğinin gerçek oranına ulaşabilmek için yıllar arasında nüfusun nasıl değiştiği de analiz edilmelidir. Çocuk işçiliğinde çok fazla bir azalma olmamasına rağmen nüfus artışında meydana gelecek olan artış çocuk işçiliğindeki oranın gerçeğinden daha düşük sayıda olmasına sebep olacaktır.

1960'lı ve 1970'li yıllarda Türkiye'de çocukların üretimdeki payı incelendiğinde kırsalda büyüyen çocukların, gençlik dönemlerinde dahi bağ, bahçe, tarla işleri ile uğraştıkları görülmektedir. Eğitim faktörü bu durumun en büyük nedenlerinden biridir (Demirtürk, 2015).

Şekil 1. 1 Çocuklar İçin Küresel İşgücüne Katılım Oranları (%) (10-14 Yaş Arası Çocukların İşgücüne Katılımı)

Kaynak: ("Our World İn Data", 2021) https://ourworldindata.org/grapher/global-incidence-of-child-labour?time=1960..1980 (erişim tarihi: 22 Mart 2021).

1.6. Çocuk İşçiliğinin Bileşenleri

Çocuk işçiliği uzun yıllardan beri yetersiz eğitim fırsatları, yoksulluk, göç, aile yapısı ve cinsiyet eşitsizliği ile ilişkili önemli bir küresel sorun olmuştur. Bu sorun kendiliğinden doğmamış ve ortaya çıkmasında ve artmasında birçok faktör etkili olmuştur. Çocuk işçiliği başlangıç tarihinden bugüne kadar farklı nitelikler kazanarak gelmiş ve günümüzde hala mücadele edilmesi gereken küresel bir sorun olarak devam etmektedir (Eren ve Namal, 2018:

108).

Şekil 1.3 Çocuk İşçiliğinin Bileşenleri

Kaynak: Tunçcan, 2000: Kurnaz, 2007: Çöpoğlu, 2018: Gülçubuk, 2012: Günöz, 2007: Namal, 2019.

1.6.1. Yoksulluk

Son dönemlerde araştırmacılar, çocuk işçiliğinin varlığına sebep olan konular üzerine çalışmalar yapmaktalar. Bu çalışmalarda, çocuk işçiliğinin temelinde yoksulluk sorununun ön plana çıktığı görülmektedir. Ailenin gelirleri azaldıkça, yoğun bir durgunluğun çocukları işe sevk etmesi ve okuldan alıkoyması kaçınılmaz olarak beklenmektedir (Duryea ve Arends-Kuenning, 2003: 1165).

Uluslararası Çalışma Örgütü Genel Konferansı, 1999 yılında yaptığı 87. Oturumunda: "Çocuk işçiliğinin büyük ölçüde yoksulluktan kaynaklandığını ve uzun vadeli çözümünün sosyal gelişmeye ve özellikle yoksulluğun azaltılmasına ve evrensel eğitime imkân tanıyan sürekli ekonomik büyümede yattığını kabul ederek…" En Kötü Biçimlerdeki Çocuk İşçiliği Sözleşmesi'ni kabul etmiştir. ILO'nun bu sözleşmeyi oluştururken yukarıdaki şart cümlesinde de görüldüğü gibi ILO'nun tanısına göre de çocuk işçiliğinin büyük orandaki nedeni yoksulluktur (ILO,1999: 16). Çocuk işçiliği, yoksulluk ve güvencesiz çalışma zemininde yer bulan stratejilerin yapısal sonucu olarak görünmektedir (DİSK, 2015). Yapısal yoksulluk, toplumun belirli sınıflarına yönelik ayrımcılık uygulanması sebebiyle toplumun dikey hareketlilikten yoksun bırakılmaları olarak tanımlanmaktadır. Buna yönelik eğitim düzeyi düşük ve vasıfsız işçilerin işgücü piyasasına girişi ortaya çıkmıştır. İşgücü piyasasında denge unsurunu bozan bir durum da çocuk işçiliğidir (Kurnaz, 2009: 20).

Çocuk işçiliği, yoksul hanelerde gelir kaybıyla başa çıkmak için yaygın bir alternatiftir. İşgücü piyasasına bakıldığında da çocuk işçiliğinin emek açısından kullanılmasının en büyük nedeni yoksulluktur. Bu sebeple yoksulluk nedenlerinden olan işsizlik faktörü de çocukları çocuk işçiliğine sürüklemektedir. Ailesinde çalışmasına engel bulunan bireylerin varlığı ailedeki çocuğu geçim ücretini kazanabilmek için çalışmaya yönlendirmektedir (Namal, 2019: 55).

2013 yılında Uluslararası Çalışma Örgütü (ILO) dünyada yaklaşık 265 milyon çalışan çocuk tespit edildiğini bildirdi, dünya genelindeki çocuk nüfusunun yaklaşık yüzde 17'sine tekabül etmektedir (ILO, 2013). Çocuk işçiliği, düşük gelirli ülkelerde yüksek gelirli ülkelere oranla daha yaygındır ve tüm çocuk işçilerin yarısından fazlası tehlikeli işlerde çalışmaktadır (ILO, 2015). Basu ve Tzannatos'ın çalışmasında sözü edilen lüks aksiyom teorisine göre ailelerinin sadece yoksulluk sebebiyle çocuklarını çalışmaya zorladıklarını ve çalışmalarına razı olduklarını ileri sürmektedir. Ebeveynlerinin geliri arttıkça çocuklarını işgücünden geri çekme davranışında bulunduklarını ve bu tutumlarını özgecil görüş olarak değerlendirdiklerini belirtmişlerdir (Basu ve Tzannatos, 2003: 148).

Birçok çocuk, özellikle birden fazla okula gitme çağında çocuğa sahip yoksul aileler için önemli düzeyde bir engel olan okul harcamalarının karşılanmasına yardım etmek için çalışmaktadır (Bourdillon, 2000). Bu çocukların çalışmaları, onların ve kardeşlerinin okula gitmeleri için büyük destek sağlamaktadır.

Yoksulluk ve çocuk işçiliği bağlamında farklı bir görüşe göre de çoğunlukla orta derecede yoksul hanelerde kardeş tamamlayıcılık durumu ortaya çıkmaktadır. Zengin hanelerde çocuklar işgücüne dâhil olmayacak ve okulda olacak: çok yoksul hanelerde bunun aksi geçerli olacaktır. Kardeş tamamlayıcılığın önerdiği, "orta derecede fakir hanelerde, diğer çocukların okula gitmesini sağlamak için bazı çocukların okuldan uzak tutulması" tasarısıdır (Basu ve Tzannatos, 2003: 161). Böyle bir aile içi durumu da yoksullukla ilişkilendirerek çocuk işçiliği konusuna örnek verebiliriz. Bu alandaki başka bir çalışmada da benzer sonuca ulaşılmıştır: okula devam etme olasılığı erkek çocuklar için daha az ve daha büyük çocuklar için daha azdır, ancak bu faktörler ailede erkek ve büyük olan çocuğun işgücüne katılma olasılığını artırmaktadır (Duryea ve Arends-Kuenning, 2003: 1174).

Aile ve çocuk ödenekleri, dünya çapında toplam nakit transferleri için yapılan harcamaların yaklaşık yüzde 16'sını oluşturmaktadır (Honorati, 2015). Bu programlar genellikle yoksulluğun nesiller arası bulaşmasını azaltmak amacıyla çocukların beşerî sermayesine, özellikle beslenme ve eğitim alanlarına yapılan yatırımları artırmaya odaklanır.

Ailelerin genel olarak çocukları çalışma sahası dışında ve okulda tutmak eğiliminde oldukları ele alındığında, çocuk işçiliğine ihtiyacın ortadan kalkması için yeterli ev gelirine sahip aileler, çocuklarını işten alıp okula gönderme eğiliminde olacaktır (Basu ve Tzannatos, 2003: 165).

1.6.2. Göç

Çocuk işçiliğine neden olan önemli faktörlerden birisi de göç olgusudur. 5395 Sayılı Çocuk Koruma Kanunun 3. Maddesinde on sekiz yaşını doldurmamış kişileri "korunma ihtiyacı olan çocuk" olarak tanımlamaktadır. Birçok ulusal ve uluslararası kanun maddelerinde de benzer tanımlar yapılmaktadır. Çocuk kanunlara göre bakıma muhtaçtır ve aile kurumu normal şartlarda kurulu ise ailesiyle yaşamak çocuğun en tabii hakkıdır. Çocuklar aileleri göç kararı verince onlarla birlikte hareket etmektedir. Genellikle göçmen aileler de çocuklarını arkada bırakmak veya tek başına bırakmaktansa çocuklarını yanlarına alma davranışında bulunmaktadırlar (Gürsoy, 2019: 51).

Göç, dünyanın çoğu yerindeki haneler için ortak bir ekonomik hareket veya yaşamını sürdürme stratejisi olarak hizmet ederken, ebeveynlerine ve çocuklarına yeni fırsatlar sunmaktadır. Yeni fırsat bulma arayışı beraberinde onları daha savunmasız hale getirebilir (Van de Glind, 2010: 3).

Mevsimlik göçmenlerin çocukları çoğunlukla aileleriyle birlikte göç eder ve özellikle çocuk işçiliğine karşı savunmasızdır. Mevsimlik çalışma yerleri genellikle tarımsal alanda yapılmaktadır. Bu nedenle okullardan ve diğer hizmetlerden uzaktadır ve mevsimsel olarak okula gidiş-geliş sorunlu olabilir, erişim zorluğu sebebiyle çocuklar aileleriyle birlikte gelir ve çalışır. Yaygın olarak, kuraklık ve sel ve örneğin Hindistan ve Kamboçya'nın köylerinde işsizlik, tüm aileleri her yıl birkaç ay yeni iş aramak için göçe zorlar (Labour, 2010). Tarımda çalışan göçmen aileler için, çocukların ürettiği çıktı, aile olarak geçim ücreti kazanmak için çok önemlidir. Ülkemizde de tarım alanlarına işçi olarak göç eden aileler bulunmaktadır. Yaygın olarak mevsimlik işçi olarak şehirlerarası göç mevcuttur. Ancak son dönemlerde kayıt dışı istihdamın en yaygın olduğu alan olan Suriyeli göçmenleri de tarım alanlarında görmemiz muhtemel hale gelmiştir. Suriyeliler genellikle Türkiye'de yasal olarak çalışmalarına izin verecek çalışma izinlerinden yoksun oldukları ve resmi bir gelir kaynakları bulunmadığından çoğunlukla tarım sektöründe zor şartlarda çalışmayı kabul etmektedirler (Fair Wear Foundation, 2016) Tarımda çalışan göçmen aile için, çocukların ürettiği çıktı, bir aile olarak geçim ücreti kazanmak için çok önemlidir. Ülkedeki ürün, hizmet, ulaşım gibi mallarda pahalılığın artması hayatlarını sürdürmek isteyen göçmenleri çocuk işçiliğine yöneltmektedir (Gürsoy, 2019: 51).

Uluslararası bağımsız çocuk göçlerinin neredeyse tamamına yakını kayıt dışı ya da düzensizdir, çünkü çalışma çağındaki çocuklar göç için çok az yasal kanala sahip olma eğilimindedir. Bu, çocukları geçiş sürecinde daha fazla tehlikelerle karşılaştırır ve onların savunmasızlığından, istismara ve / veya sömürmeye bağımlılığından faydalanabilecek kötü

niyetli yetişkinlere bağımlılık yaratır. Evraksız bir göçmen olarak, bu çocuklar varış noktasında sömürüye maruz kalacak ve sosyal hizmetlere erişimde zorlanacaktır (Van de Glind, 2010: 6).

1.6.3. Aile Yapısı

Yapılan bazı araştırmalar çocuk işçi olan bir ebeveynin çocuğunun, çocuk işçi olmayan bir ebeveynin çocuğuna göre küçük yaşlarında işçi olma olasılığının daha yüksek olduğunu bulmuştur. Bir çocuğun işgücüne katılma olasılığı, annesi çocukken çalışmışsa yüzde 10 artmaktadır. Çocukken işçi olmak, bireyin ebeveynliğinde çocuk işçiliğine yönelik değer ve tutumlarını etkilemiş olabilir. Bu düşüncesi de kişiyi çocuğunu işe göndermeye daha yatkın hale getirebilir (Basu, 1999). Bir çocuğun çalışıp çalışmayacağına, oyun oynayacağına dair tüm kararlar çoğunlukla çocuğun ailesi tarafından verilir (Basu ve Tzannatos, 2003: 164). Bu sebeple çocuğun içine doğduğu aile faktörü çocuğun iyi bir eğitim alması ve çocuk işçi olarak emeğinin sömürülmemesi açısından büyük önem arz etmektedir.

Aile, çocuk işçiliğine yönelik karar oluşturmada önemli faktördür. Ailenin parçalanma durumu, tek ebeveynli yaşayan aile bireyleri çocuk işçiliğine yönelimde önemli etken olmaktadır. Tek ebeveynli ailelerde maddi yükü hafifletmek için çocuk işçiliğine yönelim söz konusudur (T.C. Aile ve Sosyal Araştırmalar Genel Müdürlüğü, 2011: 187).

1.6.4. İstihdam ve Çocuk İşgücüne Talep

19. yüzyılda çocuklar genellikle fabrikalarda ve çiftliklerde çalıştırılmaktaydı. Birçok aile için, bir çocuğun eve maaş getirmesi, eğitim almasından daha önemliydi. Tehlikeli çalışma şartlarının ve uzun çalışma sürelerinin birleşimi, çocukların bir yetişkin gibi çalıştıkları, ancak onları koruyacak yasalar olmadığı anlamına gelmekteydi. İşverenler için çocukları işe almak yetişkinlere göre daha ucuzdu ve çocukların disipline edilmesi daha kolaydı.[14] Bu düşünceyle ilgili olarak Basu'nun ikame aksiyom teorisi mevcuttur. İkame aksiyomu, yetişkin ve çocuk işçilerin bazı yetişkin eşdeğerlik ölçülerine tabi olan ikameler olduğunu iddia etmektedir. Bazı görevlerin çocuklar için daha uygun olduğu ve aslında çocukların bunları yapmasını gerektirdiği şeklindeki geleneksel fikrin aksine, yetişkinler çocukların yapabileceği her şeyi yapabilir: teknik bir bakış açısıyla, emek sürecinde çocukları yetişkinlerle değiştirmek her zaman mümkündür. Tabii ki, yetişkinler daha pahalıya mal olur ve bu nedenle işverenler bunu yapma konusunda gönülsüz olabilir, fakat teknik olarak ikame mümkündür. (Basu, 1999). İkameci aksiyoma göre aileler veya işveren yetişkin emeğinin yerine çocuk emeğinin kullanılmasını tercih etmektedir. İşverenler daha ucuz işgücü oldukları için çocuk emeğini

[14] http://www.nationalarchives.gov.uk/pathways/citizenship/struggle_democracy/childlabour.htm (erişim tarihi: 22.03.2021).

yetişkin emeğine tercih etme eğiliminde olmaktadır ancak ebeveynlerinin böyle bir tercihte bulunması ailenin gelir yükünü çocuğa yükleme isteğinden kaynaklanmaktadır. Aile yoksulluğuna ek olarak işgücü piyasasının çocuk emeğini, düşük ücret vermek isteme gibi nedenlerden dolayı kullanma isteği çocuk işçiliğini artırmaktadır (Çelik, 2005).

1.6.5. Eğitimsizlik

Çocuk işçiliği ve eğitim arasındaki bağı anlamaya çalışan araştırmaların çoğu, bir gencin haftada sadece birkaç saat çalıştığı durumlar dışında, çocuk ve genç emeğinin gelişim, eğitim başarısı ve sağlık için zararlı olduğunu göstermektedir. Bu alanda yapılan ülkeler bazındaki yerel çalışmalar, çalışmayan çocuklara kıyasla çocuk işçiliğinin ortalama olarak daha az eğitim yılı tamamlanmasıyla ilişkili olduğunu bulmuştur (Beegle vd., 2009).

Çocuklar iş nedeniyle eğitimini eksik almakta veya hiç alamamakta bu kayıpları onlar üzerinde olumsuz etkiler yaratmaktadır. Çocuk işçiliği, eğitim kaybı yoluyla veya tutumları etkileyerek çocuğun beşerî sermaye edinimini engellemektedir (Rosati ve Rossi 2003). Çocuk işçiliği çoğunlukla çocuğun hane halkı ve ailesi için kısa vadeli bir ekonomik fayda sağlar, fakat çocuk işçiliği tipik olarak örgün eğitimin yerini aldığından veya bunu engellediğinden yüksek ihtimalle ekonomik kalkınmada uzun vadeli bir engel oluşturur (Bass, 2004).

Başka bir çalışmada da çocukların eğitimine engel olan iki farklı neden piyasa ve politikalarıyla ilişkilendirilerek yorumlanmıştır. Bazı durumlarda, çocuklar ilgisiz, kalitesiz veya erişilemez okullar tarafından işe "itilir", diğer durumlarda ise çocuklar ailedeki yoksulluk veya farklı ekonomik sebeplerle okuldan işe "çekilir". "*Bu ayrımın politika çıkarımları açıktır: "itici" faktörlerin hâkim olduğu yerlerde, okul sistemini hedefleyen arz yönlü politika önlemleri çocuk işçiliğinin azaltılması için özel bir umut vaat etmektedir: "Çeken" faktörlerin ilgili olduğu durumlarda, çocuk işçiliğine etkili bir müdahale için hane halkını hedefleyen talep tarafı politika önlemlerine de ihtiyaç vardır*" (Guarcello ve diğerleri, 2008: 16)

Hanehalkı gelirindeki düşüşe cevap olarak aileler çocuklarını okuldan çekme ve işgücü piyasasına gönderme yöneliminde bulunabilirler, mali durum normale döndüğünde çocukların okula tekrar dönmesi zor veya imkânsız olabilmektedir. Eğitimden iş nedeniyle bir süre uzak kalmak çocuklar üzerinde eğitim başarısı açısından kalıcı azalmaya yol açmaktadır (Duryea ve Arends-Kuenning, 2003: 1169). Aile ekonomisi normale dönse bile, sınıf için ileri yaşın hem sosyal nedenleri hem de bilişsel nedenleri çocukları okula geri dönmek yerine işgücünde aktif kalma düşüncesine yöneltmektedir. Kassouf (1998) tarafından yapılan bir çalışma, çocuğun işten kazancı ne kadar yüksekse, okulda kalma ihtimalinin o kadar düşük olduğunu ve istihdamda kalma olasılığının da o kadar yüksek olduğunu bulmuştur (Kassouf, 1998).

Çocuk işçiliğinin bu gibi sonuçları çocukların eğitimleri üzerinde kalıcı etkiler bırakabilmektedir. Çocuk işçiliği- aile yapısı bileşenine göre ele alınınca da eğitime dönmeyen çocuklar ebeveyn olunca da kendi eğitimsizlikleri nedeniyle çocuklarını erken yaşta işgücüne katılmaya sevk etmeleri muhtemel bir sonuç olmaktadır.

İşgücü piyasası fırsatlarında meydana gelen değişiklik, ebeveynleri ve çocukları etkiler. Çocuklar için çalışma olanaklarının azalmasının etkisi, aile gelirindeki azalmanın etkisinden daha güçlü bir etkiye sahip olursa, çocukların okula gitme olasılığı yüksektir (Duryea ve Arends-Kuenning, 2003: 1166). Bu bulgu ile yola çıkarsak devletlerin okul eğitimin fırsat maliyetlerini azaltma yönünde yapacağı politikalar daha fazla çocuğun okula gitmesini ve eğitim almasını teşvik edebilir. Çocukların emeğine işveren talebinin azalması ve özellikle çocukların yapabileceği iş olanaklarının azalması boş kalmama adına bile olsa ailelerin çocuklarını okula sevk etmesi yönünde olumlu etkiler yaratabilir.

1.7. Çocuk İşçiliği ile Mücadele

Dünya üzerinde yaşayan her yedi çocuktan biri ve Afrika'da yaşayan her üç çocuktan biri çalışmak zorunda kalmaktadır. Çocuk işçiliği yoksulluğun yüksek oranda olduğu üçüncü dünya ülkelerin ortak sorunu haline dönüşmüştür. Ancak günümüzde hala tüm dünya ülkelerinde rastlanan küresel bir sorun olarak devam etmektedir (Namal, 2019: 65).

Çocuk işçiliğiyle ilgili araştırmalar ve bu sorunla mücadele için uygun eylemlerin geliştirilmesi, son yıllarda değişti. Çocukların emeği, daha önce yoksul olmanın doğasında bulunan bir unsur olarak "doğal" görülüyordu ve nadiren seslerinin veri toplanmasına dâhil edilmesi gerekiyordu (Kenny, 2013). Tehlikeli şartlarda çalışan çocuklar, yaklaşık bir asırdır uluslararası planın hedefi olmuştur (1919'daki ilk çocuk işçiliği sözleşmesinden bu yana) ve on yıldan daha fazla süredir endişe kaynağı olmaya devam etmektedir (Woodhead, 2004: 321). ILO, 1919'da öncelikle fabrika işçiliği başta olmak üzere belirli iş kollarının ve çalışma şekillerinin yasaklanmasıyla çocuk istihdamı ile ilgili standartlar belirlemeye başlamıştır (Bourdillon vd., 2009: 107).

Çocuk işçiliği, temel hakların reddedilmesiyle ilişkilidir: eğitim ve sağlık hizmetlerine erişim, dinlenme ve boş zamanlardan yararlanma hakkından mahrum kalmaktır. (Burrone ve Giannelli, 2020). Halkın çoğunun popüler içgüdüsü de Senatör Harkin'in Amerika Birleşik Devletleri'nde çocuk emeği kullanılan damgalanmış ürünlerin ithalatını yasaklamayı hedeflemiştir. Bu toplumsal popüler içgüdü, çocuk işçiliğinin varlığının, çocukları işe gönderen ailelerin ve çocukları çalıştıran işverenlerin açgözlülüğünün ürünü olduğu varsayımından kaynaklanmaktadır (Basu ve Van, 1998: 414).

Ülkelerin ilk aşamada çocuk işçiliğine sebebiyet veren ve herhangi bir müdahaleye kuşkusuz yanıt olabilecek güçlü piyasa aktörlerini tanıması gerekir. Piyasa yapıları ve hanehalkı ekonomisi arasındaki çeşitli tuzaklardan ve geri tepme risklerinden haberdar olmaları beklenir. Çocuk işçiliği ile mücadeleye yönelik herhangi bir politika oluşturulurken en önemli kural, öncelikle çocukların çıkarları doğrultusunda gerekçelendirilmesi gerektiğidir (Basu ve Tzannatos, 2003: 164). Enformel sektör için ilk olarak ILO'nun temel insan haklarına ilişkin standartları uygulanmalı ve çocuk emeğinin sömürüsünün önüne geçilmelidir (Özşuca ve Toksöz 2003: 2).

En başından beri, çocuk işçiliğinin ortadan kaldırılmasını savunanlar, erken yaşta çalışmanın ve özellikle bol kazançlı çalışmanın uyuşturucu, sigara, okuldan kaçma ve suç gibi sorunlu davranışlarla bağlantılı olduğunu ileri sürmüşlerdir (Greenberger ve Steinberg'denakt. Bourdillon vd., 2009: 110). Bu çalışmamda asıl anlatmak istediğim ve mücadele edilmesi gereken çocuk işçiliği sağlıksız ve kötü şartlarda küçük yaşta çalıştırılan çocuklardır. Greenberger ve Steinberg çocuk işçiliğinin bir negatif getirisini daha belirtmişlerdir. Çocuklar erken yaşta çalışınca eğitim alamamakta ya da eksik almaktadır. Bol kazanç ve eğitimsizliğin birleşmesi ile çocuğun suça sürüklenme oranı artmaktadır. Özellikle Türk toplumunda bu düşünce 21. yüzyılda hala yaygın bir düşüncedir. Çocuğun erken yaşta önemli oranda para kazanması ve buna bağlı olarak eğitime sırtını dönmesi o çocuğa karşı toplum bazı düşünceleri yöneltmekte gecikmez. Türk toplumunda, ahlaki ve geleneksel değerlere karşı olumsuz davranışlardan endişe duyulduğu için suça sürüklenen, uyuşturucu vb. maddelere bağımlı olan çocuklara karşı önyargı olması muhtemeldir. Bu durumun sonucu olarak küçükken ne yaptığının farkında olmayan çocuk erken yaşta işçi olmanın tüm dezavantajlarını yaşayacak ve toplumdan dışlanma söz konusu olduğu için ileri ki yaşında da suça meyilli olacak ve hatta daha tehlikeli suç işleme oranı artacaktır. Buna yönelik birçok insan, Dünya Ticaret Örgütü (WHO) çerçevesinde, ihracatı çocuk emeği ile ürün üretilen ülkelere cezai işlem uygulanmasına izin veren sosyal madde eklemek gibi politikalar önermiştir (Basu ve Tzannatos, 2003: 166).

1.7.1. Uluslararası Düzenlemeler

Çalışma ilişkilerinin uluslararası yasal düzenlemesinin evrensel aracı olarak, çocuk işçiliğinin etkili bir biçimde yasaklanması ilkesi, iş hayatındaki dört temel ilkeden biridir ve bunların ILO üye devletleri tarafından uygulanması zorunludur (ILO, 1998). ILO tarafından yapılan güncel küresel araştırmalar, dünya çapında 152 milyon çocuğun çocuk işçiliğine dâhil olduğunu göstermektedir. Bunların 73 milyonu tehlikeli işlerde çalışmaktadır. %58'i erkek, %42'si kızdır. 152 milyon çocuk çalışanın %48'sinin yaş aralığı 5-11 yaştır. Bu çalışanların

%70'i tarım, %17,2'si hizmet ve %11,9'u endüstri sektöründe çalışmaktadır. Çocuk çalışanların yaygın olduğu bölge %19,6 ile Afrika kıtası olmuştur (ILO, 2017a: 5). Resmi rakamlara göre verilen bu sayılar geniş çapta olması bakımından yaygınlık gösterebilir. Buna ek olarak da 2000 yılından bu yana çocuk işçiliğine dâhil çocukların sayısı 94 milyon azalmış olmasına rağmen, bu alandaki ilerleme son zamanlarda önemli ölçüde yavaşlamıştır (ILO, 2018).

Yukarıda sayılan rakamların büyüklüğü, buna yönelik politikaları geçmişten günümüze zorunlu kılmaktadır. Bu sebeple bu büyük kitleye yönelik birçok sözleşme, yönetmelik, bildirge vb. birçok kapsayıcı metinler kabul edilmiş ve tüm dünyaya yayılmıştır.

Çocuk işçiliği tarihsel anlamda oldukça geçmişe dayanan bir olgudur. Sadece tarım ve sanayi dönemlerinde değil onun öncesinde de yer aldığı görülmüştür. Ancak kaynakların güncelliği, somut verilerin elde edilmesi ve ülkelerin sosyo-ekonomik yapılarındaki derin değişimler sebebiyle çocuk işçiliği kavramının özellikle Sanayi Devriminde ağırlık kazandığı görülmüştür. Sanayi Devrimi'yle büyük bir kitleyi ilgilendiren durum olmasından ötürü anlık olarak etkili olmasa da sonraki dönemlerde çocuk çalışanlara yönelik uluslararası ve ulusal politikaların ortaya çıkmasına zemin hazırlanmıştır.

1.7.1.1. Çocuk Hakları Cenevre Bildirgesi

26 Eylül 1924, Milletler Cemiyeti tarafından yayınlanan yaygın olarak "Cenevre Beyannamesi" olarak bilinen bu Çocuk Hakları Beyannamesi ile tüm ulusların erkek ve kadınları, insanlığın çocuğa vermesi gerekenin en iyisini borçlu olduğunu kabul ederek, beyan ve görevi olarak kabul eder. Irk, milliyet veya inançla ilgili tüm hususların ötesinde ve her şeyden önce, çocukların maddi manevi korunması konusunda bu bildirgede beş tane madde yer almaktadır.

Çocuk işçi kitlesinin büyük olması artık bu duruma yönelik politikaları da beraberinde getirmesi muhtemeldi. Bu sebepten ötürü Milletler Cemiyetinin kabul ettiği beyanname küresel anlamda yayılması açısından önemlidir. Dünya üzerindeki tüm ulusların kadın ve erkek bireylerin, çocuklara karşı en iyi durumları yaşatmaları açısından borç ve yükümlülüklerinin olduğunu belirtmiştir.

Etnik köken, inanç, milliyet, cinsiyet fark etmeksizin, çocuklara maddi ve manevi tüm gelişimlerini sağlamaya yönelik gerekli olanaklar sağlanmalıdır. Öncelikli olarak çocuk fiziksel anlamda doyurulmalı, hayatında dezavantaj yaşamış çocuklara gelişiminin sürdürülmesi için yardımlarda bulunulmalıdır. Çocuk her şeyden önce acil yardım alması gereken kişidir. Çocukların barınmaları sağlayabilecek durumları taahhüt edilmeli ve tüm istismarlara karşı

korunmalıdır. Çocukların cinsiyet fark etmeksizin sonraki yaşamlarında çalışma hayatında bireylere yönelik ihtiyaçlarını karşılama bilinciyle yetiştirilmesi gerekliliği de belirtilmiştir (Milletler Cemiyeti, 1924).

1.7.1.2. BM Çocuk Hakları Bildirgesi (Çocuk Hakları Evrensel Bildirgesi)

Birleşmiş Milletler Genel Kurulu tarafından 20 Kasım 1989 tarihinde kabul edilmiştir. Bu Sözleşme uyarınca çocuğa uygulanabilecek olan kanuna göre daha erken yaşta reşit olma durumu hariç, on sekiz yaşına kadar her insan çocuk sayılır" (Md. 1). Madde 32'de: "*Taraf Devletler, çocuğun, ekonomik sömürüye ve her türlü tehlikeli işte ya da eğitimine zarar verecek ya da sağlığı veya bedensel, zihinsel, ruhsal, ahlâksal ya da toplumsal gelişmesi için zararlı olabilecek nitelikte çalıştırılmasına karşı korunma hakkını kabul ederler*" bu maddenin uygulanabilmesi için ikinci bendinde asgari yaş sınırının tespiti gibi gerekli önlemlere dair şartlar yer almaktadır.

Bildirgede 18 yaş kriteri çocuk kavramının belirlenmesinde kesin olarak ifade edilmiştir. Taraf devletlerce çocukların her türlü sömürüye ve tehlikeye açık işlerde ya da eğitiminde sorun teşkil edecek ya da zihinsel, bedensel, ruhsal sağlığı ve ahlaki yapısında yer açacak zararlara karşı koruma hakkını kabul etmişlerdir. Sözleşmenin tarafı olan devletler çocuk çalışanların yaşlarına yönelik işe giriş şartını birden çok asgari yaş ile tespit etmektedirler. Çalışma sürelerine yönelik çocukların lehine uygun koşullarda tespitlerde bulunup uygulamaya koyma durumundadırlar. Bu maddelerin etkinliği için gerekli yükümlülükler ve yaptırımlar öngörülmüştür (Birleşmiş Milletler, 1989).

1.7.1.3. Ekonomik, Sosyal ve Kültürel Haklara İlişkin Uluslararası Sözleşme

Ailenin, anneliğin, çocukların ve gençlerin korunması hükmü altında sözleşmeye taraf devletler üçüncü bentte "Çocukların ve gençlerin ahlaklarına veya sağlıklarına zararlı bulunan veya onların yaşamları için tehlikeli olan veya onların normal gelişmelerine engel olan işlerde çalıştırılmaları kanunla cezalandırılır" ibaresiyle çocukların işçiliği hususunda düzenlemede bulunmaktadır (Birleşmiş Milletler, 1966: Md. 10).

Sözleşmenin 10. Maddesi aile, anne, çocuklar ve gençlerin korunmasına yöneliktir. Sözleşmenin bu maddesi ailenin bölünmez bütünlüğünü esas almıştır. Toplumun en temel yapı birimi aile içerisinde yer alan çocukların bakımlarına, barınmalarına, eğitimlerine yönelik sorumlulukların ve yükümlülüğün sahiplerinin aile olduğu görülmüştür. Evlilik kurumu, annelikle ilgili korumalar da kanun içerisinde yer almıştır. Bütün genç ve çocukların özellikle aileleri tarafından özel koruma ve yardımlar içerisinde yer aldığı görülmüştür. Çocuklar ve gençler ekonomik anlamda sömürülmeye karşı korunmaktadır. Çocukların ve gençlerin her

anlamda sağlıklarına zararları olan tüm faaliyetlere karşı korunma sağlanmaktadır. Kanunca belirtilen çocukların gelişimlerine engel olacak işte çalışmaları yine kanun tarafından engellenmekte ve cezai yaptırımlar uygulanmaktadır.

1.7.1.4. Avrupa Sosyal Şartı

1961 yılında imzalanan ve 1965 yılında yürürlüğe konan Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesine yönelik takviye sözleşmedir. Sözleşme içerisinde barınma hakkı, sağlık hakkı, sosyal haklar, eğitim hakkı, çocuklara yönelik haklar, çalışma hayatına yönelik haklar, sosyal güvenlik, ayrımcılığa karşı korunma hakkı, dezavantajlı guruplara yönelik birçok haklar mevcuttur. Sözleşmenin ikinci bölümün içinde yer alan yedinci madde çocuklara ve gençlere yönelik politikaları içermektedir.

İkinci bölümde "Çocukların ve Gençlerin Korunma Hakkı" hükmünün altında taraflar çocukların ve gençlerin korunması için: "Çocukların sağlık, ahlâk ve eğitimleri için zararlı olmayacağı belirlenen hafif işlerde çalıştırılmaları durumu haricinde asgari çalışma yaşının en az 15 olmasını sağlamayı taahhüt ederler" şeklinde alt maddeler yer almaktadır (Md. 7).

Avrupa Sosyal Şartı 7. Madde çocuklara yönelik politikalara yönelmiştir. Çocuklar her anlamda sağlık koşullarını, ahlak durumlarını ve eğitimlerine yönelik zararların yaşanmayacağı belirlenen hafif işlerde çalıştırılması dâhilinde çocukların çalışma yaşının en az 15 olması gerektiğini belirtmiştir. Tehlikeli işlerde çalışan çocukların asgari yaşını arttırmayı, zorunlu temel eğitim çağında olan çocukların eğitimlerini engellemeyecek şekilde belirli işlerde çalıştırılabileceğine yönelik maddeler mevcuttur. Eğer çocuk çalışan 16 yaşından küçük ise mesleki eğitim amacıyla çalıştırılabileceği öngörülmüştür. Çocuk çalışanların emeklerine karşılık ücret sömürüsüne uğratılmaması ve adil ve uygun bir ücret belirlenmesi gereği tanımlanmıştır. Ayrıca bu bölümde çalışma saatlerinin ve izin haklarının belirlendiği görülmüştür. Ancak bu çalışma süreleri ve izin haklarının yeterliliği tartışmalıdır. Ulusal yasalar neticesinde düzenlemelerinin de olacağı belirtilmiştir. Bu durum da tartışmalı diğer bir konudur. Ulusal yasalarda küresel anlamda birlik sağlanamamakta ve ülkelerin gelişmişlik seviyelerine göre uygulamalar farklılık göstermektedir.

Ulusal düzenlemeler neticesinde 18 yaşından küçük çalışanların çoğunlukla gece işlerinde yer almayacağı belirtilmiştir. Sözleşmede ayrıca çalışma esnasında doğacak maddi ve manevi tehlikelerden dolayı çocukların taahhüt altında olduğu belirtilmiştir. İşgücü piyasasında yer alan çalışma koşulları, çocuk çalışanların maddi ve manevi anlamda sağlığına zarar verecek şekilde veya çocuk çalışanların eğitimlerini engelleyecek şekilde istismar edici olsa da her türlü yasaklamanın gerekçesini açıklamamaktadır. Pek çok literatür çocuk çalışanları çalışma

hayatında bulunma sebebinin ailelerinin yoksulluğuna karşı tampon görevi görmek olduğunu belirtmiştir (Aitken vd., 2006). Okula uyumlu şekilde çalışma hayatının sürdürülmesi (şu an ki çalışan çocukların çoğunluğu gibi) yoksulluğa neden olduğu veya daha da kötüleştirdiğine dair karşılaştırılabilir kanıtlar henüz yoktur. (Bourdillon vd., 2009: 109).

1.7.1.5. İstihdama Kabulde Asgari Yaşa ilişkin 138 Sayılı ILO Sözleşmesi

Bu sözleşmenin birinci fıkrasında "Doğası veya yapıldığı koşullar bakımından genç kişilerin sağlığını, güvenliğini veya ahlakını tehlikeye düşürebilecek her türlü istihdam veya çalışmaya kabul için asgari yaş 18'in altında olmayacaktır" şeklinde açık bir şart belirtilmiştir. Ancak "*Ulusal mevzuat yahut yetkili makam bu maddenin 1. fıkrası hükümlerine bakılmaksızın, varsa işveren ve işçi örgütlerine danışarak, söz konusu genç kişilerin sağlığı, güvenliğinin ve ahlakının tam olarak güvenceye alınması ve genç kişilerin ilgili faaliyet dalında yeterli özel öğrenim veya mesleki eğitim görmeleri koşuluyla 16 yaşından itibaren istihdamlarına veya çalışmalarına izin verebilir*" şeklindeki devamında gelen hüküm birinci fıkradaki çalışmaya kabul için asgari yaş 18 olması netliğini kaybetmektedir (Md. 3).

ILO'nun 138 Sayılı sözleşmesinde görüldüğü üzere istihdama kabul edilen yaşa yönelik bilgiler verilmiştir. Çocukların fiziksel, zihinsel sağlığı, ahlaki zindeliği ve güvenliğini tehlikeye düşürmeyecek şekilde ekonomiye katılımlarına yönelik belirlenen yaş kriteri 18 yaş olarak belirlenmiştir. Mevzuatta ve yetkili makamlar tarafından işçi ve işveren örgütlerine danışarak çocuk çalışanların fiziksel, zihinsel ve toplumsal anlamda zarar getirmeyecek şekilde, genel ve mesleki eğitimleri almaları şartıyla 16 yaşından itibaren istihdamlarına izin verilmiştir. Bu noktada Türk mevzuatıyla benzerlik göstermektedir.

Sözleşmede "*Ulusal mevzuat 13-15 arası yaşlardaki kişilerin, Sağlıklarına veya gelişmelerine zarar vermesi ihtimali bulunmayan ve Okula devamlarını, yetkili makamın onayladığı mesleğe yöneltme veya mesleki eğitim programlarına katılmalarını veya derslerden yararlanmalarını engellememek koşuluyla hafif işlerde çalışmalarına veya istihdamlarına izin verilebi1ir*" ve "*Ulusal mevzuat en az 15 yaşında olmakla birlikte henüz zorunlu öğrenimlerini tamamlamamış olan kişilerin bu maddenin 1. fıkrasının a ve b paragraflarında belirtilen koşullara uygun işlerde çalışmalarına veya istihdamlarına da izin verilebilir*" şeklindeki fıkralar ile mevzuatta 13 ile 15 yaşları arasında çocukların, zihinsel ve bedensel sağlıklarına ve gelişimlerine yönelik sorunların oluşmaması, eğitim hayatlarını devam ettirmesi, mesleğe yönelik çalışmaların yapılması ve mesleki eğitime katılımlarının sağlanması koşuluyla hafif işlerde çalışmalarının sürdürülmesi kabul edilmiştir (Md. 7). Ancak bu noktada en büyük problem hafif işlerin belirlenmesi durumudur.

Hafif çalışmayı belirleme ve kaydetme süreci genellikle göz ardı edilecek kadar karmaşıktır (McKechnie ve Hobbs, 1999: 94). Yani pratikte yarı zamanlı çalışma, haftada bir saat bile teknik olarak yasadışı olmaya devam ediyor. Hafif işler neye göre tespit edilmekte ve denetimleri kimler tarafından gerçekleştirilmektedir. Hafif işler ve yasadışı iş kavramında karmaşa yaşandığı görülmüştür. Yetkili makamların bu mevzuata uygun bir şekilde uygulamayı yürütmesi gerektiği görülmüştür. Dolayısıyla bu mevzuat ve yetkili makamların kararları çerçevesince çalışan çocukların yaşlarında genel olarak farklılaşma söz konusudur.

Bu noktada Bourdillon ve arkadaşları (2009: 108), 138 sayılı ILO sözleşmesinde belirtilen çocuk işçiliği problemine yönelik asgari yaş durumunun yeniden düşünülüp üstünde konuşulması gerektiğini belirtmektedir. Bazı ülkeler de bu noktada değişiklik yapılması için baskıda bulunmuş ve 1990'lı yılların ortalarında ILO'nun zarar getirecek çalışma biçimlerini vurgulamıştır. 1999 yılında 182 sayılı Çocuk İşçiliğinin En Kötü Biçimleri sözleşmesi kabul edilmiştir. Çocukların zihinsel, fiziksel sağlığına, güvenliğine ve ahlaki değerlerine zarar gelmemesi koşulu belirtilmiş ve acil bir mesele olarak tanımlanmıştır. Kabul edilsin veyahut edilmesin iyi veya zararlı işler arasında ILO tarafından belirlenen örtük ayrım pek çok kişi için oldukça iyi bir adım gibi düşünülse de her kesimin aynı fikirde olmadığı görülmüştür. Belirtildiği üzere işgücü piyasasında asgari yaş politikası, mevzuatın ve yetkili makamlar tarafından uygulamanın çocukları ve toplumları nasıl etkilediğini, bu durumun kimin faydasına olup kimin zararına olduğunu, fayda ve maliyetlerin değip değmeyeceğini belirlemek gerek uluslararası gerek ulusal olarak kapsamlı bir şekilde analize tabi tutulmadığı görülmüştür. İyi bir yönetişim, sosyal ve ekonomik politikaları dikkat ederek araştırmalara dayanan titizlikle analize tabi tutmakta ancak hesap verilebilirlik durumu henüz çocuk işçiliği politikalarına yönelik geniş bir şekilde incelenmediği görülmektedir.

Ekonomistler, okullaşma, çalışma ve yoksulluk faktörlerinin etkilerini belirlemek için çeşitli ülkelerden ulusal Yaşam Standartları Ölçüm Anketleri'nde ki verileri incelemişlerdir. Analizler sonucunda çalışma hayatında yer alan çocukların uygun şartlarda çalışabilmelerini sağlamak için yasakların getirilmesi yerine ekonomik teşvikler öngörülmüştür (Grootaert ve Patrinos, 1999).

Hukuk tarihçisi Marianne Dahlen (2007), 1919 ve 1973 yıllar aralığında ILO'nun asgari yaş yaklaşımının çeşitli Avrupa ülkelerinin uyguladıkları 19.yy. Fabrika yasalarından esinlenildiğini ve çocuk çalışanların içinde bulunduğu dünya üzerindeki çağdaş gerçeklere uyumları konusunda başarısız olduğunu belirtmiştir. ILO 138 sayılı sözleşmeyi kabul ettiği süreçte asgari yaş mevzuatında yer alan sorunları ve verimsizliği hakkında çok şeye sahipti. ILO'nun 138 sayılı sözleşmeye yönelik hazırlık aşamasında yürüttüğü küresel anket, önceki

asgari yaşı hüküm alan sözleşmelerin çocuk işçiliğini ortadan kaldırmada başarısız olduğunu göstermiş ve çocuk işçiliğin kontrol edilmesi, küçük ölçekli işletmelerde ve enformel sektörde yaşandığına dair yeterli kanıtın ortaya çıkmasını sağlamıştır. Asgari yaş yaklaşımının çocuk işçileri çalışılması zor ve kötü koşullara ittiğini, eğitim, öğretim dönemlerinde çocukları işgücü piyasasında barındırdığını ve sömürülen çocuklara koruma sağlamada yetersiz olduğu görülmüştür.

1.7.1.6. En Kötü Biçimlerdeki Çocuk İşçiliğinin Yasaklanması ve Ortadan Kaldırılmasına İlişkin 182 Sayılı ILO Acil Eylem Sözleşmesi

Uluslararası Çalışma Örgütü' nün hazırladığı anayasa da dezavantajlı grupların (çocuklar, gençler, kadınlar, yaşlılar ve engelliler) haklarını korumak ve iyileştirmek için getirilen maddelerden oluşmaktadır. Çocuklara yönelik olarak anayasada doğrudan bir şekilde çocuk işçiliğini yasaklayan önlem sözleşmesi yer almaktadır.

ILO on sekiz yaşına kadar her bireyin çocuk olduğunu kabul etmektedir. Sözleşmede çocuk işçiliğinin net bir tanımı yapılmış, 18 yaşın altında çalışan her kesimin çocuk işçisi olduğu belirtilmiştir (Md. 2). Madde 3'te "Bu Sözleşmenin amaçları bakımından "en kötü biçimlerdeki çocuk işçiliği" ifadesi Çocukların alım-satımı ve ticareti, borç karşılığı veya bağımlı olarak çalıştırılması ve askeri çatışmalarda çocukların zorla ya da zorunlu tutularak kullanılmasını da içerecek şekilde zorla ya da mecburî çalıştırılmaları gibi kölelik ve kölelik benzeri uygulamaların tüm biçimlerini: Çocuğun fahişelikte, pornografik yayınların üretiminde veya pornografik gösterilerde kullanılmasını, bunlar için tedarikini ya da sunumunu:" şeklinde devam eden fıkrada çocuk işçiliğin kabul edilemez durumları tanımlamaktadır. Çocukların ticarete söz konusu olamayacağı, borç-alacak ilişkisi bakımından zorunlu ve bağımlı çalıştırılamayacağını, askeri çatışmalarda zorunlu biçimde çalışmaların mümkün olamayacağını, kölelik ve türevi çalışmaların kabul edilmeyeceğini, çocukların cinsel istismara yönelik çalıştırılmayacağını, uyuşturucu maddelerin üretiminde çocuk emeğinin kullanılmayacağını ve yasal olmayan her türlü faaliyetlerde çalışmasının söz konusu olmayacağı taahhüt edilmiştir. Bütün bunları dikkate alırken çocukların fiziksel, zihinsel, güvenlik ve ahlaki gelişimlerini göz önüne almış ve bu yukarıda sayılan çocukların çalışmasında yasal olmayan işlerin bu gelişimleri olumsuz etkilediğini belirtmiştir.

"*Her üye, en kötü biçimlerdeki çocuk işçiliğinin öncelikli olarak ortadan kaldırılması için eylem programlarını belirler ve uygular*" (Md. 6) şeklindeki bu madde uluslararası mevzuattan, ulusal mevzuat içerisine geçişin yaşandığını göstermektedir. Her üye ülke tanımladığı kötü nitelikteki çocuk çalışmalarını belirlemeli ve ortadan kaldırılması için

politikalar üretmelidir. Buna yönelik politikalar, ilgili grupların görüşleri dikkate alınabilecek çerçevede yapılmalıdır.

Her üye devlet çocuk işçiliği ile mücadelede eğitimin önemini ön plana alarak "çocukların en kötü biçimlerdeki çocuk işçiliğine dâhil olmalarının önlenmesi" konusunda adımlar atmaktadır (Md. 7). Maddeye göre üye ülkeler, denetimler öncesinde ve sonrasında cezai yaptırımlarda veya başka yaptırımlarda bulunacak ve bu sözleşmenin etkinliğinin artması ve uygulanması için gerekli önemleri alacaktır. Her üye ülke çocuk işçiliği ortadan kaldırmak için eğitim faktörünün önemini dikkate alarak etkin bir şekilde uygulamalar yürütmelidir. Bu uygulamalar: en kötü çalışma koşullarına sahip çocuk işçiliğinin önlenmesini ve çocukların buralardan uzaklaştırılmasını, toplumsal uyum ve gelişimlere yönelik gerekli yardımların yapılmasını, ücretsiz temel ve genel eğitimin ve ayrıca mesleki eğitimin sağlanmasını, özellikle kız çocukları başta olmak üzere özel durumların dikkate alınarak politikaların yürütülmesini amaçlamaktır (ILO, 1999).

Mevzuatta belirtilen en kötü çalışma biçimleri sadece çocukların güvenliğini, fiziksel ve zihinsel sağlığını ve eğitimini dikkate alan bir aşama değil aynı zamanda hafif ev işlerinin bir kısmı da doğası gereği sağlıksız ve doğal olmayan ortamları içinde barındıran bir noktadadır (Bourdillon vd., 2009:110).

Görüldüğü üzere uluslararası mevzuatın temeli ILO'nun yukarıda sayılan maddeleridir. Bu maddeler gereğince üye ülkeler tarafından belirli sorumluluklar yüklenilmiştir. Öncelikle mevzuatta çalışma yaşları değişiklik gösterse de üye ülke çalışma koşulları da bu noktada önem arz etmektedir. Üye ülkelere yönelik çocuk çalışmalarında kötü çalışma koşulları barındıran işler çocukların çalışmasına yönelik kesin bir şekilde reddedilmiştir. Çocuk çalışanın işgücü piyasasında mevzuat ve ülkeler tarafından belirlenen yaşlarda çalışmasının serbestliğine karşın kötü çalışma koşullarına yönelik kesin bir dil kullanımı mevcuttur. Bu sebeple çocuk çalışanlar için zihinsel ve fiziksel sağlıklarına, toplumsal ve güvenlik durumlarına yönelik tehditlerin içerilmemesi önem arz etmektedir (ILO, 1999).

Tüm bu sayılan uluslararası mevzuatı dikkate almak, Türkiye'de çocuk işçiliğini tarihsel açıdan anlamak, analiz etmek ve 1960-70 yılları arasında yaşanılan durumları çözümlemek açısından oldukça önemlidir. O dönemin politikalarına yön veren uluslararası mevzuatların bilgisine sahip olmak, tezimizde incelenen dönem açısından bize bilgi verecektir. Bunun yanı sıra uluslararası müzakereler neticesinde ulusal düzenlemeleri incelemek önemli olmaktadır. Ulusal anlamda yapılan düzenlemeler çocuk işçiliğinin ulusal anlamda öneminin kavranması için uygun olacaktır (ILO, 1999).

1.7.2. Ulusal Düzenlemeler

Türkiye çocuk işçiliği ile mücadele alanında birçok ülkeye kıyasla daha kararlı davranmış ve bu konudaki uluslararası sözleşmelerin belirli olanlarına dahil olarak politikalarını etkin bir mücadele anlayışı ile hayata geçirmiştir (Eren ve Namal, 2018: 114)

1.7.2.1. 1982 Anayasası

Anayasa'nın üçüncü bölümünde Sosyal ve Ekonomik Haklar ve Ödevler kısmında 41. maddenin ek fıkralarında çocukların korunması ve her türlü istismara karşı koruyucu tedbirler alınmasından söz edilmiştir. Anayasa da doğrudan çocukların çalışması ile ilgili bir madde yer almamaktadır. Anayasa bir devletin topluma yönelik kurallarını şekillendirmesi açısından oldukça önemlidir. Maddede çocuklara yapılan her türlü istismara yönelik koruyucu kapsamlar içermektedir (Md. 41). Ancak anayasamızda çocuk çalışanlarla ilgili doğrudan bir belirti ve başlık olmaması, 720 bin çocuk çalışan olmasına rağmen oldukça önemli bir eksikliktir.

Anayasada belirtilen maddelere göre: her çocuk barınma, korunma, güvenlik haklarına ve anne ve babasıyla ilişkilerini sürdürme hakkına sahip olduğu görülmüştür. Paternal devlet yapısının baskın olduğu görülmüş, devletin her türlü çocuk istismarı ve şiddete karşı çocuklara yönelik korumayı taahhüt ettiği belirtilmiştir. Ancak bu maddelere karşılık büyük bir kitle olan çocuk işçiliğine yönelik hakların ayrıntılı bir şekilde belirlenmesi gerekliliği görülmektedir.

1.7.2.2. 4857 Sayılı İş Kanunu

4857 sayılı kanun çalışma hayatında yer alan işçi ve işveren kitlesinin hak ve sorumluluklarını düzenlemektedir. Bu kapsamda çocuk işçiliği de yer almaktadır. Kanunun "Çalıştırma yaşı ve çocukları çalıştırma yasağı" başlığında aşağıda belirtilen maddelerine (Md. 71, 72, 73 ve 104) göre çocuk çalışan hakları düzenlenmiştir.

71. maddeye göre uluslararası mevzuatta yakın bir asgari çalışma yaşı belirtilmiştir. 15 yaşını doldurmamış çocukların çalıştırılması yasak olmasına rağmen 14 yaşını doldurmuş, ilköğretim çağını tamamlamış, fiziksel, zihinsel, sosyal ve ahlaki anlamda gelişimlere ve okula devam etmek isteyenlerin okulunu sürdürmesinde engel olmayacak şekilde uygun, hafif işlerde çalışabileceği öngörülmüştür. Hatta kanun 14 yaşını doldurmamış çocuklar için de düzenlemelerde bulunmuş, yukarıda sayılan durumlara (fiziksel, zihinsel, toplumsal ve ahlaki) engel olmayacak şekilde gelişimlerini sürdürmesi ve eğitime devam etmesi şartıyla kültür, sanat ve reklam faaliyetlerinde yazılı sözleşme yoluyla çalışmalarının sürdürülebileceği belirtilmiştir. Çocuk işçinin çalışma faaliyetinden dolayı gelişimlerine engel olunamamalı ve eğitim hayatını olumsuz biçimde etkilememelidir. Çocuk çalışanların işlerinin ve haklarının belirlenmesinde Çalışma Sosyal Güvenlik Bakanlığı önemli bir etkendir (Md. 71).

Zorunlu temel eğitimi tamamlamış ve eğitimine devam etmeyen çocukların çalışma saatleri en fazla haftalık 35 saat: kültür, sanat ve reklam faaliyetlerinde çalışan çocukların çalışma süreleri haftalık en fazla 30 saat olduğu görülmüştür. Çocuklar 15 yaşını tamamlamış ise haftada 40 saat kadar çalışabilmektedir. Bu süreler zorunlu eğitimi tamamlayan 18 yaşına kadar olan bireyler için yüksek olduğu düşünülmektedir. Çünkü çocuklar bu dönemlerini eğitim faaliyetleri içerisinde geçirip hem bireysel hem toplumsal anlamda fayda elde etmesi gerekmektedir. Çocukların çalışma sebepleri belirlenmeli buna yönelik politikalar uygulanıp eğitim faaliyetlerine devam etmeleri gerekmektedir (Md. 71).

Kanunun 72. ve 73. Maddelerinde çocuk işçiliğinin kesin olarak sürdürülmediği işler ve durumlar belirtilmiştir. Erkek çocuklar, maden ocakları, kablo döşemesi, kanalizasyon ve tünel inşaatı gibi yer altında ve su altında yapılacak işler için 18 yaşını doldurması gerekmektedir. Kadınlar hangi yaşta olursa olsun bu sayılan işlerde çalışamamaktadır. Sanayi işlerde ise 18 yaşını doldurmayan çocukların gece çalıştırılması yasaklanmıştır (Md.72 ve 73).

Kanunun 104. Maddesinde ise içerisinde çocuk çalışanlarının da maddelerinin yer aldığı durumlar için aykırı durumlarda tespit edilen ceza tutarı belirtilmiştir. Buna yönelik cezaların yanı sıra daha kapsamlı politikalar ve denetimlerin yürütülmesi önemlidir (Md. 104).

1.7.2.3. 1593 Sayılı Umumi Hıfzıssıhha Kanunu

Kanunda yer alan İkinci Fasıl, Yedinci BAP'ında çocuk çalışanlara yönelik söylemler mevcuttur. 173. maddeye göre, 12 yaşından altında olan çocukların fabrika ve imalathane her türlü sanat ve maden işlerinde amele ve çırak biçiminde çalıştırılması yasaktır. 12 ile 16 yaş arasında bulunan çocukların asgari sekiz saatten fazla çalışması da yasaktır (Md. 173). Öncelikle maddede yer alan çalışma kapsamları kısıtlı olarak görülmüştür. Bunun yanı sıra belirli mesleklerde çocuk çalışanların yaşının, anayasa ve kanunlarda belirtilen asgari yaşın da altında belirlendiği görülmüştür. Bu yaşlarda olan çocukların eğitiminin sürdürülmesi hem bireysel hem toplumsal hem de ülke ekonomisi açıdan önem arz etmektedir.

Kanunda "On iki yaş ile on altı yaş arasında bulunan çocukların saat yirmiden sonra gece çalışmaları memnudur" maddesiyle 12 ile 16 yaş arasında çocukların gece çalışmaları yasaklanmıştır (Md. 174). Madde 176'da ise "Mahalli belediyelerince bar, kabare, dans salonları, kahve, gazino ve hamamlarda on sekiz yaşından aşağı çocukların istihdamı menolunur" ibaresiyle bar, gazino, kahve, hamam ve dans salonlarında çocuk çalıştırılması yasaklanmış, çocukların ahlaki gelişimlerinin dikkate alındığı görülmüştür.

1.7.2.4. 3308 Sayılı Mesleki Eğitim Kanunu

Kanunun "Aday çırak ve çırakların statüleri" başlığı altında yer alan Md. 11 ve Md. 12'de aday çırak konusunda ibareler yer almaktadır.

Bu kanunda çocuk işçilere yönelik doğrudan bilgiler olmamasına rağmen belirli çıkarımlar mevcuttur. Çocuk işçilerin mesleki eğitimleri ve çalışma hallerinin kesiştiği nokta belirtilmiş ve mesleki eğitim şartları, mesleki eğitimde öğrencilerin hakları ve sorumlulukları tanımlanmıştır.

1.7.2.5. 222 Sayılı İlköğretim ve Eğitim Kanunu

Bu kanun kız ve erkek olsun Türklerin milli benliklerini koruması ve geliştirilmesi için fiziksel, zihinsel ve ahlaki açıdan yetişmelerine hizmet etmektedir. Çocuklar açısından devlet kurumlarda eğitim ve öğretimini sürdürmek ücretsiz olarak belirlenmiştir. Bu kanun çocukların eğitim ve öğretim faaliyetlerine ilişkin bilgileri içermektedir.

222 Sayılı kanunun 48. ve 52. Maddesine göre çocukların eğitim ve öğretim faaliyetlerine ilişkin bilgiler verilmiştir. Bizim için özellikle bizi ilgilendiren konu 59. Maddede "İlköğrenim çağında olup da mecburi ilköğretim kurumlarına devam etmeyenler, hiçbir resmi ve özel iş yerinde veya her ne surette olursa olsun çalışmayı gerektiren başka yerlerde ücretli veya ücretsiz çalıştırılamazlar" şeklinde belirtilmiştir. İlkokul çağında olan çocuklardan eğitimine devam etmeyenler, hiçbir yerde ve hiçbir şekilde çalıştırılamazlar. Bu noktada denetimlerin kapsamlı olarak sürdürülmesi çocukların eğitim faaliyetlerinin sürekliliğini beraberinde getirecektir. Eğitimine devam eden çocukların çalışma hükümleri kanunda saklanmış, çocukların çalışmaları, ders zamanları dışında, eğitim ve öğretim faaliyetlerini etkilemeyecek bir şekilde sürdürülmeleri tanımlanmıştır.

Şu an itibariyle küresel anlamda birçok politika, çocukların çalışmalarının yasaklanması konusunda ısrar etmemekte, düşük gelirli aileler için eğitim masraflarını azaltarak veya sübvanse ederek eğitime yönelik teşvikler yaratmayı amaçlamaktadır. Sübvanse edilen durumda çocuk çalışanların bazıları yarı zamanlı olarak çalışmalarını sürdürse bile, bu politikaların başarılı olduğuna odaklanılmaktadır. (Rossi ve Rosati, 2007).

222 sayılı kanunun hükümlerine uyulmaması durumlarında cezai işlemler uygulanacağı kanunda belirtilmiştir. Çocukların eğitim hayatlarını sürdürebilmesi, bireysel, toplumsal ve ekonomik anlamda önemli olmaktadır. Cezai işlemlere yönelik denetimlerin kapsamlı bir şekilde yapılmasının yanı sıra çocukların çalışma nedenleri tespit edilip buna yönelik teşvik ve politikaların uygulanması önemli olmaktadır.

1.7.2.6. 5395 Sayılı Çocuk Koruma Kanunu

Bu kanunun amacı, dezavantajlı durumda korunmaya ihtiyacı olan, sömürülen ve istismar edilen çocukların korunması ve haklarının belirlenmesidir. Kanunun uygulanmasında "Çocuk: Daha erken yaşta ergin olsa bile, onsekiz yaşını doldurmamış kişiyi: bu kapsamda, 1. Korunma ihtiyacı olan çocuk: Bedensel, zihinsel, ahlaki, sosyal ve duygusal gelişimi ile kişisel güvenliği tehlikede olan, ihmal veya istismar edilen ya da suç mağduru çocuğu, ifade eder" şeklinde korunmaya ihtiyacı olan çocuğu tanımlamaktadır.

Bu kapsamda ulusal kanunları genel olarak ele alındığında çocukların kendilerine ve çocuk çalışanlara yönelik birçok hak ve sorumlulukların mevcut olduğu görülmüştür. Anayasamızda kapsamlı olarak belirtilmemesine karşın kanunlarda çocuk hakları saklanmıştır. Çocuk çalışanlarının haklarının saklı tutulması sevindirici bir durum olmasına rağmen etkinliğinin yetersiz olduğu düşünülmektedir. Bu noktada kanun kapsamlarının net ve ayrıntılı bir şekilde belirlenmesi ve denetim faaliyetlerinin titizlikle yürütülmesi gereklidir.

Öncelikle uluslararası mevzuat ve ulusal mevzuat incelendiğinde çocuk çalışanlara yönelik birçok hak ve sorumluluk olmasına rağmen etkinlik konusu tartışmalı kalmıştır. Konumuz nezdinde 1960-70 dönemi Türk sineması filmlerinde etkinliğine yönelik çıkarımlar yapılabilmektedir. Denetim mekanizmasının nasıl işlendiği filmler neticesinde belirlenmekte ve bizlere fikir sunmaktadır. Bu sebeple yukarıda sayılan mevzuatın etkinliği çalışmamız açısından önemli olmakta ve analiz bölümünde çıkarım yapılmasında aracı olmaktadır.

İKİNCİ BÖLÜM
SİNEMA OLGUSU VE 1960-1980 DÖNEMİ TÜRKİYE'NİN SOSYO-EKONOMİK DURUMU

2.1. Sinema Olgusu, Kültürü ve Film

Sanat, "kültürlerin birbirleriyle iletişim kurduğu ve fikirlerin, inançların, olasılıkların ve ideallerin seyahat ettiği ana yolu" temsil eder (Clammer, 2014: 8-9). Oscar Wilde'ın dediği gibi, "hayat sanatı, sanatın hayatı taklit ettiğinden çok daha fazla taklit eder." Filmler çevrelerindeki toplumu yansıtsa da toplumu değiştirme konusunda eşsiz bir güce sahiptirler.[15]

Kültür ve film arasındaki ilişkiyi açıklığa kavuşturmak için, izleyicinin gerçeklik algısını etkileyebilecek psikolojik süreçlere dikkat etmek önemlidir. Bir filmin mantıklı olması için izleyicinin her bir parçayı zaman ve mekan aracılığıyla birbirine bağlayabilmesi gerekir (Magliano vd., 2001).

Somut olmayan kültürel ürün sosyal ideoloji alanına ait olduğu için film bir anlam üretme biçimidir. Somut olmayan kültürel, sosyal ve tarihsel uygulamalar sürecinde insanoğlunun yarattığı çeşitli manevi kültür ürünleridir (Stefano vd., 2003). Filmler kültürel ürünlerin bir parçasıdır. Toplumun: değerini, kültürünü, ideolojisini, karakterini yansıtmaktadır. Dönem filmleri incelendiğinde toplumsal süreçlere yakın yaşam biçimlerinin gözlemlendiği görülür.

Film ve sinema, halkla iletişim kurmak için en yaygın kullanılan kitle iletişim araçlarıdır. Sinemanın sosyal gerçekliklerin ve kişisel hayallerin, kolektif kaygıların ve bireysel özlemlerin bir aracısı olduğu gerçeği, günlük hayatımızın kültürel ve maddi dokusunu yeniden yönlendirme potansiyeline sahip hümanist bir söylem olarak ufuk açıcı bir boyut kazanmasını sağlar (Jain ve Rai, 2002). Sinema yapısı nedeniyle, soyuttan çok somuta: hayalden çok gerçeğe yatkın bir araçtır. Yüzyılımızın en güçlü aracı olan sinemayı bu yatkınlığının dışında kullanmak, sinemanın yol gösterici olmasını dileyen bir toplum için sorumsuzluk örneğidir (Özön, 1995a: 241).

2.1.1. Türk Sinemasının Tarihçesi

Sinemanın ülkemize geliş tarihi Lumiere Kardeşler'in ilk genel gösterimi yaptıkları 28 Aralık 1895 yılı olarak kabul edilmektedir. 1896 yılının ilk aylarında Lumiere Kardeşler'in neredeyse dünyanın her bir yanına gönderdiği yönetmenlerden biri Alexandre Türkiye'ye

[15] https://seejane.org/wp-content/uploads/cinema-and-society-investigation-of-the-impact-on gender-representation-in-indian-films.pdf (erişim tarihi: 22.03.2021).

gelmiş ve bazı sahneler çevirmiştir. 1908 yılına kadar sinema ülkemize girmiş olmasına rağmen gezginci olmaktan kurtulamamıştır (Özön, 1968: 12-13). Türk sinema tarihinin aşamaları, toplumda yer alan sosyal gelişmeleri kavramamız bakımından önemlidir. Toplumsal gelişmeler ve sinema filmleri birbirlerini karşılıklı olarak etkilemektedir. Türk sinema tarihinin sınıflandırılması toplumsal gelişmeleri de göz önüne alarak Özön'e göre (1985) yapılmış ve tanımlamalar bu sınıflama üzerinden ilerlemektedir. Bunlar:

1- İlk Dönem, 1910-1922
2- Tiyatrocular Dönemi,1922-1939
3- Geçiş Dönemi,1939-1950
4- Sinemacılar Dönemi, 1950-1970
5- Genç/Yeni Sinemacılar Dönemi, 1970 ve sonrasıdır.

Türkiye'de ilk sinema filmleri İstanbul'da, yabancıların ve azınlıkların temelleriyle ortaya çıkmıştır. Anadolu'da sinema filmleri düzenlenmek istendiğinde, Talat bey izin vermiş ancak film çekimlerinde, güvenlik tedbirleri ve casusluk uygulamaları neticesinde yasaklar koymuştur (Özuyar, 2004: 40-41). Sinema yapısı bakımından diğer sanatlar arasından gerçekliğe en fazla eğilim gösterdiği, toplum yaşayışının en gerçek görünüşünü yansıttığı ve günlük olayları sık sık ele aldığı için özgürlüğe en çok gereksinim duyan sanattır. Aynı sebeplerden dolayı özgürlüğü en fazla kısıtlanmaya çalışılan sanat da sinemadır. En özgür ülkelerde bile sinemaya kısıtlamalar getirmişlerdir (Özön, 1995a: 218).

Türkiye'de bilinen ilk sinema filmi 1905 yılına tekabül etmektedir. Selim Sırrı Tarcan film çekimlerinde danışmalık etmiştir yapımcısına dair bilgi olmamakla birlikte yabancılar olduğu kanaati vardır (Önder ve Baydemir, 2005: 118). Yapımcısının bilindiği en eski Türk sinema filmi ise Manaki Kardeşlerin 1911'de çekilen filmidir (Evren, 1995: 123).

Kurtuluş Savaşı'na doğru gelindiğinde Osmanlı Devleti'nin son dönemlerine göre daha hareketli bir yapı olmasına karşın istenilen seviyede değildir. Kurtuluş Savaşı temalı birçok sanat eseri icra edilmiş, sinema filmleri ise ağırlıklı olarak Muhsin Ertuğrul yapımı: Ateşten Gömlek, Ankara Postası, Bir Millet Uyanıyor gibi genç Cumhuriyet filmleri önemli olmuştur.

Cumhuriyet döneminde sinema fikirleri oldukça ilgi çekmeye başlamıştı. Yeni yeni aydınlanma akımları ortaya çıkmış, eğitim oranı düşük olan bir millet için sanatın kaçınılmaz rolünün olduğu görülmüştü. Nitekim Sinema, İzmir İktisat Kongresi'nde (1923) "Ziraat ve Maarif Meselesi" başlığında, ahlaka aykırı sinema çekimlerini yasaklamak koşuluyla, Anadolu toplumuna yönelik ziraat, sanayi, coğrafi, iktisadi ve tıbbi anlamda yararlı bilgileri iletmenin aracı olarak görülmüştür (İnan, 1983: 112). 1950' ye doğu Mısır filmlerinden esinlenme azalmış ve yerli filmler yabancı filmlerin yerini almıştır. Sinema büyük kentlerden kasabalara ve

köylere doğru yayılmaya başlamıştır. (Özön, 1995a: 222-223). İzleyici ile yerli film arasında daha ciddi bir bağ kurulması da 1950 yıllarına rastlamaktadır (Özön, 1995b: 231).

Türk sineması 1950'li yıllarda önemli bir dönemin ön aşamasındaydı. Sinema filmlerini daha ileriye taşımanın, seyirci ve sinema filmlerini bağdaştırmanın önemli aşamalarını kat etmişti. Bu dönemde sonraki önemli yapıtların kilometre taşları oluşturulmuştu.

Tablo 2.1 Yıl Bazında Yerli Film Sayıları (1950-59 yılları arası)

Yıl	Film Sayısı	Yıl	Film Sayısı
1950	20	1955	-
1951	18	1956	3
1952	12	1957	4
1953	10	1958	13
1954	9	1959	36

Kaynak: ("Wikipedia", 2021) https://tr.wikipedia.org/wiki/Kategori:Y%C4%B1llara_g%C3%B6re_T%C3%BCrk_filmleri (erişim tarihi: 05 Mayıs 2021).

Tabloda da görüldüğü üzere yerli film sayıları on yıllık periyotta zaman zaman azalmış olsa da artış göstermiştir. 1951-52 ve 1958-59 yıllarında yabancı filmlerine kıyasla yerli filmlerde hızlı bir artış söz konusudur. Bu durumun kendi bağlamına özgü birçok sebepleri olabilir. 1960'lı yıllara gelindiğinde 50'li yılların temellerinden bambaşka bir aşamaya geçildiği görülmektedir.

Tablo 2.2 Yıl Bazında Yerli Film Sayıları (1960-75 yılları arası)

Yıl	Film Sayısı	Yıl	Film Sayısı
1960	23	1968	45
1961	29	1969	43
1962	31	1970	68
1963	30	1971	83
1964	57	1972	53
1965	68	1973	59
1966	64	1974	66
1967	47	1975	58

Kaynak: ("Wikipedia", 2021) https://tr.wikipedia.org/wiki/Kategori:Y%C4%B1llara_g%C3%B6re_T%C3%BCrk_filmleri (erişim tarihi: 05 Mayıs 2021).

1960'lı yıllara gelindiğinde dönemin siyasi ortamı toplumların her kesimine yayıldığı gibi sinema filmlerine de nüfuz etmiştir. Toplumsal gelişmelere yönelik eleştirilerin sinema filmleri konularında ağırlık verildiği görülmüştür. 1960 yılında film sayısının azlığı, dönemin siyasi sorunları nedeniyle görülebilmektedir. Ancak ilerleyen süreçte 61 Anayasasının özgürlük fikri kapsamında genişlettiği hak ve özgürlüklerin, filmlerin sayıları ve konularında etkileri de gözlemlenmiştir. 1960-61, 1963-63, 1964-65-66 yılları sinema filmlerinin dalgalı artış sağladığı gözde yıllar olmuştur.

1960-1969 yılları arası 1960 darbesi ile birlikte sosyal ve kültürel politikalarda yaşanan değişim, köyden kente göç sürecinin hızlanması, TRT'nin kapsamının genişlemesi ve Televizyon yayınlarının yavaş yavaş başlaması durumları yaşanmıştır. 1970-1979 yılları arasında ise 1971 Muhtırası, ideolojik ayrımın artması, iç savaş ortamı, kesintisiz televizyon yayınlarına geçişin yaygınlaşması yaşanmıştır (Şentürk, 2020: 282). Bu durumdan sinema filmleri de etkilenmiş, dönemin siyasi ve toplumsal ortamına göre şekil kazanmıştır.

1960-1970 yılları arası Türk sineması için bir dönüm noktası ve "altın çağı" olarak görülmektedir. Sinema bu süreçte olgunlaşmış ve dışa açılmış, ilk kez uluslararası film yarışmalarında ödüller almıştır. Gecelerin Ötesi (1960) filminin de aralarında bulunduğu Türk sinemasının önemli başyapıtları kendisini göstermiş ve filmleriyle Metin Erksan bu yıllar arasında kendisinden sık sık söz ettirmiştir (Sönmez, 2010: 50).

1960-1970 arası dönemde Türk sinemasında çeşitli akımlar ortaya çıkmıştır. 1961'lerde 'Toplumsal Gerçekçilik' akımı 1964'lerde 'Ulusal Sinema' akımı 1970'lerde 'Devrimci Sinema' akımı ile milli sinema akımlarına ait eserler ortaya çıkmıştır. Erksan'ın "Gecelerin Ötesi" filmi toplumsal gerçekçilik akımının, Halit Refiğ'in "Gurbet Kuşları" filmi ulusal sinema akımını ve Yücel Çakmaklının "Birleşen Yollar" filmi milli sinema akımının ilk örneklerini temsil etmektedir (Refiğ, 1971: 152).

2.1.2. Sinema Biliminin Önemi

Sinema, günümüz dünyasının en karmaşık ve güçlü sanat biçimidir. Kendi yaşamımızı, etrafımızdakilerin yaşamlarını ve hatta toplumumuzun nasıl işlediğini daha iyi anlamamıza yardımcı olabilmektedir. Politik ve manevi konulara da ışık tutabilmekte ve topluma çözüm odaklı öneriler de sunabilmektedir (Mahmood,2013).

Sinema diğer sanatlar gibi, toplumun bir ürünüdür: topluma bağlı kalarak gelişir ve değişir. Genel olarak toplumsal yapı ve sanat ürünleri arasındaki bağ şu şekilde tanımlanmaktadır. Üst yapı çıktısı olarak sanatsal ürünler, toplumun ekonomik alt yapısından ve üst yapıyı meydana getiren bilişsel düzenin çeşitli öğelerinden etkilenmektedir. Bununla birlikte ortaya konulan sanat ürünleri de toplumsal işlevleri sebebiyle hem alt yapıyı hem de üst yapıyı etkilemektedir (Armağan, 1992). Hiçbir eser (film vb.) içinde yaşadığı toplumsal, ekonomik, tarihsel ve siyasal koşullardan bağımsız şekilde meydana gelmemektedir (Tolan,1978).

Sinema, bir hükümet dispoziti olmasının yanı sıra aynı zamanda sosyal bir olgudur. Toplumsal yaşamı temsile dönüştüren sinema, yalnızca betimlemekle kalmaz, aynı zamanda toplumsal gerçekliği inşa eder ve toplumsal bilinçdışını şekillendirir (Diken, 2017: 127).

Sinema, gösteriyi tarihsel bir sosyo-ekonomik durum olarak gözlemleyen en bariz sanat biçimidir. Sinema ortamının kendisi de spektraldir (Levin, 2004).

Sinema yaratıcısı, ürünü (film), seyircisi ve hepsinin içine doğduğu toplumsal yapı ile arasında güçlü bir ilişki vardır (Güçhan, 1993: 52). Sinema içinde bulunduğu toplumu yansıtır. Bir film, izleyicileri için yalnızca görsel bir ürün değil, aynı zamanda bireyin içinde yaşadığı toplumsal, politik ve ekonomik bir kurgudur (Mahmood,2013: 77). Sinema, ideolojik terimler açısından vazgeçilmez bir üretim aracıdır. Çünkü ikisinin de birbirleriyle yakından ilişkili ortak bir yanı vardır. Temsil, "film dışarıda hiçbir şey göstermez", onu temsil ve dönüştürme süzgecinden geçirerek sunar (Ryan ve Kellner, 1997: 15)

Sinema yapımcısı gördüklerini, yaşam deneyimlerini değerlendirme süzgecinden geçirir, filmlere kendi dünya görüşünü, bazen de öncülük edebilen düşünce ve yorumlarını dâhil ederek sanatsal bir eylemle içinde yaşadığı topluma(seyircisine) aktarır. Sinema filmini üreten kişi veya kişiler ile ait olduğu toplum ve hitap ettiği kitle arasında etkileşim bulunmaktadır (Güçhan, 1993: 54). Bu nedenle filmler ortaya çıktığı dönemden ve içinde yaşadığı toplumdan izler taşımaktadır.

Toplumsal sorunlardan tamamen bağımsız olarak yapılmış bir sanat ürünü düşünülememektedir. Bir şekilde etkilenip, toplumun sorunlarını eleştirel bir mizah açısıyla ya da eser yaratıcısının üslubuna göre biçimlenerek tüketicilerinin(insanların) karşısına çıkmaktadır. Örneğin geçmiş çağları günümüzde anlayıp öğrenebilmek için tarihin tekrar etmesi olanaksız olması nedeniyle yazılı kaynaklardan yararlanılmaktadır. Bir dönemi anlamak için yalnızca yazılı kaynaklardan yararlanılmamaktadır. Araştırılan dönemle ilgili tüm kalıntılar veri toplama da bize ipucu kaynağı niteliğinde olmaktadır. Taşlara oyulan figürler, duvarlara çizilen resimler, yemek yenen aletler ve bunlar gibi dönemde yaşamış birçok ürün bize toplumsal yapı hakkında bilgi sunmaktadır. Günümüzde teknolojinin de varlığı sayesinde görsel, işitsel her türlü kayıt yapılabilmektedir.

Film, büyük olayları kaydeden belgeler gibi günlük hayatın kayıtlarına benzetilmektedir. "Sinema filmleri, 1890'larda Paris sokaklarında yürümenin nasıl bir şey olduğuna, 1940'larda bir Japon çay töreninin neye benzediğine, 1950'deki Dünya Serisinin neye benzediğine veya fabrikalardaki insanların nasıl çalıştıklarına dair en iyi kanıtı sağlayabilir"[16]. Filmlerde konular sahnelenebilir, çarpıtılabilir ve film birçok yönden dönüştürülebilmektedir. Ancak zaman ve hareketin bir kaydı olarak filmler, çeşitli durumlarda tutumları, yürüyüşleri, ritimleri, jestleri ve insan etkileşimlerini korur.

[16] http://historymatters.gmu.edu/mse/film/socialhist.html (erişim tarihi: 09.05.2021).

2.1.3. Sinema Filmlerinin Önemi

Sosyologlar, filmlerin bize toplumdaki yaşamın yönleri hakkında zorunlu olarak bir şeyler anlattığını varsayarlar. Üstelik onların "görsel güçleri" ve anlatıları, beklentilerimizi bilinçsiz bir şekilde şekillendirebilir. Bunun nedeni, insanların tatmin edici veya yetersiz buldukları önceden belirlenmiş rolleri kabul ettikleri sosyal yaşamın bize düzenli olarak sunulmasıdır. Bazıları yabancılaşma ve umutsuzluğun yanı sıra insanların sosyal koşullarıyla ve hayatın onlara dayattığı zorluklarla yüzleştiği bir dizi yolu tasvir ediyor. Bu anlamda bir filmi izlemek, deneyimi bizi duygusal, psikolojik ve pedagojik olarak etkilediği için sosyolojik olarak önemli bir olay haline geliyor (Nascimento, 2019).

Toplum sinemayı şekillendirirken, sinema da toplumu şekillendirir (Roskos-Ewoldsen ve diğerleri 2004). Film, günlük yaşamın temsillerini, söylemlerini, fikirlerini izlenim vasıtasıyla sunar ve hem bir toplumsal eleştiri aracı hem de farklı değerlerin ve kurumların temsillerini ortaya çıkarmak için bir kanal olarak hizmet eder.

Sinema, sosyal, politik ve kültürel değişimleri yansıtma ve gerçekliğin yeniden inşasına katkıda bulunma özelliğine sahiptir. Ülkelerdeki siyasi süreçler ve krizler neticesinde toplumsal yapının uyumsuzluğu, halkın güvensizlik meselesini siyasete ve siyasetçilere karşı getirmiştir (Agocuk ve Keçeci, 2017: 7941). Bu sebeple filmler bir nevi toplumların vermek istediği mesajları, eleştirileri, düşünce yapılarını temsil etmektedir.

2.1.4. Sinema Filmlerinin Halk Üzerindeki Etkililiği

Medyanın bir bütün olarak toplum üzerindeki etkisi ile ilgili dünyanın farklı yerlerinde fazlasıyla çalışma yapılmıştır. Sinema, modern hayatımızda büyük etki yaratmaktadır ve aynı zamanda bir sanat biçimi, oyun, mimari, edebiyat, fotoğraf, müzik ve resimle birlikte yedinci sanattır (Mahmood, 2013). 1960'lı yıllarda sinema, Türkiye'de yararlanılacak en önemli haberleşme, eğitim, kültür ve sanat aracı olmuştur (Özön, 1995a: 219).

Sinema, erken ve altın yıllarında sosyallikle yakından bağlantılıydı ve yükselen kitle izleyicileri için önemli bir sosyal ve boş zaman alanı olarak işlev görüyordu. 1970'lere kadar Sloven toplumundan örneklerle, sinemanın ritüel uygulamalar yoluyla belirli medya eğilimlerini geliştirmeye ve yaymaya başladığında, ritüelleşmenin nasıl arabuluculuk süreçlerinin ayrılmaz bir parçası olduğunu gösterilmektedir (Pusnik, 2015).

Bireyin, etrafında gördüklerinin, algıladıklarının, tüm hayat deneyiminin, özetle toplumsal gerçekliğin bir anlatım biçimi olan sinema ile birlikte, bireyin, çevresine hâkim olmak, düzenlemelerle toplumsal dönüşümlere yön verme ihtiyacından doğan toplumbilimin birlikteliği, inceleme için elverişli ve sonuçları açısından dikkat çekici bir alan oluşturmaktadır

(Güçhan, 1993: 51). Sinemalar toplumun sorunları ile ilgilenmekte ve dünyanın en karanlık sırlarını ortaya çıkarmaktadır. Bir sinema filmi her zaman eğlence anlamına gelmemekte ve halkın toplumu daha iyi tanıyabilmesi için olanak sunmaktadır. Sinemanın içinde yaşadığımız toplumu inkâr edilemez bir şekilde yansıttığı ve yaşam tarzımızı da etkilediği savunulmaktadır (Mahmood, 2013: 80).

Örneğin Charlie Chaplin, filmlerin demokratikleştirici bir yönü olabileceğini ispatlayan bir yıldızın en güzel örneğidir. Filmlerinde komediyi yalnızca bir eğlence aracı olarak kullanmamış, onu politik ve sosyal bir araç olarak da kullanmıştır. 1936'da "Modern Zamanlar" adlı filmdeki rolü o dönemdeki teknolojinin çalışma hayatını nasıl dönüştürdüğünü ve hızlı tempolu, insanlık dışı bir toplumda hayatta kalmaya çalışan küçük bir adamı canlandırmıştır.[17] Türk sinemasında güldürü oyuncusu olarak sık sık kendini tekrarladığını gördüğümüz Kemal Sunal tiplemesi, aptal ve salak görünümlüdür ancak bu dıştan görünüşünün altında mükemmel bir zekâ yatmaktadır. Karşısındaki tarafından alaya alınırken asıl alay eden Sunal olur (Özgüç, 1993: 48-49).

Sinema, görüntülerin açıklığı, evrensel dili, etkileyiciliği, birleştirici özelliği, geniş kitlelere erişebilen tek sanat oluşuyla demokrasinin taşı olan vatansever yetiştirmenin en kısa yolu, en sağlam aracıdır. Haber filminden öykülü filme: eğitim filminden belgesel filme dek farklı kullanılış biçimleriyle sinema büyük eğitim sorununu çözmemize yardımcı olabilir (Özön, 1995a: 220).

2.1.5. Sinema ve Toplum

Sinema duygusal dramlardan, komedi filmlerine kadar, hayal gücünü, fikrini ve yaşamını çevresinden almaktadır. Sosyal dinamikler her zaman sinemanın içeriğini düzenlemektedir. Sinemanın yarattığı, gerçeküstü ya da karışık bir aldatma dalgası imgeleri ve karakterler toplumla uyumlu olmaktadır (Mahmood, 2013: 77). Uluslararası alanda bakıldığında:

Çocuk imajı, dünya çapında ulusal sinemalarda her zaman ideolojik amaçlarla kullanılmıştır. Örneğin, İran sinemasında çocukların tasvirleri genellikle radikal açıklamalarda yer alan siyasi riski en aza indirmek için kullanılırken, Brezilya ve İtalyan sinemalarında çocukların tasviri idealize edilmiş çocukluk masumiyet kavramına itiraz etti (Wibawa, 2008:2).

Donald (2005), Çin filmlerindeki çocukların hem ideolojik hem de ekonomik bir simge olarak bir yurttaşlık modeli inşa etmek için "politik haberciler" olarak kullanıldığını öne sürer.

[17] https://www.thegreatcoursesdaily.com/the-impact-of-motion-pictures-on-society/#:~:text=Motion%20Pictures%20as%20a%20Medium%20to%20Escape&text=The%20theatres%20of%20early%20days,immerse%20oneself%20in%20new%20stories (erişim tarihi: 09.05.2021).

Bir araştırma, Japon filmi ile Japon Kapitalizmi tarihi arasındaki dönüştürücü ilişkiyi analiz ederek estetik kategorilerin ekonomi-politiğe nasıl bağlandığını araştırıyor (Cazdyn 2002: 2). Q. Ye (2012) tarafından yürütülen tezde: kapitalizm ideolojisi üzerinden filmler incelenmiş, bu yapının filmlere yansıdığı ve paralel olarak toplum hayatına yansıdığı da görülmüştür.

Hockenhull'un çalışmasına göre (2018): araştırdığı filmlerin daha pragmatik olduğunu ve çocukları savaş çabası için askere almayı amaçladığını öne sürüyor. Duygusal olmayan bir yaklaşım benimsedikleri, bunun yerine o dönemin baskın 'duygu yapısı' ile uyumlu askeri düzeni tercih ettikleri görülmektedir. Bu durum bize filmlerin hem toplumdan etkilendiği hem de toplumu etkiyen propaganda rolü olduğunu da göstermektedir.

Gevgilili'ye göre (1989: 57-59), Jean Vigo'nun "Hal ve Gidiş Sıfır" filmi toplum yaşamında çocuk sorunu konusunda mükemmel bir başyapıttır. Birçok çocuk filminden farklı yanı büyüklerin gözüyle çocukların hayatlarını yansıtmak yerine, çocukların gözüyle bozulmamış bir çocuk dünyasının kendisi olabilmesidir. Bu film insan ve çocuk perspektifi açısından da sinema tarihinin en gerçekçi duyarlı yapıtlarındandır

Dorsay'a (2003) göre siyaset genellikle toplumu ve dünyayı değiştirme mücadelesidir: sinema bu değişime katkı sağlayan bir sanattır. Sinema ve siyaset arasında eklemlenme ve ortak bir statü vardır. Bu nedenle sinema, sosyal ve politik değişime katkıda bulunur ve mevcut sistemi sürdürmek için çeşitli temsil biçimleri sunar. Temsil yoluyla yaratılan filmler bir yandan kendi dönemini yansıtır, diğer yandan mevcut sistemi korumak için bir gerçeklik inşa eder.

2.2. 1960-1980 Dönemi Türkiye'nin Sosyo-ekonomik Yapısı

1950'li yıllar, yeni siyasal dönüşümlerin ortaya çıktığı, siyasetin halkın tabanına yayıldığı, devletçi anlayışın; liberal sosyo-ekonomik yapıya dönüşümünün gerçekleştiği, tarım reformunun ortaya çıktığı, işçilere yönelik sosyal politika anlayışının kurulmaya çalışıldığı yıllar olmuştur (Kanca, 2012: 47). Ancak 1960'lı yıllara yaklaştıkça gelir dağılımında adaletsizliğin giderek arttığı ve toplumsal huzursuzlukların sürekliliğini koruduğu dönem baş göstermiştir (Taş, 2004). Dönemi ekonomik anlamda incelersek, uygulanan enflasyonist politikalarla, fiyatların yükseldiği; memur, işçi ve askerlerin gelirlerinin yıldan yıla azaldığı görülmüştür (Cem, 1998: 366; Boratav, 1993: 84). 1960'lı yıllara gelindiğinde çok partili sistem içerisinde yer alan ilk askeri darbe gerçekleşmiştir. Yeni anayasa, bürokratik kurumlar, milli güvenlik algısının öneminin tanımlanması gibi durumlar ortaya çıkmıştır. Yeni anayasa ile birlikte önceki dönemlerde yer alan yasaklı düşünceler yerini özgürlükçü yapıya bırakmış, bastırılmış fikir ve söylemler ortaya çıkmıştır. Özgürlükçü düşünce yapısı içerisinde demokrasi

kavramı, kapitalizm ve emperyalizmin hissedilmesinde aracı olmuştur. Montaj sanayi ve tüketim kültürü benimsenmeye başlanmıştır (Demirtürk, 2015: 156). İthal ikameci anlayışla birlikte büyük kentlerde yer alan sanayi sektörü ağı büyümüş, girişimci işçi arayışını sürdürmüş ve bu durum köyden kente göç olgusuna neden olmuştur. Çocuklar ve gençler açısından hayatlarını anlamlandırma döneminde kaosun yaşandığı süreçler meydana gelmiştir. 1960'lı yıllarda bir nesil uygun eğitim politikalarıyla kendisini geliştirememiş, okuma-yazma oranı düşük kalmış ve politikacılar bu konuya yönelik eğilim sağlayamamıştır (Demirtürk, 2015: 172). Dönem itibariyle çocuklar ağırlıklı olarak ailelerinin yanında çocuk işçi olarak çalıştırılmaktadır. Dolayısıyla kendi çocukluk dönemlerini yaşamadan yetişkinliğe geçiş yapan bir nesil ortaya çıkmıştır.

1960'lı yıllar toplumun her kesiminde olduğu gibi sinemada dönüşümün yoğun şekilde yaşandığı yıllar olmuştur. Ülke toplumunda ve sinemasında yer alan filmlerde, yenilikler ve modern toplum anlayışının yerleştiği yapının yer aldığı dönemdir. 60'lı yılların özgürlükçü yapısı genel olarak dünyada ve özel olarak Türkiye'de eş zamanlı olarak etkisini göstermiştir. 60'lı yıllarda toplum içerisinde dört ayrı grubun özellikle ön planda olduğu görülmüştür. Bunlar; gençler (çocuk işçi kavramını içerisine alabiliriz), kadınlar, işverenler ve işçiler olmuştur (Dinçay ve Özer, 2013: 149-150). Özgürlükçü bir bakış açısıyla toplumun içerisinde yer alan özellikle bu dört grup, toplumsal dönüşümleri hızlandırmıştır. Yine aynı dönem içerisinde farklı oluşumlar da meydana gelmiştir. Dönem için en önemli olgulardan birinin göç hareketi olduğu görülmüştür. İç göçler yaşanmış ve gecekondulaşma eğiliminin arttığı görülmüştür. Ancak bu durum toplumsal bir kaosla ve bulanımla karşı karşıya kalındığı gerçeğini ortaya çıkarmıştır. 1980'li yıllara kadar ülke içi özgürlük anlayışı ve anti-demokratik uygulamalar birbirleriyle çatışmış ve toplumsal bir kaos olarak karşımıza çıkmıştır.

1960-1980 yılları arasında yaşanılan toplumsal dönüşüm sinema sahnelerine yansımıştır. Sinemada yer alan filmlerin siyasi bir yapısı olduğu görülmüş, toplumu etkileme gücü ve dünya görüşü barındırması ve yansıtılmasının yararlanıldığı siyasi bir sanat olarak karşımıza çıkmıştır (Dorsay, 2003). Dolayısıyla sinemanın, siyasi konuları barındıran, toplumun bakış açısını yansıtan ve toplumsal gerçeklikleri paylaşan bir yapıda olduğu görülmektedir (Monaco, 2013: 250-251). 1960 ve 1980 darbesi ile 1971 muhtıralarının gerçekleşmesi o seneler içerisinde sinema çalışanlarını olumsuz etkilemiş, siyasal ve toplumu yansıtan konulardan uzaklaşılması istenmiştir (Boztepe, 2017: 156).

1961 Anayasası demokratik, çoğulcu ve özgürlükçü bir ortam yaratmıştır. O döneme kadar Türk sinema filmlerinde bastırılan duygular açığa çıkarılmış, konuları itibariyle toplumsal gerçekçi bakış açıları sahnelere yansımıştır (Esen, 2000). 1980 darbesi ise '61

Anayasası'nın getirdiği özgürlükçü ortamı dağıtmıştır. Katı bürokratik egemen idari yapı, Türk sinema filmlerine de yansımıştır. Çeşitli filmler yasaklanmış ve sinemayı temsil eden kişilerden bazıları yargılanmıştır (Hiçdurmaz, 1997).

1960-80'li yıllar arasında dönemin politik yapısı, dönemsel olarak değişen özgürlükçü yapısı ve sinema kültürünün de yeni yeni ortaya çıkmasıyla; sosyo-ekonomik ve toplumsal durumlar beyaz perdeye yansıtılmıştır (Aydın ve Taşkın, 2014: 304).

1960 yılı Türkiye'de Demokrat Parti'nin ekonomik ve sosyal gelişim süreçlerini son bulduramadığı dönem olmuştur. İlk başta yaşanılan özgürlük, libarelleşme, serbest ticaret ortamı yerini dış ticaret açıklarına, kredi kısıtlamalarına ve işsizliğe bırakmıştır. Siyasal, iktisadi, kültürel ve toplumsal yapı değişimlerinden etkilenmesiyle birlikte 1960-65 yılları arasında Türk sinemasında toplumsal gerçekçi anlayış ortaya çıkmıştır (Tunal, 2009). 1960'lı yıllarda küresel gelişmelerle aynı yapıda seyir izleyen kapitalizm sömürgesine karşı toplumsal muhalefet anlayış sinemalara konu olmuş; grev, sendikalaşma, kadın hakları, göç gibi konular filmlerde işlenmiştir (Kasım ve Atayeter, 2012: 19). İlerleyen süreçte sosyo-ekonomik konuların ülke gündeminde ağırlık kazanmasıyla birlikte toplumsal gerçekçi anlayış sürdürülmüştür. 1961 Anayasası nispeten liberal özellikler barındırması nedeniyle sinemada olumlu etkiler yaşanmıştır. Sosyal meseleler sinemaya yansıtılmış bunun yanı sıra sinema filmleri popülerliği arttırmıştır. 1982 Anayasası öncesi ve sonrasında sinema filmlerine dair yasaklar getirilmiş, toplumsal eleştiri filmleri yerine daha bireysel konulara; arabesk, kadın konulu vb. filmler ağırlıklı olarak gösterime girmiştir (Lüleci, 2016: 183).

Nihai olarak 1960 ve 1980 yılları arasında darbelerin de getirdiği etkiyle, siyasi yapı ve Türk sosyo-ekonomik yapısı ağır basan konular sahneleştirilmiştir. Sosyal sorunlar, toplumsal endişelere ışık tutan filmler yer almıştır. Bunlar; göç, gecekondulaşma, sanayileşme, kentleşme, emek olgusu, yoksulluk vb. konular olmuştur (Tugen, 2014: 159). Çocuk bağlamında değerlendirirsek, kız çocuklara yönelik ev hanımı olmaya yönelik yetiştirme biçimleri filmlere yansıtılmış, modern toplum içerisinde kadınlara yönelik vurgular yapılmıştır (Kaplan, 2004: 95). Çocuk çalışanlar bakımından incelendiğinde, çocukluk döneminde çalışma hayatı içerisinde yer alan, evlenme yaşının küçük olduğu ve dolayısıyla işgücü oluşması açısından önemli olan konular da filmlere yansımıştır (Sencer, 1979). Dolayısıyla dönem itibariyle toplumsal dönüşümün, her alanda olduğu gibi sinema alanına da yansıdığı görülmüş, çocuklara yönelik dönem filmlerinin toplumsal gerçekliği ortaya çıkarmaya yönelik olduğu görülmüştür.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM
1960-1970 DÖNEMİ TÜRK SİNEMA FİLMLERİNDE ÇOCUK İŞÇİLİĞİNİN SAPTANMASI

3.1. Araştırmanın Amacı ve Önemi

Bu çalışmada, çocuk işçiliği kavramının geçmişten günümüze nasıl bir küresel sorun haline dönüştüğü, çocuk işçiliğinin nedenleri, mücadele yöntemleri literatürde elde edilen veriler incelenerek 1960 ve 1970 yıllarında kayda alınan ve çocukların da çalıştığı sahneler içeren Türk sinema filmleri analiz edilmiştir. Çalışmanın amacı, çocuk işçiliğine sebebiyet veren faktörlere ek faktörlerin olup olmadığını tespit etmek ve bu alandaki literatüre katkıda bulunmak için Türkiye'de 1960'lı ve 1970'li yıllarda yayınlanan sinema filmleri aracılığıyla toplumun çocuk işçiliğine yönelik bakış açısının nasıl yansıtıldığının tespitidir. Seçilen sinema filmlerinde yer alan çocuk işçiliği olgusuna yönelik veriler elde ederek çıkarımlar yapmak ve bu çıkarımların çocuk işçiliği ile mücadele öneri niteliğinde olması amaçlanmıştır.

Yapılan literatür taramasında, çocuk işçiliği alanında ulusal kaynakların azlığı ve sinema ve çocuk bağlamında kapsamlı bir çalışmayla karşılaşılmaması, sinema filmleri ile analiz edilen çalışmaların yönteminde herhangi bir uygulamanın kullanılmaması araştırmanın farkındalığını oluşturmaktadır. Seçilen örneklem filmler Nvivo10 paket programı kullanılarak Türkiye'de 1960-1980 yılları arasında toplumun çocuk işçiliğine yönelik bakış açısını nasıl yansıttığı analiz edilerek literatüre çocuk işçiliği alanında katkı sağlaması amacıyla ortaya konulan ilk çalışmalardan biri olacaktır.

3.2. Çalışmanın Kapsamı ve Sınırlılıkları

Küresel bir sorun olan çocuk işçiliğinin varlığı ve var olmasına neden olan ek faktörlerin olup olmadığının, 1960-1970'li yıllarda çekilen örneklem filmlerin analizi sonucunda toplumun çocuk işçiliğine bakış açısı ortaya konulmaya çalışılmıştır. Çalışmanın kapsamını 1960-1970 döneminin çocuk işçilerinin çalışma şartlarının nasıl olduğu ve toplumun bakış açısına göre çocuk işçiliğinin önemlilik düzeyinin tespiti oluşturmaktadır. 1961 Anayasası'nın özgürlükçü bir anayasa oluşu sinema alanını da etkilemiştir ve 1960-1980 yılları arasında toplumsal gerçekçi filmlerin işlerlik kazanması toplumsal gerçeklerin özgürce o dönem filmlerine yansıtılmasına katkı sağlamıştır. Bu gibi nedenlerden dolayı örneklem Türkiye'deki 1960-1980 yılları arasında çocuk işçiliğine dair durumun gerçeğe en yakın şekliyle yansıtıldığı savunulan 1960'lı ve1970'li yıllarda Türk sinemasında yayınlanan çocukların iş başında rol aldığı filmler ile sınırlandırılmıştır. 1960'lı ve 1970'li yıllarda çekilen Türk sinema filmleri çocuk işçiliği

olgusunun tespiti düşüncesiyle izlenmiştir. Çocukların kahramanlaştırıldığı ve çocuk çalışmasının dramatize edildiği filmler örnekleme dahil edilmemiştir. 1960-1980 yılları Türk sinemasının altın çağı olmasına rağmen çocuk işçiliği konusunu toplumsal gerçekçi anlayışla işleyen ve sahneleyen iki film çalışmanın örneklemini oluşturmaktadır. Seçilen filmler "Gecelerin Ötesi" ve "Yusuf ile Kenan" filmleridir.

3.3. Araştırmanın Problemi ve Araştırma Soruları

Araştırmada 1960-70'li yıllarda yer alan çocuk işçiliği temalı ya da değinen Türk sinema filmlerinden kesitler ele alınmaktadır. Toplumdan filmlere yansıyan ve sahnelenen çocuk işçiliği düşüncesine dair analiz bulguları ortaya konulmaktadır. Araştırmanın ana problemi: 1960-70'li yıllar arasında çocuk işçiliğine bakış açısının Türk sinema filmleri üzerinde etkisi nasıldır? Dönemin toplumsal düşüncesinin çocuk işçiliğine bakış açısı keşfedilmektedir.

- 1960-70'li Türk sinema filmleri, çocuk işçiliğine yönelik toplumun bakış açısını nasıl yansıtmıştır?
- 1960-70'li Türk sinema filmlerinde çocuk işçiliği olgusu nasıl işlenmektedir?
- 1960-70'li Türk sinema filmlerine göre çocuk işçiliğinde etkili olan durumlar nelerdir? Nasıl işlenmektedir?
- 1960-70'li Türk sinema filmlerinde çocuk işçilerin çalışma şartları nasıldır?
- Çocuk işçiliğine yönelik denetim mekanizması nasıl işlenmektedir?
- 1960-70'li Türk sinema filmlerine göre çocuk işçiliğinin çocuklar üzerinde etkisi nasıldır?

3.4. Araştırma Felsefesi, Yöntemi ve Veri Toplama Tekniği

Araştırmanın ilk aşamasında literatür taraması yapılarak ilk değerlendirmelerde bulunulmuş ve buna yönelik sorular tanımlanmıştır. Literatürde 1960-70'li yılları arasında çocuk işçiliği olgusuna dair çalışılan konular oldukça kısıtlı kalmıştır. İlerleyen süreçte örneklemde yer alan filmlerde çözümlemeler yapılmıştır. Buna yönelik araştırmanın ana felsefesi İdealizm'dir. İdealizm felsefesinin yer aldığı paradigma ise yorumlayıcıdır (Guba ve Lincoln, 2001). Araştırmada tümdengelim, yorumlayıcı paradigma mevcuttur.

Araştırma kapsamda konunun içeriğine dair keşifler ve yorumlarda bulunabilmek için çalışmada, Post-Modern bilim açısına dayanan nitel araştırma yöntemlerinin yer aldığı yorumlayıcı paradigma (Rıtchıe vd., 2013) kullanılmıştır. Nitel araştırmalar, sayısal verilerle, hipotezlerle ve bunun sınanmasıyla daha az ilgilenmekte: sözcüklerin içerisinde yer alan

anlamlar, değerler, temaları keşfetmeye yönelik uygulamalardır (Neuman, 2014). Nitel araştırmalar, birçok tema ve kaynak kullanılarak insanların deneyimlerine karşı tecrübelerinin aktarılmasına yönelik incelemelerdir (Punch, 2014). Elde edilen verinin içeriğinin keşfedilmesi ve yorumlanması önemlidir. Yorumlayıcı paradigma kapsamında toplumun ve çocukların içerisinde yer aldığı gerçek bilgiler keşfedilmektedir. İdealizim ve içerisinde yer alan yorumlayıcı paradigma, öznelci ve nominalist bakış açısında dayanmaktadır (Günbayı ve Sorm, 2018). Öznelci yaklaşıma göre gerçek bilginin kaynağı insandır, insan zihnidir, insanın bakış açısı ve görüşüdür (Burrell ve Morgan, 1979). Araştırmada gerçek bilgi toplumun bakış açısının yansıması olan dönem filmlerinden elde edilen bulgulardır. Toplumun bakış açısından yansıyan filmler çocuk işçiliği konusunda bilgiler sunmaktadır. Dolayısıyla gerçek bilgi yine toplum ve içerisinde yer alan bireyler, çocuk çalışanlar ve onların bakış açılarının yansıması olan filmlerden elde edilmektedir. İdeografik yapıda yer alan öznelci yaklaşım (Günbayı ve Sorm, 2018) çerçevesince çalışmanın kaynağı çocuk çalışanların zihnidir, kendisidir.

Araştırma 1960-70'li yıllar Türk sinema filmlerinden çocuk işçiliğine değinen yapıtlardan seçilmiştir. Araştırmada yer alan filmleri seçerken çocuk işçiliği konusunu, ana veya alt temalarda değinen yapıtlar olmasına dikkat edilmiştir. Çalışmanın evrenini çocuk işçiliği olgusunu içerisine alan film temalarını kapsamaktadır. Araştırma konusu kapsamında, dönem filmlerinde sadece iki film araştırma için uygun bulunmuştur. Bunlar; 1960 yılında Metin Erksan'ın yapımını ve yönetmenliğini üstlendiği "Gecelerin Ötesi" ve 1979 yılında Ömer Kavur'un yönettiği "Yusuf ile Kenan" filmleridir.[18] Bu filmleri çözümlemek ve döneme dair çocuk işçiliği olgusuna yönelik bakış açısını keşfetmek için doküman analizi yöntemi uygulanmıştır. Doküman analizinin belirli güçlü yönleri mevcuttur. Bunlar: araştırmaya konu olunan kişilerin veya kurumların ulaşılamayacak yapıda olması, görüşmeci tepkiselliğinin olmaması, zamana uzun süreli yayılan analiz yöntemi olması, örneklem genişliğinin büyük olması, özgün bir yapıda olması, görece düşük maliyetinin olması ve nitelik bakımından avantajlı olmasıdır (Yıldırım ve Şimşek, 2016: 191-192). Nitel araştırma yöntemlerinden biri olan doküman analizi için Nvivo10 paket programı kullanılmış, toplumsal gerçekliğin keşfedilmesine yönelik filmler çözümlenmiş, tema analizi yapılarak kodlar ve temalar çıkarılmıştır. Çözümleme yapılırken ses, görüntü kayıtları ve metin verileri belirli yöntemlerle analize tabii tutulur. Bunlar betimsel analiz ve içerik analizi yöntemleri şeklinde kullanılabilir (Kümbetoğlu, 2008: 124). Wolcott'a göre (1994) nitel veri analizinde ön aşama, elde edilen verilerin özgün yapısına sadık kalıp doğrudan alıntılarla betimsel bir yaklaşım kullanılarak

[18] https://www.youtube.com/watch?v=YpBLJpzzcUw&t=1070s (erişim tarihi: 22.05.2021) ; https://www.youtube.com/watch?v=o6godKw__WE&t=593s (erişim tarihi: 22.05.2021).

verileri sunmaktır. Araştırmada betimsel analiz ve içerik analiziyle birlikte keşfedilen bilgiler yorumlanmıştır. Literatürde yer alan bağlantıları paylaşılmış, tezat durumlarda ortaya konulmuştur.

3.5. Araştırmanın Geçerlilik ve Güvenilirliği

Nitel araştırma yöntemlerinde geçerlilik ve güvenilirlik, çalışmanın bulguları açısından önemli etkiye sahiptir. Nicel araştırma yöntemlerinde birçok sayısal veriler geçerlilik ve güvenilirlikte kullanılabilirken nitel araştırma yöntemlerinde, sayısal verilerin daha az ön planda olduğu daha farklı aşamalar mevcuttur. Evrensel biçimde doğru yoktur: yer, zaman, kapsam, bağlama göre gerçek bilgi değişmekte ve istisnalar kaideyi bozabilmektedir (Holloway ve Wheeler: 2010). Dolayısıyla gerçeklik tek değil birçok duruma göre şekil değiştirebilmektedir. Araştırmamızda 1960-70'li yılların içinde bulunduğu gerçeklik düşüncesi kapsama alınmıştır. Toplumun yansıması olan filmlerden dönemin gerçekliği ve geçerliliği keşfedilmeye çalışılmıştır.

Güvenilirlik kavramı araştırmanın aynı bağlam içerisinde tekrar edildiğinde aynı analiz ve sonucun çıkmasıyla ilgilidir. Nitel araştırma yöntemlerinde geçerlilik ve güvenilirlik bu durumda araştırmacıya bağlı kalmaktadır (Creswell ve Miller, 2000). Ancak araştırmacı çalışmasının geçerli ve güvenilir olduğunu belirtmeyle yükümlüdür.

Bu noktada en büyük sorun kişiye duyulan tarafsızlık durumudur. Araştırmacının verileri elde etme, analiz etme ve bulguya dönüştürme aşamasında tarafsız olması gerekmektedir. Toplanan verilerin ayrıntılı biçimde raporlaştırılması ve sonuçlara giden paradigmanın kapsamlı şekilde açıklanması, nitel araştırma yöntemlerinde önemli ölçüttür (Okuyan ve Kapçak, 2016). Bu sebeple araştırmamızın geçerliliği analiz ve bulguların nesnel biçimde paylaşılmasıyla eş değerdir.

Araştırmamızda veriler belirtildiği üzere 1960-70'li yıllar arasında çocuk işçiliğini konu alan ya da çocuk işçiliğine değinen sinema filmleri olmuştur. Dönemin tüm filmleri içerisinde bu kritere uyan sadece iki film mevcuttur. Dolayısıyla örneklemimiz araştırmamız açısından önemli seviyededir. Çocuk işçiliği kavramı üzerinde literatürde birçok konu olmasına karşın, 1960-70'li Türk sinema filmlerini araştıran çalışmalar bulunmamaktadır. Ayrıca literatür ve çalışmanın şekillenmesi aşamasında konu hakkında gerek ulusal gerekse uluslararası literatürde önemli bir isim olan J. Humphries'ten, Ek-3'te paylaşıldığı üzere gerekli bilgiler alınmıştır. Bunun yanı sıra sinema alanında Prof. Dr. Emine UÇAR İLBUĞA'dan gerekse Çalışma Ekonomisi ve Endüstri İlişkileri bölümü hocalarından uzman görüşler alınmış, çalışma bu kapsamda şekillenmiştir. Elde edilen verilerin analiz aşamasında filmlerden çıkarılan videolar,

traskriptler ve fotoğraflar üzerinden değerlendirmeler yapılmış, konu hakkında alanında uzman, Prof. Dr. İlhan GÜNBAYI'ndan bilgiler alınmış, kappa analizi ve bulgular için temaların son şekli oluşturulmuştur. Sayılan bu durumlar çalışmanın geçerliliğini arttırmaktadır.

Olay ve olguların değişken biçimini kabul edip buna göre tutarlı araştırma yapmak için güvenilirliğin önemli düzeyde olması gerekmektedir. Araştırmacının veri toplama aşamasında, analiz sürecinde ve bulgularda tutarlı davranması önemlidir. Şu an için veri toplama aşaması şeffaf biçimde belirtilmiş, ilerleyen süreçte de buna uygun analizler yapılmış ve bulgular ortaya koyulmuştur. Elde edilen verilerin analizi ve bulguları kısmında: tema analizi ve betimsel analiz sürecinde tamamıyla öznel yargılardan uzak olunması esas alınmıştır. İçerik analizinde literatürde yer alan (kısmen betimsel analizde) bulgular ile ilişkilendirmeler yapılmış, keşifler ve yorumlar ortaya konulmuştur. Nihai olarak öneri kısmında öznel düşünceler ve yorumlar da paylaşılmaktadır. Araştırmaya yönelik tüm veri bilgileri saklanmakta olup analiz sürecinin her aşaması gerektiğinde dışarıdan uzman tarafından teyit incelemesi yapılabilmektedir.

Güvenirliği artırmak için verilerin ve bulguların tamamı öznel yargılar içermeksizin verilmektedir. Araştırmacı kişi ve konu hakkında uzman danışman hocamızın ortak görüşü ile kodlar ve temalar ortaya konulmaktadır. Elde edilen temalar için tutarlılık oranı olan Kappa değeri hesaplanmaktadır. Kappa değeri ile araştırmanın farklı değerlendiriciler arasında uyumunun olup olmadığını ve temalar üzerinden kodlamanın güvenilir olup olmadığına karar verilmektedir (McHugh, 2012). 0.0'dan az değerler uyumun olmadığını, 0.0 ve 0.20 arasında değerler çok az düzeyde uyumun olduğunu, 0.21 ve 0.40 arasında değerler uyumun az düzeyde olduğunu, 0.41 ve 0.60 arasında değerler uyumun orta seviyede olduğunu, 0.61 ve 0.80 arasında değerler uyumun önemli düzeyde olduğunu, 0.81 ve 1.00 arasında değerler ise mükemmel bir uyumun olduğunu bize yorumlatmaktadır (Landis ve Koch, 1977). Araştırmamızın Kappa değeri 1.00 olarak karşımıza çıkmıştır. Bu durum araştırmamızın güvenirlik düzeyinin mükemmel düzeyde olduğunu göstermektedir. Kappa analizine yönelik eşleştirme Ek-1'de belirtilmiştir.

3.6. Araştırmanın Veri Analizi

1960-70'li yıllarda ana teması veya alt teması çocuk işçiliği olan filmlerden, elde edilen verilerin analiz sürecinde öncelikle tema analizi yöntemi kullanılmıştır. Buna yönelik seçilen filmlerden birer kesit transkript ve fotoğraf örnek gösterilerek Ek-2'de "Transkript Edilen Kesit Örneği" şeklinde araştırmanın sonuna eklenmiştir. Ardından betimsel analiz yöntemi kullanılmıştır. Betimsel analiz, verilerden elde edilen temalar hakkında: ilişkilendirmeler,

anlamlandırmalar, betimlemeler ve yorumlamalar yapılması şeklinde tanımlanabilir (Yıldırım ve Şimşek, 2011: 224).

Filmlerde yer alan kesitlerin transkripti, video kesitleri ve fotoğraflarından elde edilen veriler öncelikle tematik kodlama haline getirilmiştir. Ardından kodların bazıları kategori şeklinde birleştirilmiş bazıları sabit kalmıştır. Elde edilen kategoriler ana temaların çıkarılmasında aracı olmuştur. Öncelikle bu temalarda yer alan verilerden elde edilen gerçekler ortaya konulmakta ve betimlenmektedir. Betimsel analiz aşamasında filmlerde çocukların bulunduğu kareler ayrıntılı bir şekilde gözlemlenmektedir. Araştırmacılar çalıştıkları konular hakkında özet bilgi elde edebilmek ve sunabilmek için genellikle betimsel analiz yönteminden faydalanmaktadır. (Büyüköztürk, Çakmak, Akgün, Karadeniz ve Demirel, 2008). Nitel veri analiz yöntemlerinde en çok betimsel analize başvurulduğu görülmektedir (Selçuk vd., 2014).

Gerekli yorumların yapılması için kodların çalışmaya uygun biçimde ilerlemesi önemlidir. Betimsel analiz tamamlandıktan sonra içerik analizi yöntemi kullanılarak ana ve alt temaların altında yatan anlamlar kendi aralarında ve/veya literatürde benzer çalışmalarla ilişkilendirilerek ortaya konulmaktadır.

İçerik analizi, metin analizini veya transkripsiyonlu konuşmanın sistematik çalışmasının yanı sıra resimsel görüntüler, hareketli görüntüler, sözlü olmayan davranışlar, grafik öğeler, müzik ve sesler dâhil olmak üzere mesaj içeriğine odaklanan teknikleri içerir. İçerik analizi, mesaj özelliklerinin nesnel, sistematik, nicel analizi şeklinde tanımlanarak çoğu içerik analizi manuel veya insan kodlamalarını içermektedir (Neuendorf ve Kumar, 2015: 2). İçerik analizi teknikleri, araştırmacının metni ayrıntılı bir şekilde incelemesini ve metnin içeriğini altında yatan sebepler ile birlikte ortaya çıkarmasını sağlar (Holsti, 1968: 602). İçerik analizinde öncelikli amaç, verileri açıklayabilecek kavramalara erişebilmektir. Betimsel analizde özetlenen veriler, içerik analizi yapılırken derin bir incelemeye tabi tutulur ve betimsel analiz ile fark edilemeyen temalar içerik analizi sonucu keşfedilebilir. (Yıldırım ve Şimşek, 2016).

İçerik analizi, literatürde açıkça görülen çalışmaların puanları ile çerçeveleme çalışmalarında genellikle ilk tercih edilen yöntemdir (Entman, 1993). Nicel içerik analizi politik iletişimde yaygınlığını korumasına rağmen, kültürel ve sosyal anlamların simgesel yapısını yorumlamak için nitel içerik analizinin kullanımı metinlerdeki vurguyu artırmaktadır. Grabe ve Bucy (2009) kamera açılarını ve çekim süresini ölçmek için kodlama şemaları geliştirerek içerik analizinin görüntü ve ses üzerinde çalışmadaki faydasını, bir dizi çalışmada etkileyici bir şekilde göstermiştir. Metinler ile nitel araştırmacılar, geri alınabilen ve saklanabilen tüm yazılı, sözlü ve görsel içeriği ifade eder (Altheide ve Schneider, 2013).

Son yıllarda içerik analizi, büyük veri setlerini işlemek için örneğin, CAQDAS, Code-A-text, Ethnograph MAXQDA, NVIVO10, QDA Miner, Symphony Content Analysis gibi bilgisayar yazılımında artan seçeneklerden yararlanmaktadır (Neuendorf ve Kumar, 2015: 5). Bu çalışmada Nvivo10 paket programı, hem erişim kolaylığı hem de kullanılabilirlik açısından uygun olduğu için tercih edilmiştir. Son yıllarda araştırmacılar, web sitelerinin, çevrimiçi forumların ve blogların bir topluluk ve sivil katılım duygusunu nasıl geliştirdiğini incelemek için içerik analizini kullanmaktadırlar (Himelboim vd., 2009).

3.7. Elde Edilen Verilerin Kodlanması ve Kategorileştirilmesi

Elde edilen veriler incelenip kolay, kullanışlı anlamlandırılabilecek şekilde kodlanmıştır. Bu aşamada her bölümün kavramsal olarak başlık bazında anlamı vardır. Literatür öncelikle kaynak alınmış buna yönelik çalışma incelenmiş ve benzer kavramlar kod haline getirilmiştir. Tema analizi ve ardından betimsel analizin en önemli aşaması transkript, fotoğraflar ve videolardan elde edilen verilerin analizidir. Transkriptler, fotoğraflar ve videolar, konu özelinde birçok kelime, cümle ve görsel ifade barındırmaktadır. Araştırmanın kapsamı ile bu veriler ilişki dahilinde kodlanmıştır. Ardından bu kodlar ilişkilendirilerek ana ve alt tema haline getirilmek için biçimlendirilmiş, bazı kodlar iç içe geçmiş bazı kodlar sabit kalmıştır.

3.8. Temaların Tanımlanması ve Sınıflandırılması

Kodlama ve kategorileştirme işleminden sonra temaları elde etme, sıralama ve sınıflandırma aşamasına geçilmiştir. Temalar incelenir, sıralamaya konur ve çalışmanın kapsamına göre bütünleşmesi sağlanır. Böylelikle tematik kodlama aşaması tamamlanmıştır. Transkriptlerden, fotoğraflardan ve videolardan elde edilen temalar ile çalışmanın kapsamı ve literatürden elde edilen bilgiler nezdinde temalar sınıflandırılmıştır. Bunlar:

- Çocukluk Döneminde Zorunlu Çalışmak
  - Ücretsiz Aile İşçisi Olan Çocuk
  - Çocukluk Döneminde Eğitimden Uzaklaştırılmak
- Çalışma Koşullarının Çocuk İşçilere Etkisi,
  - Çocuk İşçilerin Fiziksel Durumları
  - Çocuk Çalışan İçin Pazarda Ağır Çalışma Koşulları
  - Çocuk Çalışan İçin Fabrikada Ağır Çalışma Koşulları
- Çocuk İşçiliğinde Denetim
  - Çocuk İşçiliğinde Denetim Endişesi

- Çocuk İşçiliğinde Deneyim Kazanmak
- Çocuk İşçiliğinde Yoksulluk Etkisi
  - Açlık Sorunu
  - Barınma Sorunu
  - Çocuk İşçiler İçin Para Kazanmanın Önemi
  - Yoksunluk
- Çocuk İşçiliğine Aile Etkisi
  - Aile Yapısının Bozukluğu
  - Aile Denetiminden Yoksun Çocuklar
- Çocuk Yaşta Çalışma Bilincini Oluşturmak
  - Adam Olmak İçin Çalışmak
  - Çocuk Yaşta Çalışmamasını Yadırgama
- Çocuk Yaşta İş Arama
  - İş Bulma Konusunda Aracı Kişiler
- Suça Sürüklenen Çocuklar
  - Usulsüzlük ve Suçüstü Yakalama
  - Kötü Alışkanlıklar,

şeklinde sıralandırılmıştır.

3.9. Araştırma Bulguları

Bu kısımda öncelikle seçilen filmlere dair bilgiler paylaşılmaktadır. Yapımcı, yönetmen, konu bilgileri, toplumsal gerçekliği yansıtan durumlara dair bizlere fikirler verecektir. Bu filmlerin seçilme nedeni toplumsal gerçeklik içerisinde yer alan çocuk işçiliği kavramını ana ve alt temalarda toplumu yansıtan biçimde incelemesi olmuştur. Ardından seçilen filmlerden çocuk işçiliği kapsamında elde edilen bulgular ortaya konulmaktadır. Çocuk işçiliğine sebep olan faktörler, zorunlu çalışma kavramı, çalışma koşullarının çocuk üzerindeki etkisi, denetim olgusu, çalışma bilincinin oluşturulması ve çocukların suça sürüklenmesine dair bulgular paylaşılmıştır.

Araştırmada analiz kapsamına konulan iki filmden farklı farklı kesitler alınmıştır. Bu kesitler transkript edilmiştir. Transkript edilen belge, kesitlerin içerisinde çalışmayla ilgili önemli bulunan fotoğraflar ve seslendirme yer almayan ancak araştırma kapsamında önemli görülen videolar da incelemeye tabii tutulmuştur. Nvivo10 paket programı kullanılarak verilerden elde edilen bulgular sınıflandırıp çözümlenmiştir. Analiz sırasında kesitlerin karışmaması için tek tip isim kodundan yola çıkarak inceleme yapılmıştır. Bu isim kodlaması

şu şekilde yapılmıştır: Film adındaki baş harfler ve rakamlar kullanılmasıdır. İlk isim kodlaması Gecelerin Ötesi filminde yapılmıştır. Burada başlangıç noktasını belirlerken özel şarta bağlanmamış sadece yapım tarihi önde olan filmin kesitleri başa alınmıştır. GÖK1, GÖK2, GÖK3 ve GÖK4 olmak üzere ilk filmin isim kodlaması yapılmıştır. Ardından gelen Yusuf ile Kenan filmi ise şu şekilde kodlanmıştır: YKK1, YKK2….YKK34 şeklinde sıralanmıştır. Tüm bu isim kodlamalarında transkript edilen belgeler, fotoğraflar ve videolar filmde yer aldığı süreye göre ilerlemiştir.

3.9.1. Filmlere Dair Genel Bulgular

3.9.1.1. Metin Erksan'ın Yaşamı ve Sinemacı Kişiliği

Metin Erksan 1929 senesinde Çanakkale'de doğmuş ve eğitimini İstanbul Üniversitesi'nde Sanat Tarihi bölümünde tamamlamıştır (Battal, 2006: 163). Erksan'ın babası İttihat ve Terakki Partisi Çanakkale milletvekili olması dolayısıyla Metin Erksan, çocuk yaşta ülkenin durumu ile ilgilenmektedir. Bu nedenle Marksist felsefeye karşı yakınlık duymuştur. Türk Edebiyatı'nda, Ömer Seyfettin, Halide Edip Adıvar ve Sadri Ertem gibi birçok edebiyatçıyı tanımaya çalışmıştır (Daldal, 2005: 96).

Metin Erksan sinema hayatına eleştirmen olarak başlamış ve daha sonrasında Türk sinemasında ünlü bir yönetmen olarak devam etmiştir. Yönetmenliğini yaptığı filmlerinde kendine özgü sinema anlayışı ile filmlerinde farklılığını ortaya koymuştur (Kayalı, 1994: 73). Metin Erksan film senaryosunun sadece bir geçiş objesi olarak görüldüğü görüşüne karşıdır. Erksan'a göre filmin senaryosu, sinema sanatına dair nitelikleri ve kuralları içeren ancak edebiyat sanatına ait bir yazın, bir edebiyat türüdür (Başol, 2010: 25).

1950'lerde kırsal kesimi konu alan gerçekçi arayışların sinemada da etkisi olur ve bu eğilim sinema çevrelerinin de dikkatini çekerek Lütfi Akad ve Metin Erksan'ın bazı filmlerinin oluşumuna vesile olur. 1960'larda popüler edebiyat çevirileri, yabancı sinema ve edebiyat aktarımları devam ederken, bir yandan edebiyattaki gerçeklik arayışları 1960-1965 yılları arasında sinemaya yansır ve bu yeni anlayışta eserler ortaya çıkmaya başlar (Çakır, 2011: 36).

Türk sinemasında çoğu yönetmen sansür kuruluyla, sansürün emrettiği kriterlere uygun görülmeyen filmler çektikleri için ciddi sorunlar yaşamıştır. Bu sorunlar ile ilk filmiyle yaşamaya başlayan yönetmenlerden birisi de Metin Erksan'dır. Toplumsal gerçekçilik akımının temsilcisi olan Metin Erksan filmlerinde toplumun sorunlarını işlemiş ve bu sebeple sansür kuruluyla sık sık sorun yaşamıştır (Sönmez, 2010).

Metin Erksan, "Karanlık Dünya" filmiyle toplumsal sorunları ve gerçekçiliği daha ilk filminde, sinema perdesine yansıtmıştır. Metin Erksan, sorumluluk bilincinde bir sinemacı

olarak, içinde bulunduğu toplumun sorunlarını göz ardı edememiştir. Aralarında Gecelerin Ötesi (1960), filminin de bulunduğu birçok Metin Erksan filmleri toplumsal gerçekçiliği estetik görüntülerle ve güzel bir sinema üslubuyla yansıtmaya çalışmıştır (Sönmez, 2010: 44).

3.9.1.2. Gecelerin Ötesi Filmi Künyesi ve Özeti

Yönetmen: Metin Erksan

Yapımcı: Nejat Duru

Senarist: Metin Erksan

Türü: Polisiye, dram

Oyuncular: Kadir Savun, Suphi Kaner, Suna Selen başrolde oynamaktadır. Diğer bazı oyuncular: Erol Taş, Hayati Hamzaoğlu, Oktar Durukan, Ziya Metin, Tolga Tigin, Metin Ersoy, Yılmaz Gruda ve Meri Dolce' dir.

Yapım Yılı: 1960

Yol görüntüsünün olduğu "Bu film, 7 gencin hikâyesidir. Konu olduğu gibi hayattan alınmıştır. Her mahallede bir milyonerin türediği devirde, aynı mahallelerde bu gençler de türedi," yazısıyla siyah beyaz film şeklinde başlamaktadır. Tahsin ve Fehmi adındaki iki genç kamyonda giderken sohbet etmektedir. Fehmi kamyonu kullanmakta ve ara ara uykusu olduğu için başı direksiyona düşmektedir. Tahsin, Fehmi'nin uykusunun sebebinin iki gündür uykusuz çalışmasından dolayı olduğunu belirtmektedir. Tahsin bir an önce ehliyet sahibi olup takside çalışmak istediğini anlatır. Fehmi'nin kız kardeşi Sema ile Tahsin evlenmek istemekte ve onlar için Fehmi elinden geleni yapacağını söylemektedir. Hayatının kendisini harcadığını en azından onların mutlu olmasını istediğini ve Sema'nın babaları öldüğünde altı aylıkken öksüz kaldığını ve o zamandan beri kendisinin baktığını belirtmektedir. Diğer yandan iki genç evde gitar çalıp şarkı söylemekte, aşağı katta anne ve babası onları okutmak için maddi güçleri olmaması nedeniyle okutamamalarından yakınmaktadır. Bu iki genç müzisyenin film boyunca anlatılmak istenen amacı Amerika'ya gitmektir. Türkiye' de müziğin değerinin bilinmeyeceğinden boşa çabaladıklarından ve sürekli parasızlıktan yakınmaktadırlar. Bir diğer taraftan Cevat adlı tiyatrocu genç mesleğini icra edememekten ve döneminin sinemasının cahilliğinden bahsetmektedir. Onu dinleyen tiyatrocu arkadaşı ciddi olmayan rollerde oynamaz ise "Evdekiler ne yapsın! Ne yiyip ne içsinler" sözüyle geçim zorluğunu anlatmaktadır. 60'lı yılın fabrikasından da sahne gösterilmektedir. Bu sahnede müfettişlerin fabrikaya denetime gelmesi ve Ekrem isimli gencin orada işçi olması sahneleniyor. Ancak bu sahnede tezin ana konusu olan çocuk işçiliği saptanmıştır. Ekrem ve müfettişlerin tanışma anında arkadaki çocuk yaşı küçük olduğu için saklanmaktadır. Ekrem'in küçük kardeşi Hasan, annesi ve diğer arkadaşlarıyla

diyaloglarından neredeyse film boyunca yoksulluktan ve küçük yaştan beri çalışmaktan bıktığı anlaşılmaktadır. Ayhan isimli ressam bir gencinde mutsuzluğu film ile yansıtılmak istenmektedir. Farklı sahnelerde mutsuzlukları ve sorunları sergilenen uzun yol şoförü Fehmi, dokuma fabrikasında çalışan Ekrem, ressam Ayhan, müzisyen Yüksel ve Sezai, tiyatrocu Cevat isimli gençler aynı mahallede yaşamakta olup arkadaştırlar. Bu gençlerin sahneleri paranın mutluluk getireceğini, yoksulluğun kötü olduğunu vurgulamaktadır. Ekonomik durumlarının kötü olması ve para hayaliyle bu altı arkadaş çete kurup Fehmi önderliğinde benzin istasyonlarını soymaya karar verirler. İlk soygunlar yolunda gider üçüncü soygundan sonra bir süre ara vermeye karar verirler. Ancak Ayhan'ın daha çok para bulma ihtiyacı ölümüyle sonlanır. Diğerleri de Sezai'nin ifadesiyle yakınır. Kaçarken Yüksel, Fehmi ve Ekrem de hayatlarını kaybeder. Cevat ve Sezai hapisse girer.

3.9.1.3. Ömer Kavur Yaşamı ve Sinemacı Kişiliği

Celal Ömer Kavur 1944 senesinde Ankara'da doğmuştur. Babasının Yugoslavya'ya elçilik ataması nedeniyle ilkokula orada başlamıştır.[19] İlkokul, ortaokul ve lise eğitimini İstanbul'da tamamladıktan sonra üniversite eğitimi için Paris'e gitmiştir. Fransa' da sinema okulunu bitirmiştir. Sorbonne Üniversitesi'nde sinema tarihi okuduğu yıllarda çektiği kısa filmlerle dikkat çekmiştir. Kavur' un ilk filmi kendisi açısından da hayal kırıklığı olmuştur.[20] 1979'da ikinci filmi olan "Yusuf ile Kenan" Milano Film Fuarı'ndan ödül kazanmıştır. Bu filmde iki çocuğun yaşantısını gerçeğe yakın bir şekilde yalın ve etkili bir sinema dili kullanarak anlatmıştır. Ancak film sokaktaki çocukları resmettiği için sansürle karşı karşıya gelmiştir.[21]

3.9.1.4. Yusuf ile Kenan Filmi Künyesi ve Özeti

Yönetmen: Ömer Kavur

Yapımcı: Necip Sarıcıoğlu, Ömer Kavur

Senarist: Ömer Kavur, Onat Kutlar

Türü: Dram

Oyuncular: Cem Davran, Tamer Çeliker, Yalçın Avşar, Hakan Tanfer, Şevket Avşar

Yapım yılı: 1979

Film çobanlık yapan iki kardeşin konuşmasıyla başlamaktadır. Küçük kardeş dokuz yaşında ve adı Kenan'dır. Büyük kardeş on dört yaşında ve adı Yusuf'tur. Hemen yakınlarındaki tarlada gözlerin önünde babalarının kan davasından dolayı öldürülmesi üzerine

[19] https://www.biyografi.info/kisi/omer-kavur (erişim tarihi: 31.05.2021).
[20] https://bilgihanem.com/omer-kavur-kimdir/ (erişim tarihi: 31.05.2021).
[21] http://www.kimkimdir.gen.tr/kimkimdir.php?id=3302 (erişim tarihi: 31.05.2021).

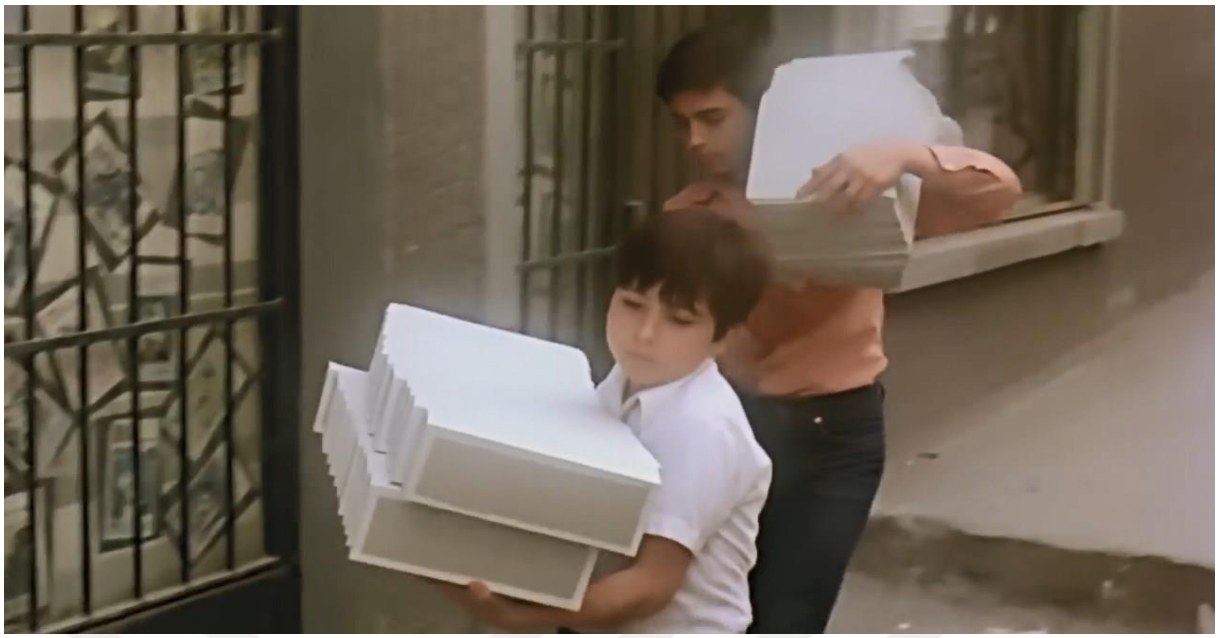
tek akrabaları olan Ali'yi bulmak için Adana'dan İstanbul' a gitmişlerdir. Gitmişlerdir ancak Ali'yi babalarının ölmeden önce verdiği adreste bulamamışlardır. Çocuklar sokakta dolaşırken 1979 İstanbul'unu da gözlemleyebiliriz. O dönemde fabrikalardaki durumla ilgili bir örnek olarak filmin 12:25 ve 13:05 aralığını verebiliriz. Lale isimli oyuncu Anadolu'dan gelen işçilerin fabrikada grev, direniş, toplu sözleşme gibi haklarını talep etmesini kötü bir tavırla eleştirmektedir. Aynı şekilde Anadolu insanının eğitilmemesi öğütülmesi gerektiği şeklinde cümle kurup savunmaktadır. Bu ve benzeri düşüncelerin olduğu bir dönemde Yusuf ve Kenan için güzel gelecek hayal edilememektedir. Çocuklar kapı önlerinde yatmaktadır oralardan da fark edildikleri an kovulmaktadırlar. Yusuf ve Kenan her yeni gün yine sokaklardadır. Sokaklar o dönemle ilgili mesajlarla doludur. Bu iki çocuğun hayatını konu alan film aynı anda bazı çocukların okula gittiğini, bazılarının hamallık gibi işlerde çalıştığını, bazılarının da sokaklarda oynadığını gözler önüne sergilemektedir. Yusuf ve Kenan çöplük gibi bir yerde ekmek bulmaya gittikleri sırada böcek lakaplı çocukla tanışırlar. Böcek Yusuf ve Kenan'ın kimsesiz olduğunu öğrenince çarpık lakaplı kirli işlerle uğraşan çocukla tanıştırır. Çarpık, Yusuf'a iş teklif eder Yusuf işi kabul eder. 1960 yılında Gecelerin Ötesi filmindeki sebepten 1979 yılında da Yusuf çaresizlikten ve parasızlıktan hırsızlık yapmaya başlar. Kardeşi Kenan ise dürüst kişiliğe sahip bir çocuktur. Dokuz yaşında olmasına rağmen amacı bir işte çalışıp meslek sahibi olmaktır. Bunun için tornacıda çıraklık yapmaktadır. Bir an önce mesleği öğrenmeye çabalamaktadır.

3.9.2. Filmlere Dair Bulgular

3.9.2.1. Çalışma Koşullarının Çocuk İşçilere Etkisi

Çocuk işçiliğinde çalışma koşulları, çocuğun fiziksel ve zihinsel durumlarını oldukça etkilemektedir. Çocukların küçük yaşlarda çalışması olumsuz etkileyebildiği gibi çalıştığı alanlar da etkili olmaktadır. Önceki dönemde tarım içerisinde de faaliyet göstermesine karşın çocuk işçiler, Sanayi Devrimi ile birlikte fabrikada anılmaya başlanmıştır. İlerleyen süreçte çocuk işçiliği farklı boyutlara taşınmış ve her kesim tarafından arz edilen işçi niteliği özelliğini göstermiştir. Gerek fabrika koşulları gerek farklı çalışma alanlarında istihdam edilmesiyle birlikte çocukluk dönemine uygun olmayan çalışma koşulları ve etkileriyle karşı karşıya kalmıştır. Araştırmada bu ana temaya özgün filmlerden elde edilen iki fotoğraf ve bir kesit video bize ışık tutmaktadır.

İlk olarak YKK5 kod isimli, filmin 22.40'ıncı dakikasında yer alan fotoğraf kesiti ele alınmaktadır.

Fotoğraf 3.1 Malzeme Taşıyan Çocuklar

Kaynak: ("Yusuf İle Kenan", 2018**)** https://www.youtube.com/watch?v=o6godKw__WE&t=593s (erişim tarihi:03 Mart 2020).

Fotoğrafta görüldüğü üzere biri çocuk diğeri genç yaşta iki kişinin ellerinde yükleri, görevini tamamlamak üzere götürmektedir. Arkadaki genç fiziksel ve zihinsel olarak çalışmaya daha uygun olması beklenebilir ancak ön tarafta yer alan çocuk çalışan kendi fiziksel ve zihinsel ağırlığından daha büyük bir yük taşımaktadır. Teslim edilecek olan yükün genişliği o kadar büyüktür ki çocuk işçi yürüyeceği yolu zorlukla görmektedir. Kendi boyutunu aşan yükleri teslim etmek için taşıma yapmaktadır.

Ardından YKK10 kod isimli, filmin 23.41'inci dakikasında yer alan fotoğraf kesiti ele alınmaktadır.

Fotoğraf 3.2 Çuval Taşıyan Çocuk

Kaynak: (“Yusuf İle Kenan”, 2018**)** https://www.youtube.com/watch?v=o6godKw__WE&t=593s (erişim tarihi:03 Mart 2020).

Kesitten elde edilen fotoğrafa göre çalışma koşullarının çocuk işçisine etkisi görülmektedir. Çocuk kendi fiziksel yaşının üstünde bir performans sergilemekte ve içi yük dolu çuvalı sırtlayıp götürmek istediği yer için işini yapmaktadır. Görünen yükün heybeti çocuk işçiden de büyüktür. Öyle ki çocuk işçi yükün boyutundan ötürü kaldırımda yürümemekte geniş biçimde yoldan yükünü götürmektedir. Fotoğrafta ilerleyen süreçte çocuk işçi için gelecek döneme dair fiziksel durumları önemli merak konusudur.

YKK4 kod adlı, filmin 22.20-23.06 dakikaları arasında yer alan video da yine bu ana tema altında incelenmiştir. Videoda çocukların genel olarak bulunduğu alanın parklar ve okullar olduğu sahnelenmiştir. Buna karşın bu kesim içerisinde yer almayan başıboş kalan, çalışmak zorunda olan, çalışan çocukların da aynı video kesitinde görüntüleri paylaşılmıştır. Bu noktada doğrudan, çocukların asıl yerine ve bulunmak zorunda olduğu yere dair karşılaştırmalar yapıldığı görülmektedir. Öyle ki başrolde olan, başıboş halde şehri gezen, babalarının vefat etmeden önce verdiği parayı çoğunlukla bitiren ve iş arayan Yusuf ve Kenan’ın hem çocuk parkında çocukları izledikleri hem de okul çıkışında kendine yakın yaşlardaki üniformalı çocuklarla karşı karşıya geldikleri ve onları dikkatli biçimde seyrettikleri görülmüştür. Sahnenin devamında yine kendi yaşıtlarında çocukların çalışma hayatında yer aldığı da görülmektedir. Dikkat çekici diğer bir durum ise çalışan çocukların kendi diğer yaşıtlarına göre farklı kıyafetler giymiş olmalarıdır. Çocuk işçiler çalışmayan yaşıtlarına göre daha olgun daha orta yaş kıyafetler giydiği görülmüştür. Kendi yaşıtları daha küçük yaşlara hitap eden kıyafetler giymesine karşın çocuk çalışanlar takım elbise ve genellikle gömlek ve pantolon giydiği görülmüştür. Şehrin sokaklarında aynı yaşta iki farklı hayatlar paylaşılmıştır. Bu hayatlar içerisinde çocuk işçilere yönelik birçok etkiler mevcuttur. Çalışma koşulları ve burada yaşadıkları fiziksel sorunlar yine bu ana tema içerisinde olup alt temalara indirgenmiş biçimde paylaşılmaktadır.

3.9.2.1.1. Çocuk Çalışan İçin Fabrikada Çalışma Koşulları

Film kesitlerinden elde edilen Çalışma Koşullarının Çocuk İşçilere Etkisi ana tema içerisinde alt tema da barındırmaktadır. Bunlardan biri filmlere konu olduğu üzere fabrikada çalışma koşullarıdır. Literatürde çocuk işçilerin özellikle Sanayi Devrimi ile birlikte fabrikalarda çalıştığı görülmektedir. 1960-70’li yıllarda yer alan çocuk işçiliği teması barındıran filmlerde de bu durum yansımıştır. Özellikle Gecelerin Ötesi filmi her mahallede milyoner bulunması sloganı ile yola çıkmakta ve buna dair çocuk çalışanların fabrikada olduğu

görülmektedir. Yusuf ile Kenan filminde ise durum daha kozmopolit bir hal almış çocuk çalışanların fabrikanın dışında da farklı alanlarda çalıştığı gözlemlenmiştir.

00.23'üncü saniyede yer alan GÖK3 kod isimli fotoğraf kesiti fabrikada çocuk çalışanın görüntüsünü bize yansıtmaktadır.

Fotoğraf 3.3 Dokuma Fabrikasında Çalışan Çocuk

Kaynak: ("Gecelerin Ötesi", 2015) https://www.youtube.com/watch?v=YpBLJpzzcUw&t=1070s (erişim tarihi: 02 Nisan 2020).

Fotoğrafta gözlemlendiği üzere makinalar, alet ve edevatların arasında kaybolan küçük bedenli çocuk görülmektedir. 1960 yılı yapımı olan filmde fabrikaların yapısı görülmektedir. Otomatikleşmiş çalışma düzenekleri arasında çalışanlar aracı görevi görmektedir. Çalışan çocuk ise bu düzenekleri çalıştıran işçiye bir takım malzeme getirmekte üretim sürecini devam ettirmektedir.

Fidan'ın sanayide çalışan on sekiz yaşından küçük 141 çocukla yaptığı çalışması (2004) benzer bulgular içermektedir. Çocuklarla gerçekleştirdiği anket, gözlem ve derinlemesine mülakat sonucunda; fabrikalarda çocukların, genellikle getir-götür işlerini yerine getiren elemanlar olarak çalıştıklarını belirtmiştir. Çocukların iş bilgisinin zayıf olması nedeniyle asıl işi yapmamaları ve kalfa-çıraklık ilişkilerinin fabrikalarda işleyişinin az veya hiç olmaması çocuğu fabrikalarda düşük maliyetli işgücü konuma getirmektedir. Sanayi işlerinin çalışma koşulları genellikle kirli ve ağır koşullar olarak nitelendirildiği için çocukların sağlıkları üzerinde büyük tehlike olarak görülmektedir. Fotoğraf 3.3'te duvar ve makinalar arasında boğuk bir çalışma ortamı ve çocuğun fiziksel yapısı ile bu görevi yerine getirmesi, gelecek hayatı için fiziksel durumların oluşmasında etken rol oynayabilmektedir.

3.9.2.1.2. Çocuk Çalışan İçin Pazarda Çalışma Koşulları

Çocuk işçiliği kavramı iki filmde de farklı vurgularla karşımıza çıkmaktadır. Çocukların fabrikada yer almalarının yanı sıra farklı alanlarda da çalıştığı görülmektedir. 1979 tarihli Yusuf ile Kenan filminde özellikle bu durum gözlemlenmektedir. Filmde şehir hayatında çocuk işçilerin en çok çalıştığı alan olarak pazar yerleri görselleştirilmiştir. Çocuk işçilerin yaşamlarını sürdürebilmeleri için pazar yerlerinde farklı işlerde çalıştığı görülmüştür. Kimisi hamallık yapmakta kimisi pazar tezgâhının başında sebze satmakta kimisi ise pazar yerinde ayakkabı boyamaktadır.

YKK6 kod isimli, filmin 23.12'nci dakikasında yer alan fotoğrafta hamallık yapan çocuk işçiler görselleştirilmiştir.

Fotoğraf 3.4 Hamallık Yapan Çocuklar

Kaynak: ("Yusuf İle Kenan", 2018**)** https://www.youtube.com/watch?v=o6godKw__WE&t=593s (erişim tarihi:03 Mart 2020).

Fotoğrafta çocuklar görüldüğü üzere sırtlarına büyük sepet almış, hamallık yapmaktadırlar. İçerisinde pazardaki sebze ve meyvelerin yer aldığı sepet ağzına kadar dolu bir biçimde çocukların zoraki ilerleyebilmeleriyle görsel devam etmektedir. Bu noktada ağır çalışma koşulları ön planda olduğu görülmüştür. Yetişkin birey için bile sorun teşkil edecek ağır çalışma koşulları içerisinde fiziksel sorunların gelecek dönemlerde çıkması kaçınılmaz olacaktır. Fabrikalar içerisinde benimsenen çocuk işçi kavramının çoklu boyut geliştirdiği ve çalışma koşullarının ağırlığının devam ettiği görülmüştür.

YKK7 kod adlı, filmin 23.13'üncü dakikasında yer alan fotoğrafta sebze satan çocuk işçisi yer almaktadır.

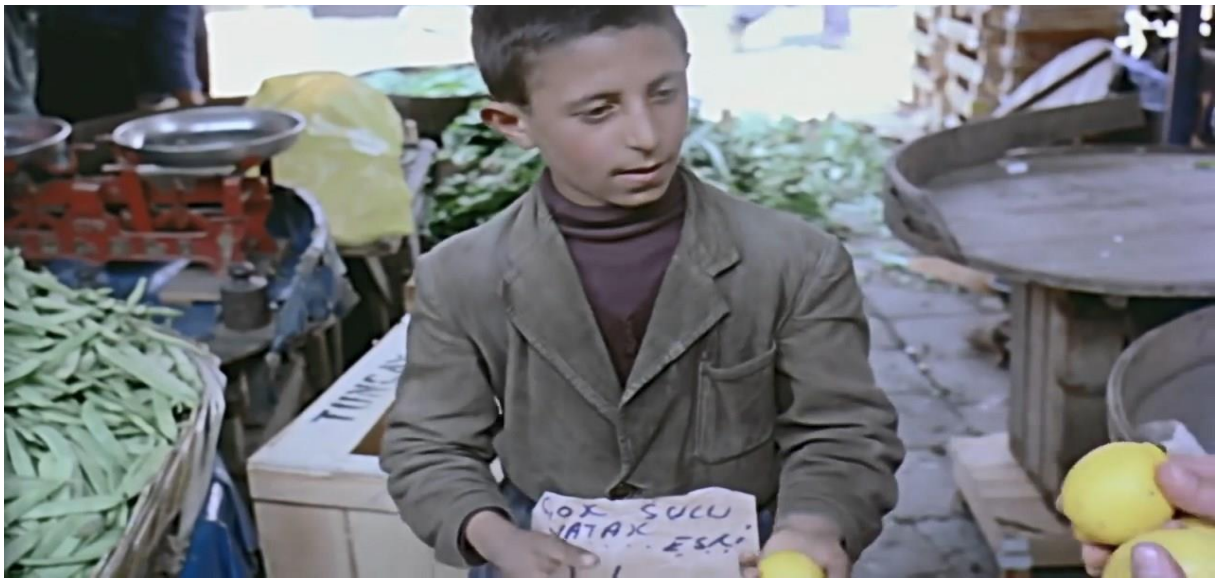

Fotoğraf 3.5 Pazarda Fasulye Satan Çocuk

Kaynak: (“Yusuf İle Kenan”, 2018**)** https://www.youtube.com/watch?v=o6godKw WE&t=593s (erişim tarihi:03 Mart 2020).

Fotoğrafta çocuk çalışan, alıcının istediği fasulyeleri tartıp kese kâğıdına yerleştirmektedir. Net bir şekilde çocukların pazar yerlerinde çalıştığı görülmektedir. Sol tarafta yer alan kişi yine tezgâhta satış yapan ancak olgun yaşta bireydir. Pazar yerinde çocuk çalışan olgun bireyle aynı görevi üstlenmektedir. Paylaşılan iki fotoğrafta da dikkat çeken bir diğer durum yine kıyafetleri olmuştur. Yetişkin birey kıyafetleriyle yaşıtlarına uyuşmayan bir görsel kazandırılmış ve bu noktada çocuk işçiliği için görsel anlamda meşruluk kazandırılması hedef alınmış olabilir.

23.14’üncü dakikada yer alan YKK8 kod adlı fotoğraf pazar yerinde limon satan çocuğu göstermektedir.

Fotoğraf 3.6 Pazarda Limon Satan Çocuk

Kaynak: ("Yusuf İle Kenan", 2018**)** https://www.youtube.com/watch?v=o6godKw__WE&t=593s (erişim tarihi:03 Mart 2020).

Fotoğrafta görüldüğü üzere çocuk işçi limonların reklamını yapabilmesi için önünde yazılı kâğıt ile satışını sürdürmektedir. Tek eliyle kâğıdı bedenine bastırmakta diğer eliyle limonu alıcıya göstermekte ve uzatmaktadır. Çocuk çalışanın merakla ve heyecanla alıcıyı izlediği görülmüştür. Normal bir çalışan için basit bir iş olarak düşünülse de o yaşta çocuk çalışan için bu durum küçümsenmeyecek durumdadır. Yaşıtları farklı uğraş alanları benimsemesine rağmen çocuk işçilerin yaşamları, olgun bireylerinden farklı olmamaktadır.

Kolaç ve arkadaşlarının 2004 yılında İstanbul'un Kadıköy ilçesinde 3 semt pazarında gerçekleştirdikleri "Pazarda Çalışan Çocukların Çalışma Koşulları ve Sağlık Durumları" adlı çalışması (2006) bu çalışmadaki bulgularla örtüşmekte ve pazarda çalışan çocukların sağlık durumları hakkında çalışmaya katkı sağlamaktadır. 8-18 yaş aralığında 89 çocukla yüz yüze görüşme yöntemi ile veriler toplayıp pazardaki çalışma koşullarının çocukların sağlıkları üzerindeki etkilerini ölçmüşlerdir. Araştırmaya katılan çocukların en çok 11-16 yaş aralığında olduğunun tespiti, en çok hangi bölgelerinde (sırt, bel, ayak) ağrı yaşadıkları, çalışma saatleri ve sosyal güvence yönünden çok yönlü ve ayrıntılı veriler sunmaktadır.

1979 yılı yapımı "Yusuf ile Kenan" filminden alınan 3.4, 3.5, 3.6 numaralı fotoğraflarda çocuklar pazarda hamallık yapmakta ve tezgâhta ürün satmakta olduğu görülmektedir. Kolaç ve arkadaşlarının çalışmasında pazarda çocukların yaptığı işler kaydedilmiş ve örneklem sayısına oranlama yapılarak yapılma oranına göre işler yüzdelik değer olarak gösterilmektedir. Yapılan bu işler arasında sırtta küfe taşıma %20.2, tezgâhta satış %58.4 olarak oranlanmıştır. Bu iki iş "Yusuf ile Kenan" filminden alının 3.4, 3.5, 3.6 numaralı fotoğraf karelerinde de yansıtılmaktadır. Kolaç ve arkadaşlarının çalışmasında pazarda çalışan çocuklarda en yaygın

görülen rahatsızlıkların yorgunluk ve ağrı olduğu bulgusuna ulaşılmaktadır. Bu bilgiler ışığında 3.4, 3.5, 3.6 numaralı fotoğraf karelerinde gösterilen çocukların zamanla bu tür rahatsızlıklar yaşaması muhtemel olmaktadır. "Yusuf ile Kenan" filmi ile Kolaç ve arkadaşlarının araştırması 1979 yılından 2004 yılına kadar çocuk işçiliğinin aynı alanda aynı şekilde devam ettiği yönünde çıkarım yapılabilmesine olanak sağlamaktadır.

Sevinç ve arkadaşlarının 2015 yılında yayınlanan çalışmasında (2015) Şanlıurfa'nın semt pazarlarında taşıyıcılık yapan çocuk işçilerin çalışma nedenleri, mevcut durumları, gelecek beklentileri araştırılmıştır. Pazarda meyve sebze taşıyan 6-17 yaş aralığında 104 çalışan çocukla yapılan görüşmeler sonucunda; çocukların günün en az yarısını pazar yerinde geçirdiği için eğitimden mahrum kaldıklarını, en çok 10 yaşındaki çocukların pazarda taşıyıcılık yaptığını, araştırmaya katılan çocukların neredeyse yarısının sigara kullandığını tespit etmişlerdir.

3.9.2.1.3. Çocuk İşçilerin Fiziksel Durumları

Çocuk işçiliğine yönelik en çok tartışılan konulardan birisi ise çocukların çalışma hayatı için henüz fiziksel ve zihinsel olgunluk seviyesine gelmediği için gelecek dönemlerde fiziksel sorunlarla karşı karşıya kalınma durumu olmuştur. Özellikle Sanayi Devrimi döneminde çocuk işçiler için ağır çalışma koşullarının fiziksel yansıması görülmüştür. Sosyo-ekonomik gelişim süreciyle birlikte çocuk işçiliği kavramı fabrika dışında da farklı istihdam alanlarına kaymıştır. Bu durum her çocuk çalışanın kendine özgü fiziksel sorunları içerisinde barındırmaktadır.

Başbakkal ve arkadaşlarının 2002 yılında İzmir Eğitim Merkezi'nde 349 çocuk işçiye uyguladıkları anket formu sonuçları (2005) çalışan çocukların fiziksel ve sağlık durumları hakkında çıkarım yapmamıza katkı sağlamaktadır. Bulguların çözümlenmesinde; Tek yönlü varyans analizi, Ki-kare testi, Dunkan testi kullandıkları çalışmalarının sonuçları bu çalışma bulguları ile örtüşmektedir. 349 çocuğun neredeyse tamamı 45 saatten fazla çalışmakta, neredeyse yarısı sigortasız çalışmakta, bir kısmında zararlı(sigara) alışkanlıkların olduğu ve sıkça ağrı şikayetlerinin olduğu sonuçlarına ulaşmışlardır.

GÖK4 kod isimli, filmin 24.00-25.42'nci dakikaları arasında çocuk işçiliğinin getirdiği fiziksel durumlara yönelik çıkarım yapılmıştır. "Bak kaç yaşında görünüyorum? annemsin söyle hadi? En azından gerçek yaşından 10 sene fazla ha Soruyorum anne. Kim getirdi beni bu hale soruyorum sana kim getirdi."

Filmin başrol oyuncusu olan kişinin çocukluk döneminde çalışması/çalıştırılmasına yönelik sitemi mevcuttur. Kişi verilen kesitten çıkarım yapıldığı üzere çocukluk dönemini ailevi nedenlerden dolayı çalışma hayatında geçirmek zorunda kalmış, bu durumun orta yaşa

ulaştığındaki yansımasına sitem etmektedir. Kişi orta yaşlarında olsa da kendisi çocuk işçiliğinin getirisi olarak şu an ki yaşından on yaş daha yaşlı göründüğünü belirtmiştir. Çocukluk döneminde çalışmanın hem o dönemde hem de gelecek dönemde kişiye fiziksel birçok zararları olacağı görülmüştür. Tema bizi bu aşamaya götürmekte olmasına rağmen çocuk işçiliğinin ilerleyen dönemde fiziksel, zihinsel, psikolojik vb. birçok durumları barındırdığını da görmezden gelinmemelidir.

Nihai olarak çocuk işçilerin birçok farklı alanda çalıştığı görülmüştür. Farklı çalışma alanlarının çocuk işçi üzerinde birçok etki barındırdığı bilinmektedir. Çalışmada yer alan filmler özelinde daha çok fabrika ve pazar yerlerinde çocuk işçiliğine dair ana ve alt temalar paylaşılmış ancak literatürde farklı birçok koşul ve etki olduğu bilinmektedir.

3.9.2.2. Çocuk İşçiliğinde Denetim

Çocuk işçiliğinde denetim ana teması bu konu kapsamında literatürde çok karşılaşılan başlık değildir. Bu noktada literatürün kısıtlı olduğu alandan da yeni temaların çıktığı görülmektedir. Bu temaya göre incelenen filmlerde, çocuk işçiliğine yönelik denetim faaliyetlerinin olduğu görülmektedir. Bu durumun çocuk işçiliğine yönelik istismarı önleyip önlemediği tartışmalı durumdur.

GÖK1 kod isimli, filmin 14.56-16.26 dakikaları arasında bulunan sahnede fabrikada olağan akışıyla işini sürdüren çocuk işçi olduğu görülmüş, iş sırasında müfettişlerin beklenmedik bir zamanda ve şekilde fabrika içerisine girdiği sahnelenmiştir.

> “Müfettiş yardımcısı- Çık bakalım dışarı! Kaç yaşındasın sen?
> Çocuk işçi- 14 yaşındayım efendim.
> Müfettiş yardımcısı- Halis Bey bu çocuğun çalışma karnesi var mı?
> Fabrika sahibi- Şey… yaşını yanlış söyledi efendim ben size izah ederim
> Müfettiş yardımcısı- Pekâlâ. Sen benimle gel (çocuğa söylüyor) Hadi gidelim”

Sahnede öncelikle fabrika içerisinde habersiz bir şekilde denetim yapan müfettişlerin dolaştığı görülmektedir. Çocuk işçi o esnada rutin işini sürdürmekteyken müfettişleri fark etmiş ve başroldeki yetişkin işçiye endişeli biçimde bakış atmıştır. Yetişkin kişi çocuğun konteynır içerisine saklanmasını işaret etmiştir. Müfettişler bölgeye yakın oldukları için orada sorun olduğunu düşünmüş ve müfettiş yardımcısı hareket eden konteynırın içine bakmak istemiştir. Ardından konteynırın üzerindeki örtüyü kaldırıp çocuğu dışarı çıkarmış ve öncelikle yaşını sormuştur. Çocuk işçi on dört yaşında olduğunu söylemiş, ardından müfettiş yardımcısı çocuğun çalışma belgesini sormuştur. Fabrika sahibi telaşlı biçimde yaşını yanlış söylediğini aslında çalışma yaşına uygun biri olduğunu belirtse de müfettişler durumdan şüphelenip

çocukla birlikte çalışma belgesini incelemek üzere sahneden ayrılmıştır. Görüldüğü üzere Gecelerin Ötesi filminde yer alan sahne fabrikayı teftiş amaçlı gelen müfettişlerin de çocuk çalışma istismarına yönelik denetim yürüttüğünü göstermektedir. Bu film çerçevesi içerisinde bu yorum yapılsa dahi çocuk işçiliğinde denetim kavramı yine tartışmalı konulardan biridir. Çünkü yıllar geçse de çocuk işçiliği kavramı canlılığını farklı boyutlarda sürdürmektedir.

3.9.2.2.1. Çocuk İşçiliğinde Denetim Endişesi

Literatürde çocuk çalışanların denetimine yönelik endişe kavramına rastlanmamaktadır. Burada endişe iki boyutta incelenebilir. Bunlar hem çocuk çalışanın endişesi hem de firma sahibinin usulsüzlüğüne yönelik endişelenme durumudur.

GÖK1 kod isimli kesitte işverenin paniğe kapıldığını belirtmiştik. Çünkü çalışma karnesi olmayan bir çocuk çalışanın yaşını çarpıtarak söylemesi, sorunu ortaya çıkartmaktadır. Firma sahibinin usulsüzlüğüne yönelik endişe artmış olası yaptırımlar fikri daha da bunalıma sokmuştur. Diğer boyut olan çocuk işçinin endişelenmesi ise GÖK2 kod isimli, 16.10'uncu dakikada çocuk işçinin gizlendiği fotoğraf kesitinde paylaşılmıştır.

Fotoğraf 3.7 Müfettişe Yakalanan Çocuk

Kaynak: ("Gecelerin Ötesi", 2015) https://www.youtube.com/watch?v=YpBLJpzzcUw&t=1070s (erişim tarihi: 02 Nisan 2020).

Konteynırın üzerinde örtüde kıpırtıyı fark eden müfettiş yardımcısı şüphelenmiş ve örtüyü kaldırmıştır. Çocuk işçinin saklandığını görmüştür. Çocuk işçi müfettiş yardımcısının direktifleriyle konteynırdan çıkmaya çalışırken fotoğraf kesitinde görüldüğü üzere çocuğun gözlerinde endişe okunmaktadır. Korkulu yüz ifadesiyle bulunduğu alandan çıkıp müfettişlerin

talimatlarıyla o bölgeden ayrılmışlardır. Burada çocuk işçinin endişelenmesi boyutu ileriki süreçte zihinsel anlamda çocuğa etki yaratabilmektedir.

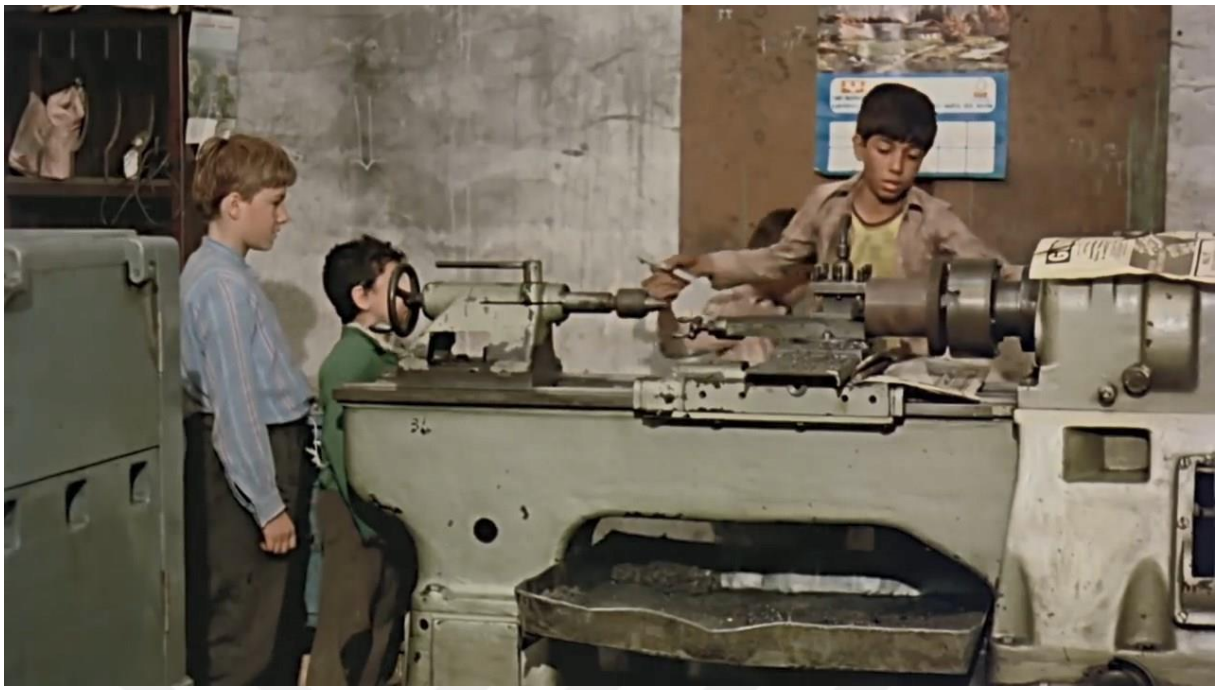
3.9.2.3. Çocuk İşçiliğinde Deneyim Kazanmak

Bu ana tema içerisinde çocuk işçiliği yapmak isteyen veya yapan gençlerin niteliğini belirleme ve deneyimini arttırmaya yönelik tutumları ele alınmaktadır. Çocuk işçiliği kavramında literatürde niteliğe dair çok belirgin vurgu yapılmasa da çocukların nitelik gerektirmeyen işleri öğrenmeleri için, iş öğrenmeleri için, işte çalışabilmeleri için temel de olsa belirli bir niteliğe sahip olması gerekmektedir.

YKK19 kod isimli, filmin 35.06-38.12 dakikaları arasında yer alan konuşmada ve video içerisinde nitelik değerlendirilmesine yönelik söylem mevcuttur. İmalat atölyesinde çalışan başıboş gezen Kenan için iş bulması konusunda aracılık etmeyi istemektedir. Sahnede yer alan kişilerin hepsi çocuk olması, çocukların kendi yaşıtları gibi park, bahçe veya eğitim kurumlarında olmak yerine, temel bir nitelik elde edip çalışıp para kazanmak zorunda olduğunu göstermiştir. Atölyede çalışan çocuk bir yandan diğer çocuklara bir şeyler anlatmakta diğer yandan işini, konsantre bir şekilde sürdürmektedir. O esnada Kenan'dan bir şey talep etmiş ve ona yönelik çıkarımda bulunmuştur. "Yeni bir numarayı ver. (Kenan uzattı) Aferin be sen tornacı da mı çalıştın?"

Bu cümle basit olduğu kadar bizlere fikir verebilmektedir. Çocuk çalışan diğer çocuklarla konuşmaya devam ederken Kenan'dan alet talep etmiş ve Kenan hızlı bir biçimde aleti çocuk çalışana uzatmıştır. Bu noktada çocuk işçi Kenan'ın işe dair yatkınlığını kavramış ve niteliğini belirlemeye çalışmıştır.

Bu durum YKK20 kod adlı, filmin 35.28'inci karesine yansıtılmıştır.

Fotoğraf 3.8 İşbaşında Deneyim Kazanan Çocuklar

Kaynak: (“Yusuf İle Kenan”, 2018**)** https://www.youtube.com/watch?v=o6godKw__WE&t=593s (erişim tarihi:03 Mart 2020).

Fotoğraf karesinde çocuklar atölye içerisinde çocuk işçiyi seyretmektedir. İşin nasıl yapıldığına dair gerek istemli gerek istemsiz öğrenme işlemini gerçekleştirmektedir. Özellikle Kenan dikkatli biçimde çocuk işçinin hareketlerini incelemekte bir an bile gözünü yaptıklarından kaçırmamaktadır. Makinanın kullanımının öğrenilmesinde istekli olduğu görülmüştür. Bu durum çocuk çalışanların temel seviyede de olsa nitelik kazanmasına örnek teşkil etmektedir. Yine bu belirtilen durum YKK21 kod isimli, filmin 37.55’inci dakikasında yansıtılmıştır.

Fotoğraf 3.9 İşin Yapılışını Dikkatle İzleyen Çocuklar

Kaynak: (“Yusuf İle Kenan”, 2018**)** https://www.youtube.com/watch?v=o6godKw__WE&t=593s (erişim tarihi:03 Mart 20f20).

Bu karede yine çocuk işçi yaptığı işten kirlenen kıyafetiyle diğer çocuklara bir şeyler anlatmakta, diğerleri ise onu dikkatli biçimde seyretmektedir. Özellikle Kenan maddi olarak zorluk çektiği için iş arayışına girmiş ve ilk bulduğu işe yönelik öğrenimini pür dikkat sürdürmüştür. İşte çalışabilmek için makine kullanımına dair bilgisini bu şekilde arttırmıştır. Sahnenin devamında çocuk işçi Kenan’ı ölçüp tartıp nihai olarak ona aracı olmuştur. Bu durum YKK22 kod isimli, 38.15-39.00 dakikaları arasında yer alan kesitte yansıtılmıştır. “Usta öbür gün Edirne'ye gidiyor. O zaman gel yanıma bir iki gün daha elin alışsın sonra abim sana iş bulur.”

Çocuk işçi Kenan’ın bu işe yatkınlığını kendince ölçmüş ve bu işe yönelik nitelik kazanması için tekrar tekrar yanına çağırmıştır. Nihai olarak işi öğrenip alıştıktan sonra iş bulma konusunda abisinin aracı olacağını belirtmiştir. Dolayısıyla işi öğrenme konusu işe yerleştirilme konusunda önemli bir etkendir.

Nihai olarak YKK33 kod isimli videoda, 01.13.45-01.15.59 süreleri arasında Kenan’ın işe yerleştirildiği görülmüştür. Sahnede Kenan’ın elinin yatkın olduğu, işe dair temel bilgileri uyguladığı görülmüştür. Rutin bir eylem düşüncesiyle siyahlaşmış elleri arasında zımpara yapmaktadır. Bu durumu olağan karşılamaya başlamış, ilk gün işi öğrenme sürecinin ötesine geçmiştir. Ancak bu durum yine temel bir iş için geçerlidir. Atölyede yürütülen diğer işler için hala niteliği uygun olmadığı görülmüş, uzaktan çalışanları seyrederek işi öğrenmeyi istemiştir. Kenan bir yandan işini sürdürmekte bir yandan makinalar arasında çalışanları merakla izleyip

diğer işleri de öğrenmektedir. Dikkat çekici diğer bir durum, Kenan'ın yaşından bile daha küçük çocukların orada çalışıyor olup aletleri makine başında çalışanlara uzatıyor olmalarıdır. Çocuğun çalışmasına dair düşünce temelden yetiştirmeyle bağdaştırılmaya çalışılmaktadır.

3.9.2.4. Çocuk İşçiliğinde Aile Etkisi

Çocuk işçiliğinde aile yapısının etkisi olduğu bilinmektedir. Araştırmada incelenen filmlerde bununla bağdaşan durumlar ortaya çıkmıştır. Özellikle başlangıç olarak GÖK4 kod isimli 24.00-25.42'nci dakikaları örnek görülebilir. Ailenin maddi anlamda yoksunluğundan ötürü genç yaşta çalışan Ekrem'in sitemleri sahnelenmiştir. Ekrem çok küçük yaşta annesine ve kardeşlerine bakmak için çalışmaya başladığını belirtmiştir. Buna nazaran annesi ise o dönemde gücünün yetmediğini başka çarelerinin olmadığını ifade etmiştir. Küçük yaşta çalışmaya başlasa bile Ekrem'in söylemine göre yine yoksulluk ailede devam etmektedir.

3.9.2.4.1. Aile Yapısının Bozukluğu

Gecelerin Ötesi filminde aileye yönelik yoksulluk boyutu ön plandadır. Çocuk işçiliğinin ortaya çıkmasında maddi durumların ön planda olduğu görülmektedir. Öyle ki Ekrem, kardeşinin küçük yaşlarda sokakta top oynamasını yadırgamış ve çalışmasına yönelik sitemlerde bulunmuştur. GÖK4 kod isimli kesite şu şekilde yansımıştır:

> "Anne (Ekrem ve Hasan'ın)- Ne var Ne oluyorsunuz durun bakalım. Hasan buraya gel çocuklarla da başımız dertte. Ekrem oğlum kardeşine karşı sert davranıyorsun yapma böyle.
>
> Ekrem- Sert mi? bari sen böyle konuşma. Biliyor musun Kardeşlerimden bıktım artık senelerce kendimi onlar için hep harcadım. Beni bir dolap beygiri gibi çalıştırdın. Anlıyor musun? Bıktım artık."

Annesi Ekrem'in Hasan'a sert davrandığını belirtse de Ekrem kardeşinin çalışmamasına yönelik sitemlerle bu durumda haklılığını meşrulaştırmaya çalışmıştır. Çocuk döneminden beri çalıştığını belirtmiştir. Buna sebep olan faktörün aile yapısında bozukluk ve ailenin içinde bulunduğu sefalet durumu olmuştur. Küçüklüğünden beri kardeşlerin ve ailesinin barınması için çalıştığını hatta kendisini dolap beygirine benzettiğini ifade etmiştir. Çocukluğundan beri ailenin içinde bulunduğu sefaletten kurtulmaktan uğraşmaya yönelik bıkkınlık söz konusudur. Nihai olarak çocukların işgücü piyasasında bulunmasına yönelik ailenin önemli bir etken olduğu görülmektedir.

Yusuf ile Kenan filminin genelinde ise çocukların aile yapısının bozukluğu baskın görülmektedir. Yusuf ile Kenan'ın bulunduğu ortam genellikle aile yapısı bozuk olan çocukların olduğu ortam olmuştur. Babalarını kaybeden çocuklar sokakta kendilerine yeni bir hayat çizmeye çalışırken, o dönemde yalnız olmadıklarını aksine sayılarının da

azımsanmayacak durumda olduklarını görmüşlerdir. Buna yönelik durumu YKK13 kod isimli, 26.09-27.14 süreler arasında görülmektedir. Kenan'ın yanındaki küçük çocuk: ev ortamının müsait olmadığını yine aç ve açıkta kaldığını ifade etmektedir. Çocuğun evi olmasına rağmen annesinin onunla ilgilenmemesi, babasının belirsizliğinden yakınması çocuğu evin dışına itmekte ve kendi hayatını sokaklarda kendi başına öğrenmesinde ana etken oluşturmaktadır.

Ailenin önemini yansıtan bir diğer sahne ise çocukların kimsesiz çocukları nezarete atmış olmasıdır. Eğer çocuğun aile bireyi yanında yoksa polislerin gözetimi altında girilmektedir. Nezaret içerisinde çocukların sayısının da yüksek olduğu görülmüştür. Bu durum YKK25 kod adlı, filmin 49.40-50.44 dakikaları arasında yer almaktadır.

> "Turuncu gömlekli çocuk- Anan geldiği zaman bırakırlar.
> Çocuk(kardeş)- Abim kaygılanır.
> Çöplükteki küçük çocuk- Yarın anam gelir alır bizi."

Koğuş kendi kapasitesinin üzerinde birçok çocuğu barındırmaktadır. Bu çocukların kiminin ailesi parçalanmış, kimisinin ailesi terk etmiş kimisinin ise hiç yoktur. Kenan arkadaşıyla gezerken polis tarafından ailesi sorulmuş, cevap alamayınca nezarete götürülmüştür. Koğuş içerisinde çocuklar kendi arasında olağan konular konuşmakta ancak akıllarında genelde ne zaman dışarıya çıkacaklarını düşünmektedirler. Kenan'ın yanındaki çocuk daha önceden bu durumu yaşamış, annesi merak ettiği zaman buraya gelip aldığını ifade etmiştir.

YKK27 kod isimli, filmin 52.37-53.26 dakikaları arasında yer alan kesitte Kenan'ın yanındaki küçük çocuğu annesi çıkarmış ancak Kenan'ın polis merkezinde kaldığı için çocuk Yusuf'un yanına gidip onu çıkarmasını ifade etmiştir. Yakalanma durumlarını şu şekilde ifade etmiştir. "Kuştan dönüyorduk kimsemiz yok diye yakaladılar istasyonda. Beni annem çıkardı sen de git Kenan'ı çıkar."

Annesi o gece merak edip aramamış ardından gün geçtikçe merak edip polis merkezine gitmiştir. Dışarıya çıktıktan sonra doğrudan Yusuf'un yanına gidip Kenan'ı çıkarması gerektiğini belirmiştir. Aile yapısı bozuk olan çocuklar uzun sürelerle polis denetiminde kalmaktadır. Kendileri gibi durumları yaşayan çocuklar genel olarak ele alındığında burada aile denetimi, aile yapısının bozukluğu görülmektedir.

3.9.2.4.2. Aile Denetiminden Yoksun Çocuklar

Çocuklar sadece aile içerisinde yoksulluk yaşamamakta farklı durumlarla da karşı karşıya kalmaktadırlar. Bu durum özellikle Yusuf ile Kenan filminde karşımıza çıkmıştır. Aile

denetiminden yoksun çocukların sokakta toplu şekilde buluşup zaman geçirdikleri, bu çocukların kimisinin ailesi parçalanmışken, kimisi aile bireylerini dahi tanımamış, ailede çocukları denetleyecek kimseler yoktur.

Aile denetiminden yoksun çocuklara yönelik YKK24 kod isimli, filmin 43.32'inci dakikasında yer alan fotoğraf karesi örnek gösterilebilir.

Fotoğraf 3.10 Kalabalıklar Arasında Kaybolan Çocuklar

Kaynak: ("Yusuf İle Kenan", 2018**)** https://www.youtube.com/watch?v=o6godKw__WE&t=593s (erişim tarihi:03 Mart 2020).

Fotoğrafta çocukların tren istasyonunda kalabalıklar arasında yalnız kaldıkları görülmektedir. Trene binen ve trenden inen kişiler fotoğrafın çoğunluğunu kapsamakta, küçük çocuklar ise aralarında kaybolmaktadır. Başıboş aile denetiminden yoksun çocuklar kalabalıklar içerisinde kaybolmaktadır. Ailenin dağılmış yapıda olması, çocukların sokaklar arasında başıboş dolanmasına, maddi olarak güçlük çektiğinde ya işgücü piyasasına ya da suça sürüklenmesine neden olunmaktadır.

3.9.2.5. Çocuk İşçiliğinde Yoksulluk Etkisi

Çocuk işçiliğine neden olan en önemli faktörlerden birisi yoksulluk etkisidir. Literatürde buna yönelik eğilim yüksektir. Yoksulluk sebebiyle aileler, çocuklarını: çocuklar ise kendilerini çalışma hayatına yönlendirmektedir. Ailesinin ve kendisinin maddi kaygıları sebebiyle çocuk işçiliğine itildiği görülmektedir. Bu durum GÖK4 isimli film kesitinde de paylaşılmıştır. "Anne-Gücümüzün yettiğini yaptık oğlum. Ne yapalım. Ekrem-Orasını bilmem herhalde

isteseydiniz böyle olmazdı. Bir gün bile şu çocuklar kadar mesut olmadım. Bütün hayatımca gördüğüm tek şey berbat bir sefalet oldu."

Filmin bu kesitinde anne ile Ekrem'in konuşması geçmektedir. Konuşmaya göre annesi, maddi sıkıntıları olduğu gerçeğini kabul ederek çaresiz kaldıklarını belirtmiştir. Annesi oğlunun çocukluk döneminde çalışmasına yönelik meşruluk ve zorunluluk durumunun olduğunu ifade etmiştir. Ekrem sefaletin sürdürüldüğü, içinde yaşadığı sıkıntılar sebebiyle duruma inanmamakta, kendi çocukluğunu kardeşinin çocukluğu kadar mesut geçirmediğini belirtmektedir. Çocukluk dönemini maddi kaygılarla değiştirdiğini ancak sefalet durumunun geçmişten gençlik dönemine kadar devam ettiği görülmektedir. Sefalet durumundan çocuk yaşta zorunlu işe girerek amorti etmek istese de başaramamış, çalışma hayatına erken atılıp çocukluk dönemini yaşamadan gençlik dönemini yaşadığı anlaşılmıştır.

Buna benzer bir durumda YKK12 kod isimli kesitte yaşanmıştır. Kesitte Yusuf, Kenan'a somun ekmek alacağını taahhüt etmiş olmasına rağmen hiç paralarının kalmadığını dolayısıyla açlık ile karşı karşıya kaldıklarını ifade etmiştir. Buradaki yoksulluk açlık seviyesine inmekte ve çocuklar artık ya iş bulmak ya da kısa yoldan para kazanmak için atılımlarda bulunmak istemektedir. Bu durum her zaman çocukları işe yönlendirmemekte kimi zaman da çocukları suça itmektedir. Nitekim YKK19 kod isimli kesitte benzer cümleler kullanılmıştır. "Abim diyor ki yoksulluk ve korku adama her şeyi yaptırır." İfadesiyle yoksulluğun çocukları işgücü piyasasına yönlendirdiği gibi suça da yönlendirebileceği açıktır.

YKK4 kod isimli, filmin 22.20-23.06 süreleri arasında yer alan video kesitinde ise Yusuf ile Kenan'ın ceplerinde kalan son paralarla aldıkları yarım simidi ikiye bölüp yedikleri görülmüştür. Çocuklar simitleri ufak ufak ısırmakta ve ikisi de çaresiz biçimde yere bakmakta, kara kara düşünmektedir. Hemen ardından gelen sahnede onlarla yaşıt diğer çocukların da çöplerden dağ biçimi almış yığınların üzerinde oldukları ve onları karıştırdıkları görülmüştür. Bu tema içerisinde filmlerden çözümlenen durumlar, çocuk işçiliği kavramının oluşmasında yoksulluk olgusunun önemli bir etken olduğunu kanıtlamaktadır.

Tümtaş ve Ergun'un Van Belediyesi'ne dahil olan 29 mahallede 3560 hane ile görüşme ve anket şeklinde yaptıkları çalışmaya göre (2014); çocukların eğitime devam etmeme nedenleri sorulduğunda yarısından çoğu geçim sorunlarının olduğunu belirtmiştir. Hanelerle yapılan araştırma sonucunda hanedeki yoksulluğun çocukların işte çalışmasına, sağlık sorunları yaşamasına ve eğitimden yoksun kalmalarına sebep olduğu bulguları ortaya çıkmıştır.

Kahraman'ın çalışması (2015) çocuk yoksulluğu ve bunun yol açtığı yeni sorunlar bağlamında bu çalışmayı destekler niteliktedir. Gaziantep'in Şahinbey ilçesinde yaşayan göçmen ve maddi yardım alan 20 haneden 1 ebeveyn 11-17 yaş aralığında 1 çocuk olmak üzere

40 adet görüşme yaptığı araştırmasını karma yöntem ile analiz etmiştir. Bulgularında görüşülen ailelerin çocuklarının berber çıraklığı, garsonluk ve tekstil işçiliği gibi işlerde çalıştığı, kötü muamelelere maruz kaldığı belirlenmiştir. Analiz sonuçlarına göre yoksulluktan çok fazla etkilendiğini ve yoksulluğun neden olduğu yoksunlukları (beslenme, eğitim ve gündelik hayat) tablo haline getirmesi çocuklar üzerindeki yoksulluk etkisini anlamlandırmamıza yardımcı olmaktadır.

3.9.2.5.1. Açlık Sorunu

Açlık sorunu, yoksulluk ana teması içerisinde en önemli alt temalardan biridir. Filmler çözümlendiğinde çocukların para azaldıkça açlık çektiği dönemler olduğu ve çalışma hayatına zorunlu geçiş yaptığı görülmüştür. Çocuğun kendi yaşamını sürdürmesi açısından çocuk işçiliği kavramı ile zorunlu olarak karşılaşması kaçınılmaz olmuştur.

YKK12 kod isimli kesitte, Yusuf ile Kenan arasında maddi sorunların sonucu olan açlık sorunu ifade edilmektedir. Kenan kesitte "hem acıktım hem de üşüdüm" şeklinde ifadede bulunmuş, "somun alacaktın hani" diyerek ifadeye devam etmiştir. Çocuklar arasında açlığa yönelik ifadeler yansımıştır. Çocukların maddi sorunları giderek artmakta ve açlık aşamasına kadar ilerlemektedir. Çocuklar açlık anlamında güçlük çektiği andan itibaren eylem aşamasına geçmişler ve farklı alanlarda çalışmaya yönlenmişlerdir. Öyle ki paraları yok denecek kadar azaldığında çöp dağının tepesinde yiyecek aramaya girişmişlerdir. Bu durum YKK13 kod isimli, filmin 26.09-27.14 dakikaları arasında yer alan kesitte yansıtılmıştır.

> "Çocuk(kardeş)- Abi burada biri var (çöplükte ekmek ararken gördüğü küçük çocuk)
>
> Çöplükteki küçük çocuk- Ne haber? Saat kaç? Bizim evde dikiş var. Yine açıkta kaldık. Aç mısınız?
>
> Çocuk(abi)- Evet açız.
>
> Çöplükteki küçük çocuk- …korkmayın lan yiyin uzay köftesi. Çüş be amma açmışsınız. Lan Hangi dağdan indiniz?"

Çocukların çöplükleri karıştırdığı esnada yanına küçük bir çocuk yaklaşmış, kendi dertlerinden bahsedip aç olduklarını sormuştur. Çocuklar tereddütsüz biçimde aç olduklarını ifade etmiş, çöpten bulduğu yarım köfte ekmekleri paylaşmış hızla yemeye başlamıştır. Diğer küçük çocuk onları hayretle izlemiş kendisi de açıkta kalmasına rağmen Yusuf ile Kenan'ın bu kadar aç olmasına şaşırmıştır. Yusuf ile Kenan'ın bu kesiti çocukların açlık karşısında yaşadıkları durumları kavramamızda yardımcıdır. Ancak bu durumun sürekliliği çocukları bunalıma sokmuş ve eyleme geçmek için atılımlarda bulunmayı istemişlerdir. Bu durum Yusuf ile Kenan'ı farklı alanlarda çalışmaya itmektedir. Kenan daha meşru, manevi tatminin üst

seviyede olduğu atölyede çalışma düzenini benimserken, Yusuf'un açlık karşısında daha çok çaresiz hissettiği ve yasadışı suça yönelik işlere yönlendiği görülmüştür. YKK23 kod isimli, filmin 41.34-43.30 dakikaları arasında yer alan kesitte Kenan'ın Yusuf'a yasadışı işlere karışmasından sitem ettiği görülmüştür. Buna karşın Yusuf kendini şu şekilde savunmuştur: "Lan oğlum ne yapalım? Şehir yerinde aç kaldık. Senin aklın ermiyor."

Yusuf, Kenan'a aç kaldığı için para kazanmak zorunda olduğunu bu yüzden yasadışı suç olan işlere girdiğini ifade etmiş, yaşından ötürü anlamayacağını söyleyip durumu meşrulaştırmaya çalışmıştır. Aç kalan çocuk görüldüğü üzere aile denetimi de olmadığı durumda farklı işlere yönelmektedir. Bu noktada aç olacak kadar maddi kaygı taşıma faktörü önemli bir etkendir.

3.9.2.5.2. Barınma Sorunu

Yoksulluk, yoksunluk, açlık, aile yapısının bozukluğu, barınma sorunları gibi etkenler çocuk işçiler için birbirleriyle ilişkili durumlardır. Ayrıca paranın önemi yani maddi sıkıntıların ortadan kaldırılması, barınma ihtiyacının giderilmesi, çocuk işçiliği kavramını azaltmak için önemli bir durumlardandır. YKK3 kod isimli, filmin 17.56-21.39 dakikaları arasında yer alan kesitte Yusuf ile Kenan'ın yaşadığı barınma sorunu sahnelenmiştir.

> "Çocuk (Kardeş)- Sabah gene arayalım mı? Gene Onun kapısında mı yatacağız?
>
> …
>
> Kahveci- Yatacak yeriniz yok mu?
>
> Çocuk (abi)- Yoktur hemşerim.
>
> Kahveci- Vay Siz de bizim gibi garibansınız ha? Aslanım yukarıda bir otelimiz var. Adam başı 15 papel. Ucuzdur ikiniz bir yatakta idare edersiniz. Tamam mı? Haydi bakalım basın 15 kâğıdı… (çocuk parayı verdikten sonra) Gelin bakalım garibanlar. İşte burası. Vay be kral dairesi gibi."

Yusuf ile Kenan babalarının ölümünden sonra şehre göç etmiş ve tanıdıklarını aramaktadır. Aradığı süreç içerisinde barınmasını sürdürecek durumları yoktur. Bu sebepten günler geçtikçe şehir hayatının maddi açıdan yük haline geldiği görülmüştür. Çocuklar bu sahnede apartman önündeki kaldırımın kenarında uyuya kalmıştır. Ardından sabah olduğu vakit apartman görevlisi çocukları kovmuştur. Barınmalarını gerçekleştiremeyen çocuklardan Kenan, tekrar burada geceyi geçirip geçirmeyeceğini sormuş Yusuf ile çaresiz bir şekilde tanıdıklarını aramaya yönlenmiştir. O yaşlarda iki çocuğun barınma algısının zorunlu bir şekilde kaldırım olduğu görülmektedir. Yaşıtları daha uygun koşullarda hayatını sürdürebilirken bu ve benzeri çocuklar hayatı sokak içerisinde öğrenmiştir. Sahnenin devamında çocuklar tanıdıklarını ararken yorulmuş bir kahvehaneye girmişlerdir. Kahvehane

kapanırken içeride sadece onlar kalmış ve kahveci onların evlerinin olmadığını anlayarak anlaşmalı olduğu oteli önermiştir. Kişi başı belli miktar söylemiş, uygun dediği rakamlar çocukların ceplerinde olan paranın çoğudur. Çocuklar o gün gecesinde uykuya dalmış olsalar, barınmalarını o gün için tamamlamış olsalar da yarına yönelik barınma endişesi yerleşmiştir.

Barınma koşullarına yönelik derin bir etki, YKK12 kod isimli kesitte paylaşılmıştır. "Çocuk (kardeş) - Abi eve gidelim artık. Hem acıktım hem de üşüdüm. Çocuk(abi)- Bizim evimiz yoktur kardeş."

Kenan köy hayatından şehir hayatına zorunlu olarak geçiş sürecine alışamamış, yoksulluk, barınma sorunları baş göstermiştir. Kenan sitemde bulunmuş artık eve gitmek istediğini söylemiştir. Hem acıktığını, üşüdüğünü belirtmiştir. Yusuf ise ona cevaben evlerinin olmadığını söylemiş ve endişeli, çaresiz bakışlarla karamsarlığa bürünmüşlerdir. Düzenli bir aile hayatı, uygun barınma koşullarının, maddi imkanların olmaması çocukları, çocukluk döneminden koparmakta, onları hayatın acımasız yönüyle karşı karşıya bırakmaktadır.

YKK15 kod isimli, filmin 30.28-31.41 dakikaları arasında yer alan kesitte çocuklar kendi arasında barınmaya dair ifadelerde bulunmuşlardır. Diğer çocuklar için düzen uzun süredir devam etmekte ancak Yusuf ile Kenan köyden yeni geldikleri için barınma sorunları hâkim bir şekilde hissedilmektedir. Çöplükte karşılaştıkları çocuk, diğer çocuklara evlerinin olmadığını ve onlarla birlikte zaman geçirmelerini söylemiştir. Diğer çocuklara Yusuf ile Kenan'ı tanıtırken doğrudan evleri olmadığı vurgusu yapılmıştır.

YKK17 kod isimli, filmin 33.34-34.39 dakikaları arasında yer alan kesitte barınma sorunları çocuklar tarafından etkin bir şekilde hissedilmiştir, çöplükte tanışılan çocuk, Yusuf ile Kenan'a barınması için ev bulmuştur.

> "Çöplükteki küçük çocuk- Burası kıyak işte. Hop, yatak derdi falan da yok.
> Çocuk(kardeş)- Abi camı bile var.
> Çocuk(abi)- Kırılmış.
> Çocuk(kardeş)- Lamba.
> Çöplükteki küçük çocuk- Dokunma ha antikadır."

Sokakta bulunan diğer çocukların yardımıyla harabe, soğuk, bakımsız bir eve yerleştirilmiştir. Harabe, terk edilmiş ev, çocuklar için bulunmaz bir nimettir. İlk barınmak istedikleri yerde oldukça yüksek miktarda para vermişler ve paralarının çoğunu buraya harcamışlardı. Ancak harabe yerin ücretsiz olması onlar için oldukça önemlidir. Kâğıttan yatak oluşturulmuş biçimde üstüne uzanıp evi incelemişlerdir. Kırılmış olsa dahi harabenin camı olması, çocuklara barınma koşulları için oldukça kıymetlidir.

Nihai olarak barınma koşulları çocukların para kazanması ve uygun yaşam şartlarını sağlaması için önemli bir etkendir. Barınma koşullarını sağlamak için çocuklar para elde etme amacıyla atılıma geçmekte hangi yol olursa olsun kazanç sağlamayı hedeflemektedirler.

3.9.2.5.3. Çocuk İşçiler İçin Para Kazanmanın Önemi

Çocuk işçiler için nihai olarak para oldukça önemli faktördür. Bu alt tema da aynı ana tema içerisinde bulunan alt temalarla yakından ilişkilidir. Bu sebeple kodlamalar diğer kodlamalar için benzerlik oluşturulabilir ancak en uygun cümleler kodlanmaya çalışılmıştır. Filmlerden çıkarılan çözümlemeye göre gerek çocuklar için gerek aileleri için para önemli bir metadır. Para kazanmak yoksulluktan, barınma sorunlarından, açlık sorunlarından korunmanın ön koşuludur. YKK23 kod adlı, filmin 41.34-43.30 dakikaları arasında Yusuf ile Kenan arasında para kazanmaya dair söylemler geçmiştir. "Çocuk (kardeş)-Kaç kâğıt veriyorlar? Ne iş görüyorsun da para veriyorlar? Çocuk (abi)- 85 banknot."

Kenan Yusuf'un para kazanması için yaptığı iş dolayısıyla şikâyetçidir. Yusuf suça karışmakta Kenan ise bu şekilde para kazanmayı istememektedir. Yusuf için para kazanmanın şekli yoktur. Bu sebeple para kazanmak çocukların hayatlarını sürdürmek için önemli bir faktördür.

Kenan'ın başıboş olmasından dolayı polis memuru tarafından karakola götürüldüğünü belirtmiştik. Karakol içindeki koğuşta diğer çocuklar para ile ilgili belirli söylemde bulunmuştur. Bunlar YKK28 kod isimli, filmin 53.47-54.22 süreleri arasında yer alan sahnede belirtilmiştir.

> "Koğuştan bir çocuk- Çok kar ediyormuşsun.
> Sobanın başındaki çocuk- Namussuzum günde 8 yüz 9 yüzü doğrultuyorum.
> Turuncu gömlekli çocuk- Bana da iş verirler mi kardeş?
> Sobanın başındaki çocuk- Yok Aslanım Diyarbakır'lılardan başkası bizim orada çalışamaz. Karaköy alt geçidini tutmuşuz bir kere Kimse çalışamaz bizden başka çalıştırmalıyız. Otelde bile beraber kalırız gecesi 50 papel. Oda sobalı ise 65 pabel."

Koğuştaki çocuklar arasında konuşmalar genellikle para üzerinden dönmüştür. Çocuklar kendi aralarında kendi işlerini kıyaslamakta, yüksek ücret veren kişilerin işine yönelmektedir. En büyüğünün henüz on yaş civarında olması çocuk işçiler için paranın önemini göstermektedir. Çocukluk dönemini yaşamak yerine çalışıp para kazanmak ve olgun gibi çocukluğunu sürdürmeyi hedeflemişlerdir.

3.9.2.5.4. Yoksunluk

Yoksunluk alt teması, maddi anlamda, manevi anlamda, barınma koşulları anlamında tanımlanabilir. Buradaki anlamı bunları kabul etmekle birlikte özellikle Yusuf ile Kenan filminden yapılan kodlamaya yöneliktir.

Yusuf ile Kenan köy alanlarında belli yaşam çerçevesi içerisinde hayatını sürdürmekteyken ani biçimde şehre göç etmek zorunda kalmıştır. Bunun bir getirisi olarak köy hayatında görmediği birçok şeyi şehir hayatında görmüştür. Filmde sokakları, caddeleri hatta insanları dikkatlice inceledikleri, farklılıkları tespit etmeye çalıştıkları görülmüştür. Özellikle bunun somut bir örneği televizyondur. Köy hayatında televizyonu görmemiş ancak duymuş olması onları heyecanlandırmıştır. Öyle ki tek çıkar yolu olan tanıdığını aramaya devam etmek yerine, yorulduğunu belirtip dükkânın dışından televizyonu işaret ederek "bak televizyon, gel bir çay içelim" ifadesi yoksunluğun göstergesi olmuştur.

3.9.2.6. Çocuk Yaşta Çalışma Bilincini Oluşturmak

Çocuk yaşta çalışmaya dair bilinç oluşturmak literatürde çok tartışılan bir başlık değildir. Bu başlık altında çocuklar olgunluk bilincine sahip şekilde çalışmaya başlamayı veya sürdürmeyi amaç edinmişlerdir. Çocuklar için çalışmak ve para kazanmak olgunca davranıştır. Filmlerde çocuklar kendi aralarında yaşları fark etmeksizin çalışmayı meşru görmüşlerdir. Ayrıca çocuklar için bu bilinç, alıntı teri diye ifade ettikleri metafor altında yer almaktadır. Buna dair konuşma 32.13-33.10 dakikaları arasında YKK16 kod isimli kesitte sahnelenmiştir.

> "Çocuk (Makine başında çalışan çocuk kardeşin izlediği gömlekli sarı tişörtlü)- Lan zevzek O arkadaş ekmek parası kazanıyor sen kendine bak.
>
> …Ben olsam o Çarpık' la iş yapmam. Alın teri ile kazanacaksın.
>
> Çöplükteki küçük çocuk- Mustafa abi bu çocuklar bir şey bilmiyorlar."

Bu kesitte çocuk yaşta olması olağan karşılanmış biçimde çocukların çalışılmasına yönelik ifadeler mevcuttur. Ekmek parası kazanmak tabiriyle çocuklar arasında çalışmanın ne kadar önemli olduğu anlaşılmıştır. Ayrıca çalışmanın suça meyilli biçimde olmaması ve usulen meşru olması, çocuklar tarafından kabul edilen durumdur. Buna benzer ifadeler YKK23 kod isimli, filmin 41.34-43.30 dakikaları arasında paylaşılmıştır. "Çocuk (kardeş) - Hırsızlık ayıptır hem de günahtır. Ben çırak duracağım hırsızlık yapmayacağım."

Kenan, Yusuf'un hırsızlık yaparak para kazandığını öğrenmiş ve oldukça sinirlenmiştir. Yusuf için başka çare olmasa da Kenan için tek çare meşru yollarla çalışmaktır. Kenan, hırsızlığa dair manevi çıkarımlarda bulunmuş, ardından kendisinin çırak olacağını, hırsızlık

yapmayacağını belirtmiştir. Film içerisinde çocukların bir kısmı meşru kazançtı tercih etse de bir kısmı gayrimeşru kazancı tercih etmiştir. Burada sokakta yaşamını sürdüren çocukların maddi kaygıları önemli bir olgudur. Maddi kaygı içerisinde düşen çocuk kendi vicdanı ve düşünce yapısıyla hangi aşamaya yönleneceğini kendi seçecektir. Fakat küçük yaşta çocukların henüz bu olgunluk seviyesinde olmaması onların gayrimeşru yollara yönlenmelerine sebebiyet verebilmektedir. Bu noktada Kenan'da oluşan meşru çalışma bilinci Yusuf'ta, gayrimeşru kazanç elde etme olarak karşımıza çıkmaktadır.

YKK32 kod isimli, filmin 01.13.18-01.13.42 süreleri arasında yer alan video kesiti çocukların çalışma bilinci bakımından fikirler sunmaktadır. Videonun başında tornacıda çırak olan ve işi ona öğreten çocuk, evinde Kenan'ı misafir etmiş ve işe gitmek üzere uyandırmıştır. Erken saatlerde uyanarak arkadaşını uyandırdığı üzere çalışmaya dair bilinç çocukta yerleşmiştir. Kenan sabah altıda uyanmakta zorluk çekmiş esneyerek hazırlanmaya başlamıştır. Uyandığında ise çırak olan çocuğa gülümseyen bir ifade atmıştır. Ardından gömlek ve pantolon giyerek ellerinde yemek poşetiyle ikisi de işin yolunu tutmuştur. Çocukların çalışma bilincine yönelik çıkarımların görüldüğü kesitin son sahnesi çarpıcı bir durumu bize göstermektedir. Çocuklar evlerini sokağa bağlayan merdivenden inerken arkalarından onlar gibi ellerinde sefer taslarıyla çocuklar ve hemen arkasında olgun birey olan çalışanlar, marşlar eşliğinde işlerine gitmektedirler. Sabahın altısında ellerinde sefer taslarıyla çocuk işçiler, kendilerinden beklenmedik çalışma bilinci içerisinde, onların maneviyatını bütünleştiren marşlarla çalışmaya gitmektedirler.

3.9.2.6.1. Adam Olmak İçin Çalışmak

Filmler çözümlendiğinde dikkat çeken bir vurgu da bu alt tema olmuştur. Çocukların adam olması için çalışmaya yönlenmesi düşüncesi hâkimdir. Bu karşımızı iki ayrı filmde toplamda iki kesit olarak çıkmaktadır. GÖK4 kod isimli kesitte, "ya adam olursun ya seni döverim" ifadesi yer almıştır. Ekrem kardeşine çalışmaya atılmasına yönelik bu sözleri ifade etmektedir. Kendisi küçük yaştan beri çalıştığını artık kardeşinin de çalışmasını gerektiğini sitemli sözlerle dile getirdikten sonra bu kesitteki ifadeyle çalışma ile adam olmayı bağdaştırmıştır. Aksi takdirde şiddete başvuracağını söylemiş, kardeşini sürekli biçimde çalışmaya yönlendirmiştir.

YKK31 kod isimli, filmin 01.11.52-01.12.45 süreleri içerisinde yer alan kesite göre, çırak olan çocuk Kenan'ı evinde misafir etmiş ve beraber yemek masasına oturmuşlardır. Uzun süredir açlık hisseden Kenan kısmen çekinmiş, kısmen de sabırsız biçimde yemeğe yönlenmiştir. Bu esnada çocuk çırağın babası Kenan'ı gözlemlemiş ve şu ifadeleri kullanmıştır.

“Hadi ye aslanım işçi sınıfına sağlam adam gerek!” Bu ifadelerle işçi sınıfının yeni bir birey kazandığı, çocuk olsa dahi işçi sınıfına girdiği için artık sınıf bilinci içerisinde olgun bir birey olduğu anlaşılmaktadır. Çalışan birey çocuk dahi olsa sınıf olgusu içerisine dâhil edilmekte ve olgun birey imajını kazanmaktadır.

3.9.2.6.2. Çocuk Yaşta Çalışmamasını Yadırgama

Bu alt tema içerisinde yine çalışmanın hangi yaş olursa olsun olgunluğa erişmek olduğu anlamı yatmaktadır. Bu durum adam olmak için çalışmakla benzer yapıdadır. Buna dair çalışmada tek bir kesit mevcuttur. GÖK4 kod isimli kesitte Ekrem’in kardeşinin çalışmadığı için annesine sitemi vardır. Sitem etme sebebi kendisinin çocuk yaşta çalışmaya başladığı, zorunlu da olsa çalışma bilincini kavradığı ve kardeşinin de çalışma bilincini kavramını istemesidir. “Onun yaşında çocuklar çalışıp eve bakıyorlar” ifadesiyle kardeşini hem kendi döneminde hem de o dönemde diğer çocuklarla karşılaştırdığı görülmektedir. Buna yönelik yadırgaması mevcuttur. Kardeşinin yaşındaki çocukların çalıştığını, onun çalışmamasına yadırgadığını ifade etmektedir. Kardeşinin kendisi gibi çocuk yaşta çalışma bilincini kavrayamamasını yadırgamaktadır.

3.9.2.7. Çocuk Yaşta İş Arama

Çocuklar ailevi, maddi, manevi ve sosyolojik anlamda birçok sebepten dolayı iş aramaya çalışmaktadır. Bu durumu etkileyen en önemli faktörlerin başında maddi kazanç olduğu görülmüştür. Çocuklar incelenen filmlerde de kendilerinin veya ailelerinin yaşamları idame ettirmesi için iş aramakta ve bulmaktadır. YKK18 kod isimli, filmlin 34.39-35.06 dakikalarında yer alan kesitte iş aramaya yönelik doğrudan söylem mevcuttur. “Aha o kebapçıdaki herif çırak koymaz mı?” ifadesiyle Yusuf ve Kenan’ın iş aradığı görülmüştür. Kenan, yasadışı çalışmak yerine kebapçıda çalışıp para kazanmayı sahnede ifade etmektedir. Çocukların bu ifadelerle doğrudan iş aradığı görülmüştür.

YKK22 kod isimli, filmin 38.15-39.00 süreleri arasında yer alan sahnede Yusuf ile Kenan’ın iş aradığı anlaşılmaktadır. “Çocuk (Makine başında çalışan çocuk kardeşin izlediği gömlekli sarı tişörtlü)- Usta bu çocuk köyden gelmiş bir de abisi var. İş arıyorlar bunun eli işe yatkın. Çabuk öğrenir Usta yardımcı olur.”

Çırak olarak çalışan çocuk, ustasına çocukların köyden geldiğini ikisinin de iş aradığını belirtmiştir. Ustanın işe kabul etmesi için Kenan’ın elinin yatkın olduğunu belirtmiş, çabuk öğrenip yardımcı olacağını dile getirmiştir. Burada yine çocukların iş araması ve bulması için ifadeler mevcuttur. Çocukların yaşı küçük olmasına karşın ustanın söylemlerinde durumun

yadırganmadığı, çırağın söylemlerinde ise çocukların çalışmasının doğal olduğu düşüncesi yer almaktadır. Çocuklar doğal bir şekilde hayatını idame ettirmesi için iş aramaktadır.

YKK28 kod isimli, filmin 53.47-54.22 dakikaları arasında yer alan kesitte koğuş içerisindeki çocukların kendi aralarında iş aradıkları ve işe yönelik konuşmalar yaptıkları görülmüştür.

> "Sobanın başındaki çocuk- Evet sigaradan bu defa ekip yakaladı. Ama zabıta olsa kolay.
> Koğuştan bir çocuk- Çok kar ediyormuşsun.
> Sobanın başındaki çocuk- Namussuzum günde 8 yüz 9 yüzü doğrultuyorum.
> Turuncu gömlekli çocuk- Bana da iş verirler mi kardeş?"

Koğuş içerisinde çocuklar genellikle işle ilgili durumlardan konuşmaktadır. Sobanın başındaki çocuk sigara satarken polislerin fark edip yakaladığını belirtmiş, aile bireyi olmadığı için henüz polis nezaretinden çıkamamıştır. Diğer bir çocuk da sigara satmanın karlı olduğuna dair ağzını yoklamaktadır. Sobanın başındaki çocuk kazancını anlatırken turuncu gömlekli çocuk da işi sormakta ve çalışmak istemektedir. İş aramaya yönelik cümlesi alenen mevcuttur. Dolayısıyla çocukların yaşları fark etmeksizin iş aradıkları görülmüştür. Sokakta hayatını idame ettiren çocuklar için yaşa bakılmaksızın iş arama ve çalışma doğal bir durumdur. Ancak çocukların fiziksel ve zihinsel gelişimlerini henüz tamamlamadan işe başlaması fizyolojik, psikolojik ve sosyolojik birçok sorunlara da sebebiyet verebilir.

3.9.2.7.1. İş Bulma Konusunda Aracı Kişiler

Filmlerde çocuklar iş bulma durumlarını doğal karşıladıkları gibi iş bulma konusunda kendi aralarında çocuklardan yardım istemekte, çocuklar kendi aralarında birbirlerine aracı olmaktadır. Çalışan çocuk çalışmayan çocuklar için iş arama ve bulma konusunda yardımcıdır. YKK15 kod isimli, filmin 30.28-31.41 süreleri arasında yer alan sahnede benzer durum mevcuttur.

> "Sokakta sigara içen çocuk- Bak anam. Sen şimdi bize bir kıyakçılık yaptın. Anladın mı biz de seni kollarız takılırsın peşimize hem mangır vaziyeti hem de façanı çekersin. Ama keleklik yapmak yok.
> Çocuk(abi)- Yok hemşerim sen ne dersen biz onu yaparız. Ne iş vereceksin bize?
> Sokakta sigara içen çocuk- Karıştırma şimdi peşimize takıl yeter."

Yusuf ile Kenan'ın sahne öncesinde iş aradıkları aşikardır. Burada çöplükte gördükleri çocuk onlara iş arama ve konusunda yardımcı olmaktadır. Sokakta çocuklar arasında çıkan kavgada Yusuf araya girmiş ve kavgayı savuşturmuştur. Sigara içen çocuk, çöplükteki çocuk

vasıtasıyla Yusuf'la tanışmış ve iş vermesi konusunda aracı olacağını belirtmiştir. Öyle ki işleri beraber yürüteceklerini söylemesine rağmen işin içeriği hakkında bilgi vermemiştir. Yusuf ise cebindeki paranın bitmek üzere olduğunu düşünüp işin ne olduğunun önemini sorgulamadan çalışmayı kabul etmiştir. Burada aracı kişi Yusuf'u suça yönlendirse de Yusuf'un para kazanma düşüncesiyle iş aradığı fikrini kullanmıştır.

Kenan Yusuf'un içinde bulunduğu durumu kabul etmemiş ve kendine iş aramıştır. İş arama konusunda yine aracı olan çöplükte karşılaştıkları çocuktur. YKK16 kod isimli, filmin 32.13-33.10 dakikaları arasında yer alan kesitte çöpte karşılaşılan çocuk aracılığıyla Kenan iş aramaya gitmiştir.

> "Çöplükteki küçük çocuk- Mustafa abi bu çocuklar bir şey bilmiyorlar. Oooo nerede iş bulacaklar. Sen ustana söylesene.
>
> Çöplükteki küçük çocuk- Mustafa abi bu çocuğa bir iş bulsana.
>
> Çırak Çocuk (Makine başında çalışan çocuk kardeşin izlediği gömlekli sarı tişörtlü)- 2 saat sonra gelin de ustaya soralım tamam mı?"

Çöplükteki çocuk aracılığıyla başka bir çocuğun çalıştığı atölyeye gidilmiştir. Atölyede çöplükteki çocuk durumu anlatmış, çırak çocuktan Kenan için iş istemiştir. Çocukların şehir hayatından habersiz olduğunu, çırak çocuğun iş için ustasına söylemesini ifade etmiştir. Alenen Kenan'a iş aradıklarını dile getirmiş, çöplükteki çocuk aracı rolünü üstlenmiştir. Çırak çocuk da aracı olan kişilerden biri olmuştur. İki saat sonra gelmesi gerektiğini, ustaya çocuğun durumunu anlatacağını belirtmiştir. YKK22 kod isimli kesitte, çocuklar iki saat geçtikten sonra çırak çocuğun yanına gelmişler ve çocuk, "gel yanıma bir iki gün daha elin alışsın sonra abim sana iş bulur" ifadelerini kullanmıştır. İş bulma konusunda yeni aracı kişi de yaşı çıraktan çok da büyük olmayan abisidir. Çocuklar kendi aralarında kendi gibi çocuk bireylere iş aramış ve bulmaya çalışmıştır. Çocukların iş bulma sürecinde ilişki ağı kendileri gibi çocuklar olmuştur.

3.9.2.8. Çocukluk Döneminde Zorunlu Çalışmak

Çocukluk döneminde bireyler kimi zaman kendi dönemini yaşayamamakta, hayat koşullarına adapte olmaya çalışmaktadır. Filmleri çözümlediğimizde çocukluk döneminde çalışan çocukların çoğunluklu belirli sebeplerden ötürü çalışmaya zorunlu kılındıkları görülmektedir. Çocuklar kendi iradeleri dışında çalışma hayatına atılmıştır. Burada aile, maddi durumlar, çalışma bilincinin yerleşmesi gibi temalarla ilişkilendirilebilir. Sayılan sebepler, çocukların işgücü piyasasında zorunlu çalışmalarına neden olmuştur. GÖK4 kodunda bununla ilgili ifadeler başka bir temada paylaşılmasına rağmen bu temaya da uygun olduğu görülmektedir. "Bari sen böyle konuşma. Biliyor musun kardeşlerimden bıktım artık, senelerce

kendimi onlar için hep harcadım. Beni bir dolap beygiri gibi çalıştırdın. Anlıyor musun? Bıktım artık. Onun yaşında çocuklar çalışıp eve bakıyorlar."

Kesitte yer alan ifadelere göre Kenan, çok küçük yaşlarda çalışma hayatına zorunlu olarak girdiğini belirtmiştir. İstediği durum eğitimine devam etmesine yönelikken küçük yaşlarda ailesi tarafından zorunlu şekilde işe gönderildiğini belirtmektedir. Çocukluk dönemini yaşayamadan işgücü piyasasına ailevi sebeplerden ötürü giriş yapmıştır. Çocukların zorunlu çalışmasına yönelik temayı doğrulamaktadır.

3.9.2.8.1. Çocukluk Döneminde Eğitimden Uzaklaştırılmak

Çocukluk döneminde en büyük sorunlardan birisi çocukların eğitim hayatından uzaklaştırılması olmuştur. Çocuklar kendi yaşıtlarıyla birlikte eğitim hayatı içerisinde yer almak zorundayken aile denetiminden yoksun şekilde veya eğitim bilincine kavuşmadığı için eğitim hayatından uzaklaşmışlardır. İşgücü piyasasına giren çocuklar genellikle maddi kaygılardan dolayı eğitimini sürdürememekte ve zorunlu şekilde çalışmaya yönelmektedir. GÖK4'te buna dair durum alenen ifade edilmiştir. "Ben kaç yaşında çalışmaya başladım? Tam 7 yaşında değil mi? Beni okula göndereceğiniz yerde işe yolladınız."

Ekrem annesine sitem ettiği sahnede ailevi nedenlerle zorunlu şekilde çalışmaya başladığını belirtmişti. Çalışma yaşının çocukluk dönemine uygun olmadığını, çocuğun eğitime yönlendirilmeden zorunlu sebeplerle çalışma hayatına itildiği görülmüştür.

Benzer şekilde YKK4 kod isimli videoda, Yusuf ile Kenan'ın başıboş şehir sokaklarını dolaştığı esnada okuldan koşturarak çıkan çocuklara denk geldiği görülmüştür. Kenan önlüklü çocukları dikkatli biçimde seyretmiş, Yusuf ile daha çok utanır şekilde kaldırıma bakmıştır. Okuldan çıkan çocuklar arasında kaybolan Yusuf ve Kenan, çocukluk dönemini eğitim ve öğretim içerisinde değil, hayatı sokaklarda öğrenerek, çalışarak geçirmektedir. Filmin devam eden sürecinde çocukların hayatlarını idame ettirmeleri için farklı usullerle de olsa zorunlu şekilde çalıştığı ancak eğitimden uzaklaştığı görülmüştür.

3.9.2.8.2. Ücretsiz Aile İşçisi Olan Çocuk

Literatürde, çocuk işçilerin bir kısmının ücretsiz aile işçisi olarak çalıştırıldığı görülmektedir. Gerek maddi sebeplerden gerek kültürel sebeplerden gerekse aile yapılarından olsun, çocuklar çocukluk dönemlerini yaşamadan, eğitimlerini sürdüremeden ücretsiz aile işçisi olarak çalışabilmektedirler. YKK1 kod isimli, filmin 0:19,1-1:23,6 dakikaları arasında yer alan video kesitinde, Yusuf ile Kenan şehre zorunlu şekilde geçiş yapmadan önce ücretsiz aile işçisi olarak tarımda çalıştıkları görülmektedir. Küçükbaş hayvanları babalarıyla birlikte otlatmakta

hem işi öğrenmektedir hem de ücretsiz aile işçisi olarak çalışmaktadır. Bu durum çocukların zorunlu olarak çalışmasına sebebiyet vermektedir.

3.9.2.9. Suça Sürüklenen Çocuklar

Aile denetiminden yoksun olan, sokakta hayatını idame ettiren çocuklar için çalışmak elzem bir anlam ifade etmektedir. Çocukluk döneminde maddi kaygılara düşen çocuklar için para önemli bir metadır. Filmlerden elde edilen çözümlemelere göre çocukların bir kısmının işgücü piyasasına girdiği bir kısmının ise gayrimeşru yollarla para kazancı sağladığı görülmüştür. Burada temel durum bu çocukları suça sürükleyen nedenlerin anlaşılıp ortadan kaldırılmasıdır. Filmlerden elde edilen bulgulara göre çocukların suça sürüklenme nedeni kısa ve kolay yoldan maddi kazanç elde etmektir. YKK26 kod isimli, filmin 50.47-51.51 süreleri arasında yer alan kesitte Yusuf'un kazanç elde etmesi için gayrimeşru yaptığı eylemler görülmektedir.

"Hırsız çocuk- Önce şu vidaları sökeceksin alttaki kabloyu kopar. Koparsana lan. Hadi.

Çocuk (abi)- Tamam.

Hırsız çocuk- Şimdi komple teyp çıkar. Zarar vermemek lazım. Anladın mı? Daha iyiye gider o zaman. Hadi gel yavaş. ……...Ne haber dağ ayısı işi öğrendin mi?

Çocuk (abi)- Öğrendim ağam.

Hırsız çocuk- Mesela şimdi tek başına iş yapabilecek misin?"

Kesitte yer alan duruma göre Yusuf para kazanmak maddi gelir elde etmek için sokakta tanıştığı çocukla birlikte gayrimeşru işler yapmaktadır. Çocuk zaten bu işleri bilen Yusuf'a da aracı olan kişidir. Gece yarısı park halinde olan arabanın kapılarını açarak içeri girmekte ve hırsız çocuk Yusuf'a teybin nasıl söküldüğünü, işlerin nasıl yürütüldüğünü göstermektedir. Teybi çaldıktan sonra diğer sokak başında tekrarda buluşmuşlar ve hırsız çocuk, Yusuf'a işi öğrenip öğrenmediğini sormuştur. Öğrendiği yanıtını aldıktan sonra işin tek başına yapabileceği düşüncesi yerleşmiştir. Çocukların kendi başında sokaklarda hayatını idame ettirmesi durumu, onların kendi vicdanında çalışma bilincini oturtturmaktadır. Çocukların bir kısmı çalışma bilinci içerisinde para kazanmak istemekte, bir kısmı ise gayrimeşru yollarla kazanç sağlamak istemektedirler.

YKK27 kod isimli, filmin 52.37-53.26 dakikaları arasında yer alan sahneye göre Yusuf'un ve hırsız çocuğun suça sürüklenmiş şekilde, gayrimeşru eylemler yaptığı düşüncesi pekişmektedir.

"Çocuk (abi)- Kenan'ı polis yakalamış aha ben gidip çıkaracağım.

Hırsız çocuk- Serseri misin ulan manyak! Polise gittiğinde bir daha asla çıkamazsın oradan.

Hırsız çocuk- Vukuatı yoksa bir şey olmaz. Lan sana da iş verdik binbir türlü tatava çıkardın başımıza. Bak zulamsın ha bu akşam tertemiz iş isterim anladın mı?"

Polis nezaretinde olan Kenan'ı çıkarmak için aile bireylerinden birisi olması gerekmektedir. Tek aile bireyi olan Yusuf'a haber gitmiştir. Yusuf sokak ortamında arkadaşlarının yanında polis merkezine gidip Kenan'ı çıkaracağını ifade etmiş olsa da hırsız olan çocuk onu engellemiştir. Polise gittiği takdirde önceki suçlarından ötürü nezaretten çıkamayacağını belirtmiştir. İş verdiğini üstüne basa basa söylemiş ve şartlar ne olursa olsun hırsızlığa devam etmesi gerektiğini belirtmiştir. Yusuf'un hem sabıkasından hem de hırsızlığa devam etmesi gerektiği düşüncesinden dolayı suça sürüklendiği ve bu durumun devam ettiği görülmektedir.

YKK29 kod isimli, filmin 57.28-01.00.00 süreleri arasında yer alan sahnede Yusuf'un suça yönelik eylemlerinin devam ettiği görülmektedir.

"Hırsız çocuk- Ben gözlerim sen gir. Hadi lan.

Çocuk (abi)- Falkonetti!

Hırsız çocuk- Ne oldu lan?

Çocuk (abi)- Falkonetti ağam. Bizim teybi çalıyordu böğrüne bir tornavida vurmuşum Allah'ını şaşırdı. Benim hiç kimseden korkum yoktur?"

Yusuf gece karanlığında otoparkta duran arabanın teybini çaldığı sırada sokakta yaşayan ve sabıkalı olan çocuklardan biri de aynı arabada hırsızlık yapmaktadır. Eş zamanlı girdikleri için aralarında husumet çıkmış ve Yusuf onu savuşturmuş, teybi almıştır. Yusuf suç dünyasının içerisinde iyice yerini pekiştirmekte ve işi öğrendiği gibi kolay para kazanma hırsıyla kendisini geliştirmektedir. Hırsız çocuk gözleme görevinde artık hırsızlığı Yusuf yapmaktadır.

Bu sahnelerde görüldüğü üzere sokakta yaşamını sürdüren çocuk vicdanen para kazanma yolunu kendi seçmektedir. Çocuklar işgücü piyasasında bulunabileceği gibi suça sürüklenme olasılığı da yüksektir.

3.9.2.9.1. Kötü Alışkanlıklar

Sokakta yaşamını sürdüren çocukların kötü alışkanlıkları elde etme olasılığı yüksek olmaktadır. Çünkü çocuklar hayatı kendi kendine öğrenmekte ve onların bakımını üstlenen kimse yoktur. Sokaklar arasında yaşayıp suça sürüklenen çocuklar içerisinde kötü alışkanlıkların kazanılması olağan bir durum olarak görülebilir. Çocuklar sokakta yaşamasa dahi suça sürüklenen çocuklar vasıtasıyla da kötü alışkanlıklar öğrenebilir ve sürdürebilirler.

YKK15 kod isimli, filmin 30.28-31.41 süreleri arasında yer alan kesitte Yusuf ile Kenan için kötü alışkanlık taşıyacak eylemler sahnelenmiştir.

> "Hırsız çocuk- Ciğerlerin bayram etsin.
> Hırsız çocuk- Bak anam. Sen şimdi bize bir kıyakçılık yaptın. Anladın mı biz de seni kollarız takılırsın peşimize hem mangır vaziyeti hem de façanı çekersin. Ama keleklik yapmak yok.
> Çocuk(abi)- Yok Hemşerim sen ne dersen biz onu yaparız."

Kesitte Yusuf, hırsızlık yapan çocuğun hayatını kurtarmış ve hırsız, soluklanmak üzere duvarın kenarına oturmuştur. Ardından ilk işi sigarayı ağzına almak ve Yusuf'a uzatmak olmuştur. Bu durum kötü alışkanlıklar alt temasına örnek teşkil etmektedir. Ardından söylediği sözlerle Yusuf için suça yönelik çalışma biçimini anlatmakta ve yanına yardımcı olmasını istemektedir. İlk durum dahi kötü alışkanlıkların ortaya çıkmasında temel oluşturmaktadır. Ardından gelen durumlar ise çocukları suça sürüklemeye yönelik örnek teşkil etmektedir.

YKK16 kod isimli, filmin 32.13-33.10 süreleri arasında yer alan kesitte hırsız olan çocukla ilgili ifadelerde bulunulmuştur. "Çırak çocuk- Arkadaş bu Çarpık'ın ne biçim bir adam olduğunu biliyor musun? Yaramaz adamdır bunda her türlü yol vardır. Hırsızlık, balıkçılık, kumar… Ben olsam o Çarpık' la iş yapmam."

Kenan'ın iş bulmak için arkadaşıyla gittiği atölyenin çırağı, Yusuf'un birlikte iş birliği yaptığı arkadaşı hakkında sözler sarf etmiştir. Yusuf'un iş yaptığı arkadaşın kötü alışkanlıkları olduğunu ve onunla çalışan herkesi suça sürükleyebileceğini belirtmiştir. Her türlü kötü alışkanlıkların olduğunu söyleyip uzak durmasını iletmiştir. Çocukları arkadaşlık kurdukları çevrede suça sürükleyen onlardan bağımsız durumlar olabilmektedir. Ancak suça sürüklenme durumuna karşın para elde etme hali çocukların vicdanlarına kalmış olsa da henüz küçük yaşta bireyin bu durumları idrak edip geleceği yönlenmesi güçtür.

Kenan YKK16'daki ifadelerin ardından Yusuf'a sert biçimde karşı çıkmaya çalışmıştır. Bu durum YKK23 kod isimli, filmin 41.34-43.30 dakikaları arasında geçmektedir.

> "Çocuk(kardeş)- hırsızlık mı yapıyorsun?
> Çocuk(abi)- Çarpık ama bir pantolon alacağız bir de ayakkabı şehir yerinde postalla olur mu?
> Çocuk(kardeş)- Elalemin malını mı çalıyorsunuz?
> Çocuk(abi)- Sus lan.
> Çocuk(kardeş)- Diyeceğim işte elalemin malını çalıyorsunuz."

Yusuf ile Kenan bu sahnede yüzleşmiş ve Kenan, Yusuf'un yaptığı gayrimeşru işlerden dolayı karşı çıkmıştır. Yusuf maddi kazanç elde edeceğini şehir hayatına uygun yaşayacaklarını

ifade etse de Kenan bu durumdan hiç hoşnut kalmamış ve onu öldürülen babasına şikâyet edeceğini söylemiştir. Ardından Yusuf, Kenan'a tokat atmış ve Kenan'ın gözleri dolmuş şekilde babasına söyleyeceğini, hırsız olduğunu tekrar etmiştir.

Bu sahnelerde görüldüğü üzere çocukların sokak hayatında edindikleri arkadaş faktörü oldukça önemlidir. Henüz küçük yaşta olan birey için suça sürüklenme durumu kolay olabilmekte ve yönlendirici kişi veya kurumların olmaması onların gelecek hayatında söz sahibi olamamasında, kötü alışkanlıklar ve gayrimeşru kazançlar elde etmesinde aracı olacaktır.

3.9.2.9.2. Usulsüzlük ve Suçüstü Yakalanma

Suça sürüklenen çocuklar suçüstü yakalanma ile karşı karşıya kalabilirler. Bu alt tema altında, fabrikada usulsüz çalışan ve gayrimeşru kazanç elde eden çocukların, polisler karşısındaki durumu örnek gösterilebilir. GÖK1 kod isimli kesitte fabrikada usulsüz çalışan çocuğun yakalanma durumu sahneleştirilmiştir.

> "Müfettiş yardımcısı- çık bakalım dışarı! Kaç yaşındasın sen?
> Çocuk işçi- 14 yaşındayım efendim.
> Müfettiş yardımcısı- Halis Bey bu çocuğun çalışma karnesi var mı?
> Fabrika sahibi- Şey… yaşını yanlış söyledi efendim ben size izah ederim
> Müfettiş yardımcısı-Pekâlâ. Sen benimle gel (çocuğa söylüyor) Hadi gidelim."

Kesitte görüldüğü üzere usulsüz çalışmaya dair denetim mekanizması kullanılarak suçüstü yakalanma durumu mevcuttur. Çocuk başlangıçta konteynıra saklanmış, fark edildikten sonra müfettiş yardımcısı tarafından çıkarılmıştır. Suçüstü yakalanan çocuk işçi yaşı sorulduğunda panik olmuş ve on dört demiştir. Müfettiş yardımcısı çalışma karnesini sorması üzerine fabrika sahibi de panik olmuş ve endişeli şekilde durumu geçiştirmeye çalışmıştır. Ancak çocuk işçi suçüstü yakalanmış ve bulunduğu ortamdan müfettişler tarafından götürülmüştür. Filmde çözümlendiği üzere çalışma yaşamında denetim mekanizması tarafından suçüstü yakalanma durumları mevcut olmaktadır.

Filmlerin çözümlenmesiyle birlikte elde edilen tüm bu ana ve alt temalardan görüldüğü üzere çocuk işçiliği olgusu çok farklı boyutları kendi içerisinde barındırmaktadır. Çocuk işçiliğine neden olan faktörler olarak: maddi koşulların, aile faktörünün, çalışma bilincinin önemli olduğu görülmüştür. Çocuk işçiler bulunduğu işgücü piyasasında yaşadığı durumlar, koşullar neticesinde fiziksel, zihinsel birçok sonuçları barındırmaktadır. Bunun yanı sıra temalarda denetim mekanizması karşımıza çıkmıştır. İşgücü piyasasında müfettişler ve hane dışında polisler olmak üzere denetimleri mevcuttur. Buna yönelik çalışan çocukların ve işyeri sahiplerinin endişeleri görülmüştür.

Çocuk işçi kavramı çalışma bilincinin oluşturulmasında temel niteliktedir. Adam olmak için çalışma gerekliliği toplumsal zihniyet olarak yerleşmiştir. Öyle ki çocuk yaşta çalışılmama durumları dahi yadırganmıştır. Buna ilaveten çocuk yaşta iş arama teması ortaya çıkmış, çocuklar, iş arama ve bulma konusunda ilişki ağları olarak diğer çalışan çocukları aracı nitelikte kullanmıştır. Maddi ve ailevi sebeplerle zorunlu olarak iş bulan çocuklar, eğitimden uzaklaşmakta, çocukluk dönemini yaşamadan olgunluk aşamasına geçmeye çalışmaktadır. Zorunlu çalışmanın bir aşaması ise ücretsiz aile işçisi kavramı olmuştur. Özellikle kırsal kesimlerde görülen bu kavram çocukların özel durumları fark etmeksizin aileye gelir getirici faktör olarak ebeveynler tarafından düşünülmektedir. Çocuklara dair diğer bir bulgu ise suça sürüklenen çocuklar temasıdır. Filmlerden elde edilen çözümlemeye göre kimi zaman çocuklar fabrikalarda usulsüz biçimde çalışabilmekte ve suçüstü yakalanabilmekte, kimi zaman sokak hayatında kötü alışkınlar elde etmektedirler. Özellikle sokakta hayatını idame ettirme durumunda olan çocuklar aile denetiminden yoksun, geleceğine dair öngörüsü kısıtlı biçimde maddi kazanç elde etme çabasına girmektedirler. Nihai olarak filmlerin çözümlenmesiyle de çocuk işçiliğinin çok boyutlu bir yapıda olduğu aşikardır.

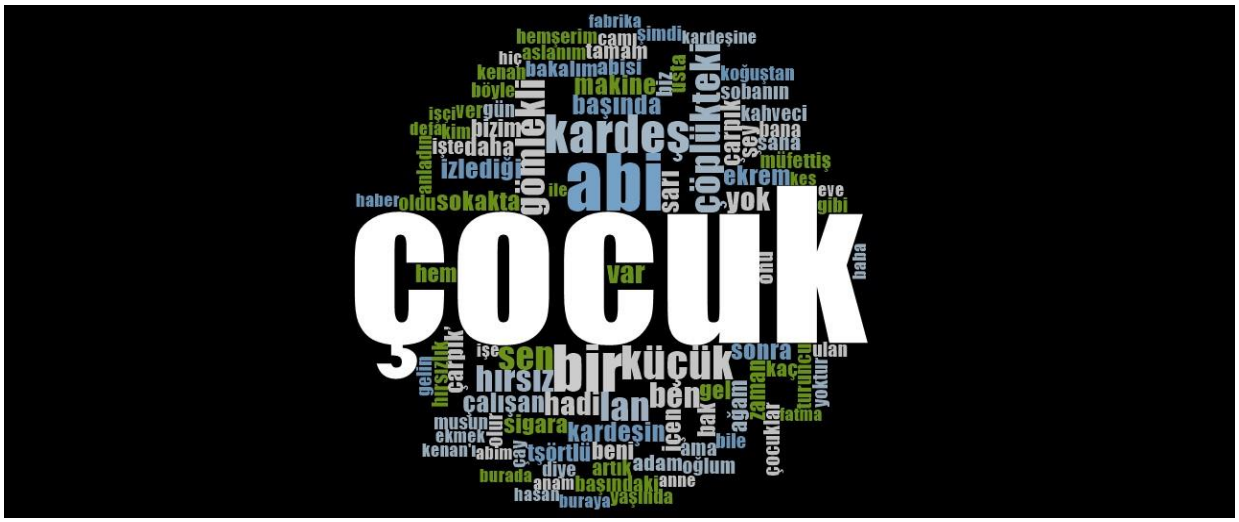
TARTIŞMA

Nihai olarak 1960-70'li sinema filmlerinden elde edilen tüm bu bulguların sonucunda çocuk işçiliği kavramının çok boyutlu yansımasının ve birçok birleşenlerinin olduğu görülmüştür. Çocuk işçiliği olgusunun dönem itibariyle filmlere yansıdığı içsel süreçler ortaya konulmuştur. Nvivo10 paket programı içerisinde verilerden elde edilen bulguların tabloda sınıflandırılması yapılmış, dönem itibariyle çocuk işçiliğinin boyutları keşfedilmiştir.

Tablo 3.1 Kelime Benzerliğine Göre Kümelenmiş Düğümler

Filmlerden elde edilen verilerin analiz edilmesiyle birlikte ortaya çıkan bulgulara göre ana ve alt temaya dair kodlar, kelime benzerliğine göre kümelenmiş düğümler şeklinde sıralanmıştır. Dönemin çocuk işçiliğine dair içsel süreçlerin anlaşılmasına yönelik önemli bir tablo olmuştur. Tabloda çocuk işçiliğinin bileşenleri (yoksulluk etkisi, aile etkisi, zorunlu çalışma durumları, deneyim kazanma etkisi) literatürle paralel sonuçları vermiştir. Çocukların suça sürüklenme durumu, iş arama durumu, çocuk yaşta çalışma bilinci oluşturmaya dair durumlar, çocuk işçiliğinde denetim gibi temalar dönem itibariyle çocuk işçiliği kavramına yönelik bakış açısını ve içsel yapısını ortaya koymamızda yardımcı olmuştur.

Şekil 3.1 Çocuk İş çiliğine Yönelik Kelime Bulutu

Filmlerden elde edilen verilen çözümlenmesiyle birlikte çocuk işçiliğine yönelik kelime bulutu analizi yapılmıştır. Filmlerden elde edilen kesitlerin transkript edilmesiyle birlikte üç harf ve daha üstü kelimeler analiz kapsamına konulmuş ve karşımıza sayıca ve oran bakımından en çok kullanılan kavramın, çocuk olduğu görülmüştür. Bu durum çalışmamız için oldukça uygun bir sonuç vermiştir. Çünkü filmlerdeki doğrudan çocuk, işçi, çalışma, yoksulluk gibi kelimelerin çıkmayacağı düşüncesi mevcuttur. Filmler temalara yönelik sahneleri barındırsa da alenen sayılan kelimelerin çocukların ağzından çıkmaması doğal olmuştur. Bu sebepten çocuk kelimesinin ortaya çıkması diğer kelimelerin de çocuklara yönelik yakın sonuçlar vermesi çalışmanın uygun sonuçlar vermesi açısından oldukça önemlidir.

Çocuk işçiliğine yönelik elde edilen veriler ve analiz bulgularından anlaşıldığı üzere çocuk işçiliğinin birçok boyutu vardır. Bu boyutlar dönemsel olarak farklılık gösterebildiği gibi her dönemde ortaya çıkan ortak etkenler olduğu da görülmektedir. Sanayi Devrimi sürecinde çocuk işçiliğine yönelik ortaya çıkan nihai etkenin yoksulluk olgusu olduğu görülmüştür. Dönemsel olarak değişen etkenlerin aksine yoksulluk asırlar geçmesine rağmen çocuk işçiliğinde en önemli koşullardan biri olarak görülmektedir. Yoksulluk kavramı Sanayi Devrimi'nde çocukları çalışmaya iten faktör olarak görülmüştür. İlerleyen süreçte 18. Yy'lar içerisinde yoksulluk kavramı süreklilik kazanmış, konu özelinde 1960-1980 yıllar arasında kendini yinelemiş ve nihai olarak içinde bulunulan dönem itibariyle olgu sürekliliğini korumuştur.

1960-80'li yıllar arasında Türkiye'nin içinde bulunduğu siyasi, sosyal ve ekonomik dönem itibariyle çocuk işçiliğinin meşruluk kazanması olağan olmuştur. Serbest piyasa ve girişimciliğin özendirilmesi, birçok kişiyi sanayi sektörüne itmekte etken olmuştur. İç göçler yüksek boyutlarda yaşanmış, ailenin tüm fertleri şehir hayatında ayakta kalmak için çalışmak zorunda kalmıştır. Bu yapı çerçevesince çocuk işçiler de nasibini almıştır. Ayrıca çocuk işçinin

ucuz ücret getiren işgücü olması sebebiyle bu olgu günümüze kadar sürekliliğini göstermiş ve göstereceği de düşünülmektedir.

Aile etkisini, zorunlu çalışma faktörlerini, çocukların suça sürüklenmesinde önemli etkeni, çocuk yaşta iş arama durumlarını, yoksulluk temasıyla ilişkilendirebiliriz. Burada en önemli faktör olan yoksulluğu iyi kavramak ve buna yönelik politika ve öneriler üretmek daha uygun olacaktır. Çünkü çocuk işgücü yaşları itibariyle eğitim çağında bulunan çocuklardır. Bu çocukları eğitim çağında zorunlu sebeplerle işgücü piyasası içerisine almak, geleceğe yönelik sosyal ve psikolojik sorunların ortaya çıkmasında sebep olacaktır. Öncelikle bu çocuklar ve özellikle ailelerine yönelik pasif politikalardan ziyade kronik sorunlara yönelik çözüm gerektirecek aktif politikaların uygulanması, bu olguya yönelik sömürünün azaltılmasında etken olacaktır. Çocukların aileleri için günü kurtarmak adına yapılan yardımlar, çözümü getirmekten ziyade sorunu daha da derinleştirmekte, hayatını idame ettirecek gelir seviyesine sürekli sahip olmayan aileler, çocuklarını çalışma hayatına itmektedir. Dolayısıyla bu sorunu minimum seviyeye indirmeye çalışılan yegâne yolun, ailelere veya çocuğun eğitim hayatından işgücü piyasasına girişe kadar kalıcı yenilikçi çözümlerin, aktif politikaların uygulanmasının daha doğru olduğu düşünülmektedir.

Çocuk işçiliğinde deneyim kazanma faktörü ise belirli sebeplerle işgücü piyasasına giren çocuğun girdikten sonra yaşadığı durumu içermektedir. Çocuk çalıştığı süre ve için niteliği itibariyle deneyim kazanmakta ve hayatını bu kapsamda yönlendirmeye zorlanmaktadır. Bu noktada vasıfsız işlerde deneyim kazanan kişi ilerleyen süreçte tercih edilecek kişi olsa da ücret faktörü minimum seviyede sabit biçimde kalacaktır. Kişi işyerinde deneyimlenmesinden ziyade eğitim faktörü gözetilerek çalışma hayatına girişi, hem kendi geleceği hem de toplumun geleceği için çok daha uygun olacaktır. Çocuk işçinin çalışma bilinci kazanması ve çalışma koşullarından etkilenmesi durumları da keza bu sayılan faktör ile aynı koşul ve sonuç doğuracaktır.

Çocuk işçiliğinde denetim endişesi ise akademik literatürde karşılaşılan bir durum değildir. Elde edilen verilerin analizden bulgulara dökülmesi ile birlikte ortaya çıkmış özgün bir faktördür. Çocuk işçiliğinde gerek çocuk işçinin gerekse işvereninin denetim sırasındaki endişesi yıllardır yaşanan durum olmasına karşın çalışmalarda bu durum aktarılmamıştır. Dönemi yansıtan filmlerin seçimi ve filmler özelinde derinlemesine inceleme yapılmasıyla birlikte ortaya çıkmıştır. Nitel araştırma yöntemleri için konu kapsamını temsil eden sayıca fazla olmasa da (yöntem için uygun sayılan) nitelik olarak yeterli olan iki film, dönemin çocuk işçiliği olgusunun anlaşılmasında bizlere yardımcı olmaktadır. Bu çalışmada nitel araştırma yöntemlerinde çoğunlukla kullanılan analitik genelleme yapılmıştır. Analitik genellemede

evrene genelleme değil, kuruma, duruma, döneme özgü yapının genellemesi yapılmaktadır. Bu sebepten çalışmada konuyla ilgili temsili en yüksek iki çalışma ele alınmış ve literatürde yer alan faktörler ortaya çıktığı gibi yeni faktörlerin de var olduğu görülmüştür. Paylaşılan bu faktörlerin döneme özgü yapısı ve genel içerikleri ortaya çıkarılmıştır. Tüm bu sayılan bu faktörler neticesinde yoksulluk temasının önemli olduğu ve gelecek çalışmaların, çocuk işçiliğinde maddi koşullar gözetilerek yapılacak araştırmaların yoğun olarak çalışılması gerekmektedir.

SONUÇ

Çocuk işçiliği kavramı Sanayi Devrimi'nden önce varlığını sürdürmesine karşın Devrim ile birlikte gözle görülür duruma gelmiştir. Tüm sosyal ve ekonomik koşullarda değişim ve dönüşümler yaşandığı gibi işgücü piyasası içerisinde de dönüşümler mevcut olmuştur. Dönem itibariyle küçük yaşta çocukların, çalışma hayatına girmesi önemli durum sayılmıştır.

Türkiye'de ise Sanayi Devrimi olgusu tam olarak oturmadığı için çocuk işçiliği kavramı da ona nazaran gölgede kalmıştır. Türkiye'de çocuk işçiliği kavramının Sanayi Devrimi'nin etkisinden ziyade tarım ağırlık çalışma düzeninde ücretsiz aile işçisi olarak çalışma hayatında yer aldığı görülmüştür. Türkiye'de çocuk işçiliğine dair geçmiş kaynaklarda bilgi eksikliği vardır. 1960 (%24,81) ve 1980 (%19,91) yılları arasında küçümsenmeyecek oranda 10-14 yaş arasında çocukların çalışma hayatında olduğu görülmüştür. Dönem itibariyle istatistik bilgilerinin eksik olabileceği ve denetim mekanizmasının tam olarak oturmaması durumu dikkate alındığında bu oranın daha yüksek olması olağan bir durumdur. Elimizde en güncel veri olan 2019 yılında çocuk işçi istatistikleri incelendiğinde çalışma oranının %4,37 olduğu görülmüştür. Çalışan çocukların çoğunluğunu 15-17 yaş arasında (%79,7) erkekler (%70,6) oluşturmaktadır. Ancak nitekim 30 bin civarında 5-11 yaş arasında çocuğun işgücü piyasasında bulunduğu görülmüştür. Bu durum çocukların fiziksel, zihinsel ve geleceğe dair süreçlerini etkilemektedir. Bu yaşta bir çocuğun eğitime yönlendirilmesi gelecek planlamaları açısından daha önemli bir durumdur.

Çocuk işçiliğinin birçok sebepleri vardır. Bunların başında yoksulluk, göç, aile yapısı, çocuk işgücüne talep, eğitim durumu gibi durumlar yer almaktadır. Bu sebepler çalışmada filmden çözümlemelerle paralel bulgular ortaya çıkarmıştır.

Çocuk işçiliğinin bileşenleri arasında yoksulluk durumu, en çok konuşulan konulardan olmuştur. Çocuk işçiliği yoksul hane halkı veya sokakta aile denetiminden uzak çocuklar için gelir kazanma aracı olarak görülmüştür. Fiziksel sorunları olmadığı sürece çocuklar gelir getirici faktör olarak bakılmaktadır. Bu vahim durum çocukların gelecek planlamalarına dair sorunları barındırmaktadır. Çocuk işçiliği olgusu düşük gelirli ülkelerde daha yaygın olarak karşımıza çıkmaktadır. Ayrıca çalışma koşulları tartışmalı bir durumdur.

Çocuk işçiliğin bileşenlerinden biri olan göç olgusu gerek zorunlu gerekse gönüllü biçimde olsun çocuk işçiliğine sebebiyet vermektedir. Zorunlu olarak göç eden topluluklar içerisinde çocuklar da göç edilen toplumlarda üretime katılarak ailelerine gelir getirici faktör olarak görülmektedir. Burada yine maddi kaygıların ön planda olduğu görülmüştür. Mevsimlik

işçi göçü, emek göçü gibi türler içerisinde de çocuk işçiliği kavramının kullanıldığı görülmüştür.

Aile yapısı çocuk işçilik kavramı için oldukça elzemdir. Ailenin maddi durumları, kültürel yapısı, eğitim durumları, geleceğe dair bakış açıları çocuk işçiliği kavramının ortaya çıkmasında önemlidir. Ana temalarımızdan birini oluşturan bu olgu çocuk işçiliğine kaynak oluşturmada oldukça etkindir. Ailenin dağınık yapıda olması, kültürel olarak çalışan kesimin yoğun olması, ailede maddi kaygıların yoğun hissedilmesi, eğitim durumunun düşük olması, aile içerisinde çalışan çocuk işçiliğinin ortaya çıkmasında önemli etkenlerdendir.

Çocuk işgücüne olan taleplerin, çocuk işçiliği oranlarında etkili olduğu görülmüştür. Bu durumun özellikle Sanayi Devrimi'nde derinden hissedildiği görülmüştür. Üretim artışları ve verimlilik ön plana alınmış ve çok küçük yaşta çocuklar ve kadınlar çalıştırılmaya başlanmıştır. Çocuk çalışanların yetişkinlere göre daha ucuz ve boyunduruk altına alınan yapıda olması, üretim için bulunmaz bir artı değerdi. Ancak dönemin ekonomi politikaları, çocuk işçilerin fiziksel ve zihinsel durumlarını dikkate alınarak yapılmamış ve onları küçük yaşlarda istihdam edip çocukları, ağır çalışma koşullarına mecbur bırakmıştır.

Eğitimsizlik faktörü yine en önemli sebeplerden biridir. Çocuk işçiliğine dair en büyük sorun, bireyleri eğitimden koparıp çalışma hayatına mahkûm etmesi olmuştur. Çocuk işçiler çalıştığı süre ve koşullar dolayısıyla eğitimini aksatmakta ve genellikle temel eğitimden sonra örgün eğitimlerini sonlandırmaktadır. Burada ailelerin eğitime olan algısı da oldukça önemlidir. Aileler eğitimi faktörünü, gelir elde etmeden sonrasına inşa ederse çocuklar geleceğe dair düşünce ve planları kısıtlı olacaktır.

Çocuk işçiliği olgusu Sanayi Devrimi ile ilişkilendirilmiş olsa da günümüzde küresel bir sorun olarak karşımıza çıkmaktadır. Çocuk işçiliğine karşı mücadeleler gerek uluslararası gerek ulusal birçok kurumların politikalarında, devletlerin kanunlarında, yönetmeliklerinde karşımıza çıkmaktadır. Çocuk işçiliğine karşı mücadeleler yıllar boyu yapılmış ancak yeterliliği tartışma konusu olarak olmuştur. Çocuk işçiliğinde öncelikli sorun küçük yaşta bireylerin usulsüz biçimde çalışma hayatına belirli nedenler çerçevesinde girmiş olmasıdır. Ardından gelen sorunlar ise fiziksel olarak çalışmaya uygun ve eğitimi aksatmayacak düzeyde çalışan çocukların çalışma koşulları olmuştur. Bu durumların karşısında uluslararası ve ulusal birçok düzenlemeler yatmaktadır. ILO'nun 2017 yılı raporuna göre (2017a) dünya üzerinde 152 milyon çocuk işçi olduğu görülmüştür. Bunların yarısı ise tehlikeli işlerde çalışmaktadır. Türkiye'de erkek çocuk işçilerin oranı oldukça yüksekken dünya genelinde birbirlerine yakın oranlamalar mevcuttur (%58-%42). Görüldüğü üzere bu rakamların oldukça yüksek olması düzenlemeleri de geçmişten günümüze kadar beraberinde getirmektedir.

Sanayi Devrimi ve sonrasında yapılan düzenlemeler oldukça sorunlu yapıdadır. Yıllar ilerledikçe çocuk işçi kitlesinin kümülatif olarak artmasına karşın düzenlemelerde iyileştirilme olmasına rağmen henüz istenilen seviyeye gelmemiştir. Öncelikle Çocuk Hakları Cenevre Bildirgesi incelendiğinde, çocuklara verilen değerin en üst seviyeye çıkmasını önermekte, çocukların barınma, beslenme ve gelişimlerini sürdürebilmeleri için imkânlar verilmesini savunmaktadır. Burada temel amaç çocukların olgunluk dönemine eriştiklerinde çalışma hayatında başka bir bireyin ihtiyacını karşılamasıdır. Çocuk Hakları Evrensel Bildirgesine göre çocukların çalışma koşullarının sömürülmeye karşı, zihinsel, fiziksel gelişimlerini aksatmayacak biçimde çalışmasını sürdürülmesi temel alınmıştır. Bu bildirgeleri temel alan birçok düzenleme de yıllar boyunca ortaya çıkmış ancak günümüzde çocuk işçi sayılarına bakıldığında azımsanmayacak durumda olduğu ve gerek yasal prosedürlere uyma gerekse denetim mekanizmasının işlerliği konusunda sorunların olduğu aşikardır. Ayrıca çocuk işçiliğine yönelik ulusal düzenlemeler de mevcuttur. Öncelikle 1982 Anayasası incelendiğinde çocukların korunmasına ve sömürülmesine karşı önlemlerin aldığı ancak çocuk işçiliğine dair ibarenin bulunmadığı görülmüştür. 4857 sayılı İş Kanunu'nda ise çocuk işçiliğine dair ibareler yer almıştır. Çocuk işçilerin çalışması için eğitim durumunu ve zihinsel, bedensel, ahlaki ve sosyal gelişimlerini engellemediği sürece 14 yaşını sınır olarak ele almıştır. Konun içerisinde çocuk çalışanlara dair birçok hak ve sorumlulukların olduğu görülmektedir. Ardından gelen yönetmelikler bunların türevi durumundadır.

Çalışmanın ikinci bölümünde sinema ve çocuk işçiliği kavramları ele alınmıştır. Sinemanın toplumsal yapısı incelenmiş, Türk sinemasının içsel süreçleri ele alınmış, sinema çocuk emeğinin konusuna dair literatür gözden geçirilmiş ve paylaşılmıştır.

Sinema toplumun içinde bulunduğu durumun sahneye yansımasına aracılık etmektedir. Toplumda yer alan kültür ile sinema filmleri arasında ilişkiler mevcuttur. Sinema toplumun kültürünü, düşüncesini, karakterini, değerini, eleştirilerini, övgülerini yansıtmaktadır. Türk sineması da literatürde belirli aşamalar ayrılmıştır. Konumuz açısından önemli tarihsel süreç 1960 ve 70'li yıllar olarak belirlenmiştir. Çünkü bu dönem içerisinde 1961 Anayasası'nın getirdiği özgürlükçü ortam üzerinden toplumun yansımalarının sinema filmlerinde sahneleştirildiği görülmüştür. Sinema film sayılarında artış olmuş, toplumu konu alan sinemaların sayıları çoğalmıştır. Toplumsal gerçekçi konular o dönemde sinema filmlerinin ana temaları olmuştur. Araştırmamızda 1960-70'li yıllarda çocuk işçiliği ana veya alt temalı çalışmalar yer bulmuştur. Toplumun bakış açısını, çocuk işçiliğine yönelik algısını ve toplumun yansımasını anlayıp yorumlamaya çalışılmıştır.

Çalışmanın üçüncü bölümü ise araştırmanın yöntemini, amacı ve önemini, kapsam ve sınırlılıkları, araştırma soruları, araştırma felsefesi ve veri toplama tekniğini, geçerlilik ve güvenilirliği, analizlerini ve bulgularını barındıran aşamadır. Çalışmanın amacı, çocuk işçiliği olgusunun bileşenlerini belirlemek ve Türkiye'de 1960-70'li yıllar açısından çocuk işçiliğini değerlendirerek alana katkı sağlamak olmuştur. Dönemin sinema filmleri çocuk işçiliğine yönelik bakış açılarını karşımıza çıkarmaktadır. Sinema filmlerinde yer alan çocuk işçiliği olgusuna yönelik veriler elde ederek çıkarımların yapılması amaçlanmıştır. Literatürde, çocuk işçiliğine yönelik 1960-70'li yıllar arasında çocuk işçiliğine yönelik spesifik bilgilerin kıtlığı, sinemada yer alan çocuk işçiliği olgusuna dair toplumsal gerçekçi filmlerin incelenmemesi ve incelenen toplumsal gerçekçi filmlerde yöntem ve bulguların yetersiz kalması gibi durumlar görülmüş ve buna yönelik araştırmanın önemi belirlenmiştir. Bu yönden dönemin sinema filmlerinin çocuk işçiliğinde toplumsal gerçekliğin yansımasına dair bakış açısını analiz edilen ilk araştırmalardan biri olmaktadır.

Kapsam ve sınırlılıkların belirlenmesinde 1961 Anayasası fikir vermiştir. 1960-70'li yıllar arasında eleştirel toplumsal gerçekçi filmlerin işlerlik kazanması bu anayasanın özgürlükçü yapısından kaynaklıdır. Bu dönem itibariyle çocuk işçiliği olgusunun Türkiye'de tanınır bir hale gelmesi ile bu tarihlerin seçilmesi aşikardır. Bu tarihler arasında incelendiğinde, dönemin çocuk işçiliğine dair bakış açısını bizlere sunacaktır.

Araştırmanın ana problemi: 1960-70'li yılları kapsayan Türk sinema filmlerinde çocuk işçiliğine dair bakış açısı nasıldır? Toplumun yansıması nasıldır? Filmlerde bu durum nasıl işlenmiştir? Filmlerde çocuk işçiliğine sebep olan durumlar nasıl tanımlanır? Denetim mekanizması nasıl işlenmiştir? Çocuk işçiliğinin çocuklar üzerindeki etkisi nasıldır? Gibi sorular araştırmanın problemini ve sorularını içermektedir.

Çalışmanın felsefesi İdealizmdir. İdealizm felsefesi içerisinde yer alan yorumlayıcı paradigma kullanılmaktadır. Buna yönelik nitel araştırma yöntemlerinden biri olan doküman analizi tekniği kullanılmıştır. Araştırmanın verisi olan iki adet film Nvivo10 paket programı kullanılarak, kod ve temalarla eşleştirilmiş, veriler anlamlandırıp yorumlanmıştır.

Araştırmanın geçerlilik ve güvenilirlik kısmında alanında uzman birçok akademisyenden yardım alınmıştır. Konunun anlamlandırılması konusunda danışman hocamız tarafından uygun yönlendirmeler yapılmıştır. Sinema filmlerinin dönemi açısından, alanında uzman, iletişim fakültesinden öğretim üyesi hocamız ile bilgi alışverişinde bulunulmuştur. Literatür taramasında yardımcı olan çocuk işçiliği alanında oldukça uzman Oxford Üniversitesi ve Londra Ekonomi Okulu öğretim üyesinden gerekli bilgiler alınmıştır. Araştırmanın yöntemi kısmında alanında uzman, eğitim fakültesi öğretim üyesi ve edebiyat fakültesi öğretim üyesi

tarafından gerekli bilgiler alınmıştır. Araştırmanın geçerliliğinin oldukça uygun olduğu düşünülmektedir. Araştırmanın güvenilirliği için ise Kappa analizi kullanılmış, danışman hocamızla uygun bulunan temalar, nitel araştırma yöntemleri alanında uzman hocamız tarafından eşleştirilmiştir. Kappa değeri 1.00 çıkmış ve güvenilirlik konusunda mükemmel bir uyum olduğu yorumlanmıştır.

Araştırmanın veri analizi konu başlığında analiz edilen veriler öncelikle belirlenmiş sonra analiz aşamasına geçilmiştir. Analiz verileri 1960-70'li yılların toplumsal gerçekçi sinema filmlerinden dolayı ve çocuk işçiliğinin dönem açısından önemli olması sebebiyle Gecelerin Ötesi ve Yusuf ile Kenan filmleri seçilmiştir. Bu filmler çocuk işçiliğini ana veya alt tema olarak ele alan filmler arasında evreni kapsamaktadır. Yirmi yıllık periyod içerisinde sadece iki filmde bu temanın kullanıldığı görülmüştür. Filmler öncelikle transkript haline getirilmiş, ardından çalışma kapsamında önemli kabul edilen fotoğraflar ve videolar seçilmiştir. Verilere öncelikle kodlama yapılmış, kategoriler halinde birleştirilmiş ve ana, alt temaları ortaya çıkacak şekilde tema analizi yapılmıştır. Dokuz adet ana tema ve 18 adet alt tema karşımıza çıkmıştır. Ardından betimsel analiz ile birlikte elde edilen temalar anlamlandırıp araştırmaya aktarılmıştır. Betimsel analiz yapıldıktan sonra ilişkiler görülen anlamların yorumlandığı aşama olan içerik analizi belli ölçülerde yapılmıştır.

Araştırmanın bulguları ele alındığında, seçilen filmlere dair bilgiler ve genel bulgular paylaşılmış, toplumsal gerçekçi yapıda olduğu ifade edilmiştir. Filmlerin künyesi de bu durumu pekiştirmektedir. Araştırmanın temalarına dair bulgular Nvivo10 paket programında yer alan sıralamaya göre yapılmıştır.

Çalışma koşullarının çocuk işçilere etkisi'ne dair tema bulgularına göre hem fabrika koşullarında hem de serbest çalışma alanlarında çocuk işçiler için uygun olmayan çalışma koşulları ve çocuklara dair etkilerine yönelik endişeler paylaşılmıştır. Fabrikada çalışma koşulları, dört duvar arasında makinalarla birlikte sıkışmış bir çocuk işçiyi tasnif etmektedir. Serbest çalışma alanlarında ise çocuk işçilerin kendi fiziksel ve zihinsel yeterliliklerinin üstünde yer alan koşulda çalıştıkları fotoğraf kesitlerinden yorumlanmıştır. Bu durumların, çocuk işçi olarak çalışanlara yönelik olgunluk aşamasına doğru geçildiğinde fizyolojik ve psikolojik sorunlar ortaya çıkardığı görülmüştür.

Denetim başlığında, filmlerden elde edilen bulgulara göre dönemin toplumsal ve sosyal hayatında denetim faktörünün olduğu görülmüştür. Usulsüz çalışma ve gayrimeşru kazançlara dair çocuk işçiliğine karşı denetim mekanizmasının var olduğu ortaya konulmuştur. Buna yönelik işverenler ve çocuk işçilerin endişeye kapıldıkları anlaşılmıştır. Özellikle "Gecelerin Ötesi" filmindeki fabrika kesitinde firma sahibinin paniklemesi, çocuk işçinin endişeli şekilde

saklandığı yerden çıkarıldığı kesit, çocuk işçiliğine yönelik denetim ve denetim endişesini ortaya çıkarmaktadır. Literatür taraması yapıldığında bu tema hakkında çalışmanın hem ulusal hem de uluslararası arşivlerde yer almadığı görülmüştür. Çocuk işçiliğine yönelik denetim endişesi kavramı, araştırmamızın özgün yapısıyla literatüre kazandırdığı tema olarak görülebilir. Tema, gelecek çalışmalar için temel teşkil edebilir.

Çocuk işçinin deneyim teması ise çocuk işçi olmak isteyen veya çocuk işçi olanların çalışmaya yönelik niteliğini, eğilimlerini belirlemeyi ve deneyimlerini arttırmaya yönelik durumlarını kapsamaktadır. Çocuklar çalışma hayatına girebilmeleri için temel düzeyde de olsa işi öğrenmeli ve deneyimlerini geliştirmelidir. Filmlerde iş aramaya gelen çocuklar için elinin yatkın olup olmadığı sorgulanmış ve temel bilgilerin öğrenilmesi için iş yerinde kısa bir dönem ücretsiz çalışılmasına yönelik tavsiyede bulunulmuştur. Çocuk işçinin belirli nedenler dolayısıyla çalışma hayatında var olabilmesi için işyerinde temel eğitim alıp deneyimini arttırması gerektiği görülmektedir.

Aile yapısı; çocuk işçiliğine yönelik en önemli etkenlerden birisidir. Literatürle benzer yapıda çıkan bu temada ailenin yapısındaki bozukluk, aile içerisinde maddi yoksunluk, dolaylı olarak aile denetiminden yoksun çocukları ortaya çıkarmıştır. Çocuklar ailelerin yapısındaki bozukluk sebebiyle gelecek planlarına yönelik yönlenememekte ya da ailenin içinde bulunduğu maddi kaygısından ötürü çocuklar, sadece işgücü piyasasında yer almaktadır.

Yoksulluk; literatürle benzer sonuçları ortaya koyan bir diğer temadır. Yoksulluk sebebiyle gerek aileler gerekse sokakta kendi yaşamlarını idame ettirmek zorunda olan çocuklar kendilerini çalışma hayatı içerisine atmaktadır. Filmlerde de iki durumun yer aldığı görülmektedir. Ailenin içinde bulunduğu sefaletten dolayı çocuk, işgücü piyasasına yönlenmektedir. Sokakta hayatını sürdüren çocuklar ise kendi vicdanları çerçevesince seçim yapmakta ya çalışma hayatına girmekte ya da gayrimeşru yollardan kazanç elde etmeye çalışmaktadır. Açlık sorunu, barınma sorunu, para kazanmanın önemi, yoksunluk gibi durumlar çocuk işçiliğinde yoksulluk kaygısına yönelik etken oluşturmaktadır.

Çocuk yaşta çalışma bilinci oluşturmak da çocukların olgunluk bilinciyle çalışmalarına dair etken olarak karşımıza çıkmaktadır. Filmler içerisinde çocuklar kendi aralarında yaşları fark etmeksizin çalışmaya dair konuları meşru görmüşlerdir. Gerek çocuklar için gerekse bu konu hakkında konuşan aileleri, arkadaş çevreleri, işyeri sahipleri için çocuk işçiliği olgusu yadırganmak yerine alın teri metaforu kullanılarak çocukların çalışmasıyla adam olması durumu özdeşleşmiştir.

Çocuk yaşta iş arama durumu filmlerde yer alan bulgulara göre olağan karşılanmıştır. Çocuklar çalışmaya neden olan faktörlerden ötürü iş aramakta ve çalışma hayatına atılmaktadır.

Burada önemli bir sonuç karşımıza çıkmıştır. Çocuklar için iş arama kanalı olan ilişki ağları da yine kendileri gibi çocuklardır. Çocuk işçiler, potansiyel çocuk işçilerin iş araması ve bulması konusunda aracı durumdadır.

Çocuklar bahsedilen nedenlerden dolayı (maddi, manevi, ailesel vb.) zorunlu olarak çalışma hayatında bulunabilmektedirler. Filmlerde çocukluk döneminde çalışan çocukların işgücü piyasasına girmesi genellikle zorunlu sebepler vasıtasıyla olmuştur. Çocuklar bu noktada kimi zaman ücretsiz aile işçisi olarak çalışmakta ancak genellikle işgücü piyasasında bulunan çocukların eğitimden uzaklaşmak durumunda olduğu görülmüştür. Çocuklarını okula göndermek yerine aileler çocukları gelir getirici faktör olarak görmekte ve çalışma hayatına yönlendirmektedir. Aile denetiminden yoksun olanların ise hayatı kendileri öğrenip kendilerinin sorumluluğunda yaşamlarını idame ettirecekleri için eğitim dışına çıkması olağandır.

Ailenin denetiminden yoksun sokakta kendi hayatını idame ettiren veya aile yapısı bozuk olan çocukların işgücü piyasasına girişlerinde usulsüz durumlar olduğu gibi gayrimeşru kazanç elde etme durumlarının da olduğu görülmüştür. Sokakta denetimden uzak şekilde hayatlarını sürdüren çocukların bir kısmının kötü alışkanlıklara sahip olduğu görülmüştür. Çalışma hayatına bir şekilde giriş yapan ve çalışmayı sürdüren çocukların ise usulsüz çalışmış olabileceği ve suçüstü yakalanabileceği durumu ortaya çıkmıştır.

Nihai olarak çocuk işçiliği kavramının günümüzde de devam ettiği görülmektedir. 1960-70'li yılların toplumsal gerçekçi sinema filmleri ile günümüz sinema filmlerinin toplumu yansıtması durumu oldukça tartışmalı bir konudur. İçinde bulunduğumuz dönem itibariyle geçmişe dair çocuk işçiliği olgusunu iyi okumamız ve günümüz ile bütünleştirmemiz ve buna yönelik politikalar üretmemiz: kavramın çocuklara ve topluma etkisi açısından en az düzeyde sorunlarla çözümlenmesi fikrini ortaya çıkaracaktır. Çünkü çocuk işçiliği olgusu yıllar geçmesine rağmen olguya sebep olan faktörler güncelliğini korumakta ve yeni faktörleri içerisinde barındırmaktadır.

Nihai olarak araştırmada birçok faktör çocuk işçiliği bileşenleri olarak keşfedilmiş ve yorumlanmıştır. Bu faktörlerin en önemlilerinden biri yoksulluk olmuştur. Yoksulluk faktörü birçok diğer faktöre etki etmektedir. Bu sebeple ailenin ve içerisinde yer alan çocuğun maddi konularda yaşadıkları problemlere yönelik politikalar üretilmelidir. Bu politikalara yönelik öneri ise kalıcı politikalar olmasını sağlamaktır. Anlık geçim imkanları sağlamak yerine kronik sorunlara yönelik kalıcı çözümler üretmek, çocuk işçiliği olgusuna yönelik eğilimin azalmasında önemli etken olacağı düşünülmektedir. Diğer birçok faktör de bu faktöre ya etken ya da edilgen olmaktadır.

Özellikle değinilmesi gereken diğer bir faktör denetim endişesi olmuştur. Çocuk işçiliğine dair birçok çalışma yürütülmüş ve birçok bulgu ortaya çıkarılmıştır. Ancak akademik literatürde yer aldığı üzere denetim endişesi şu an için bilimsel araştırmalarda yer almamaktadır. Çalışmanın akademiye yönelik özgün bir bulgusu olarak karşımıza çıkmıştır. Çocuk işçinin çalışma hayatına girişiyle birlikte, çalışma şartlarını sağlamadığı zamanlarda, kendisinin ve işverenin denetimine karşı endişe yaratıldığı durumdur. Sayılan bu ve diğer tüm faktörler çocuk işçiliğine yönelik sebep ve sonuçları içinde barındırdığı durumlardır. Bu faktörler göz önüne alınarak ortaya çıkarılacak kalıcı politikalar; çocuk işçinin çocukluk döneminden mahrum kalmaması ve sağlıklı birey ve toplumun ortaya çıkarılmasında önemli olmaktadır.

KAYNAKÇA

Agocuk, P. ve Keçeci, G. (2017). "The Role of Cinema and the Effect of Educational Levels of Politicians on Voting Attitude". *EURASIA Journal of Mathematics, Science and Technology Education*, 13(12):7941-7948.

Aitken, S., Estrada, S. L., Jennings, J., ve Aguirre, L. M. (2006). "Reproducing Life And Labor: Global Processes And Working Children İn Tijuana, Mexico". *Childhood*, 13(3), 365-387.

Altan, Ö. Z. (2003). *İş ve sosyal güvenlik hukuku*. Anadolu Üniversitesi Yayınları, 1529: 1-370.

Altheide, D. L. ve Schneider, C. J. (2013). *Qualitative Media Analysis (2nd Ed.)*. Thousand Oaks, CA: Sage, America.

Armağan, İ. (1992). *Sanat Toplumbilimi: Demokrasi Kültürüne Giriş*. İleri Kitabevi,.

Avrupa Konseyi. Avrupa Sosyal Şartı., (1965).

Aydın, S., ve Taşkın, Y. (2014). 1960'tan Günümüze Türkiye Tarihi (1. Baskı). İletişim Yayınları.

Bass, L. E. (2004). *Child labor in sub-Saharan Africa*. Lynne Rienner Publishers,.

Basu, K. (1999), "Child Labor: Cause, Consequence, and Cure, with Remarks on International Labor Standards". *Journal of Economic Literature*, 37(3): 108- 1119.

Basu, K. ve Tzannatos, Z. (2003). "The Global Child Labor Problem: What Do We Know and What Can We Do?". *World Bank Economic Review*, 17(2):147-173

Basu, K. ve Van, P. H. (1998). "The Economics of Child Labor". *American Economic Review*, 412-427.

Başbakkal, Z., Şen, N., ve Conk, Z. (2005). "İzmir Mesleki Eğitim Merkezinde Eğitim Gören Çocuk İşçilerin Sağlık, Sosyal ve Kültürel Durumlarının Belirlenmesi". *Ege Üniversitesi Hemşirelik Fakültesi Dergisi*, 21(1): 91-101.

Başol, Ö. (2010). *Senaryo Kitabı: Senaryo Yazım Teknikleri ve Film Örnekleri*. Pana Film Yayınları, İstanbul.

Battal, S. (2006). *Asıl Film Şimdi Başlıyor! Lütfi Akad, Metin Erksan, Yılmaz Güney, Yavuz Turgul ve Türk Sineması.* Vadi Yayınları, (68).

Beegle, K., Dehejia, R. ve Gatti, R. (2009), "Why should we care about child labor? The education, labor market, and health consequences of child labor", *Journal of Human Resources*, 44(4): 871-889.

Birleşmiş Milletler Çocuk Haklarına Dair Sözleşme, (1989).

Birleşmiş Milletler. Ekonomik, Sosyal ve Kültürel Haklara İlişkin Uluslararası Sözleşme, (1966).

Boratav, K. (1993). Türkiye İktisat Tarihi 1908-1985. Gerçek Yayınevi, Yeni Diz-1,4. Baskı.

Bourdillon, M. F. C. (2000). "Child labour and education: a case study from south-eastern Zimbabwe". *Journal of Social Development in Africa*, 15(2): 5-32.

Bourdillon, M. F. C. (2013). "Critical Approaches to Children's Work and the Concept of Child Labor". *Oxford University Press*. İngiltere.

Bourdillon, M. F., White, B., ve Myers, W. E. (2009). "Re-assessing minimum-age standards for children's work". *International Journal of Sociology and Social Policy,*.

Boztepe, V. (2017). "1960 ve 1980 Askeri Darbelerinin Türk Siyasal Sinemasına Etkileri". Galatasaray Üniversitesi İletişim Dergisi, 153-179.

Burrone, S., ve Giannelli, G. C. (2020). "Child Labour, Gender and Vulnerable Employment in Adulthood. Evidence for Tanzania". *The Journal of Development Studies*, 1-16.

Büyüköztürk, Ş., Çakmak, E. K., Akgün, Ö. E., Karadeniz, Ş. ve Demirel, F. (2008). *Bilimsel Araştırma Yöntemleri* (2. Baskı). Pegem Akademi, Ankara.

Cazdyn, Eric M. (2002). "The Flash of Capital: Film and Geopolitics in Japan". *Duke University Press,*.

Cem, İ. (1998). Türkiye'de Geri Kalmışlığın Tarihi. Can Yayınevi, 12. Baskı. İstanbul.

Clammer, J. (2014). "Vision And Society: Towards A Sociology And Anthropology From Art. London And New York". *Routledge Taylor ve Francis.*

Creswell, J. W. ve Miller, D. L. (2000). "Determining Validity İn Qualitative Inquiry". *Theory Into Practice, 39*(3): 124-130.

Cunningham, H. ve Viazzo, P. P. (1996). "Child Labour in Historical Perspective 1800-1985: Case Studies from Europe, Japan and Colombia". *UNİCEF*, 96(1).

Çakır, S. (2011). 'Toplumsal Tarih Ekseninde Metinlerarasılık: Yılanların Öcü". *Dil ve Edebiyat Dergisi*, 6(2).

Çelik, A. (2005). *Çocuk İşçiliğinin Bitmeyen Öyküsü*. Birikim Yayınları, Ankara.

Çocuk Koruma Kanunu., Kanun No: 5395. (2005).

Çöpoğlu, M. (2018). "Bir Kısır Döngü: Dünyada ve Türkiye'de Çocuk İşçiliği ve İşsizlik". *Anemon Muş Alparslan Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi,* 6(5): 671-685.

Dahlén, M. (2007). *The Negotiable Child: The ILO Child Labour Campaign 1919-1973*. Doctoral Thesis. Uppsala University, Disciplinary Domain of Humanities and Social Sciences, Faculty of Law, Department of Law, Sweden.

Daldal, A. (2005). 1960 Darbesi ve Türk Sinemasında Toplumsal Gerçekçilik. Homer kitabevi, İstanbul.

Deane, P. (2000). *İlk Sanayi İnkılâbı*. (Çev. T. Güran), Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara.

Demirtürk, S. (2015). "1960–1980 Döneminde Türkiye'de Sosyo-Ekonomik Değişimin ve Dışa Yönelişin Toplumsal Dinamikleri". 21. Yüzyılda Eğitim ve Toplum Eğitim Bilimleri ve Sosyal Araştırmalar Dergisi.

Demirtürk, S. (2015). "1960–1980 Döneminde Türkiye'de Sosyo-Ekonomik Değişimin ve Dışa Yönelişin Toplumsal Dinamikleri". *21. Yüzyılda Eğitim ve Toplum Eğitim Bilimleri ve Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 4(12): 173.

Dinçay, D., ve Özer, F. (2013). "'60 Türk Sinemasında Kentli Konut İç Mekanı". Karadeniz Sosyal Bilimler Dergisi, 5(8): 149-168.

DİSK-AR (2015). *Türkiye'de Çocuk İşçiliği Gerçeği Raporu.*

Donald, S. H. (2005). "Little Friends: Children's Film and Media Culture in China". *Oxford: Rowman & Littlefield Publishers, Inc.*

Dorman, P. (2001). "Child labour in the developed economies". *International Labour Organization*.

Dorsay, A. (2003). Sinema ve Çağımız. Remzi Kitabevi, İstanbul.

Dorsay, A. (2013). *Quo Vadis Istanbul*. Remzi, İstanbul.

Durmaz, Ş. (2016). "İşgücü piyasasında kadınlar ve karşılaştıkları engeller". *Ahi Evran Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, *2*(3), 37-60.

Duryea, S., & Arends-Kuenning, M. (2003). "School Attendance, Child Labor and Local Labor Market Fluctuations in Urban Brazil". *World Development*, 31(7): 1165-1178.

Entman, R. M. (1993). "Framing: Towards a clarification of a fractured paradigm". *Journal of Communication*, 43(4): 51–58.

Eren Z.O., Namal M.K. (2018). "Türkiye'nin Çocuk İşçiliği İle Mücadele Politika ve Programlarının Karşılaştırılmalı İncelenmesi". M. K. Namal (ed.), Sosyal Politika ve Çalışma İlişkilerinde Güncel Sorunlar. Gazi Kitabevi, Ankara,105-133.

Esen, Ş. (2000). 80'ler Türkiyesi'nde Sinema. Beta Basım Yayım, İstanbul.

Fair Wear Foundation (2016). *Turkey Country Study*. Netherlands.

Fidan, F. (2004). "Çalışan Çocuk Olgusuna Sosyo-Psikolojik Bakış Sanayide Çalışan Çocuklar Örneği". *Trakya Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 6(1): 30-49.

Gevgilili, A. (1989). *Çağını sorgulayan sinema*. Bağlam yayıncılık, İstanbul.

Grabe, M. E. ve Bucy, E. P. (2009). "Image bite politics: News and the visual framing of elections". *Journal of Communication.*

Griggs, D., Stafford-Smith, M., Gaffney, O., Rockström, J., Öhman, M. C., Shyamsundar, P. ve Noble, I. (2013). "Sustainable development goals for people and planet". *Nature*, 495(7441): 305-307.

Grootaert, C. ve Patrinos, H. A. (1999). "The policy analysis of child labor: A comparative study". *Macmillan.*

Guarcello, L., Lyon, S. ve Rosati, F. C. (2008). "Child labor and education for all: An issue paper". *Understanding Children's Working Paper Series*, 1-28.

Guba, E. G. ve Lincoln, Y. S. (2001). "Evaluation Paradigms: Worldviews Or Belief Systems That Guide Evaluators".

Güçhan, G. (1993). "Sinema-toplum ilişkileri". *Kurgu dergisi*, (12): 51-71.

Gülada, M. O. (2019). "Çocuk İşçiliğin Önlenmesine Yönelik Hazırlanan Kamu Spotu Reklamlarının Göstergebilimsel Analizi". *Sosyal Güvenlik Dergisi*, 9(1): 215-235.

Gülçubuk, B. (2012). "Tarımda Çocuk Emeği Sömürüsü ve Toplumsal Duyarlılık". *Çalışma ve Toplum dergisi*, 33(2).

Günbayı, I. ve Sorm S. (2018). "Social Paradigms İn Guiding Social Research Design: The Functional, Interpretive, Radical Humanist And Radical Structural Paradigms". *International Journal On New Trends İn Education and Their Implications*, 9(2): 57-76.

Günöz, M. (2007). *Türkiye'de Çocuk İşçiliği Sorunu ve Çözüm Önerileri*, Uzm. Tezi, TC Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı Türkiye İş Kurumu Genel Müdürlüğü, Ankara.

Gürsoy, S. (2019). *Göçmenlerin Çalışma Yaşamına Katılımı: Suriyeli Göçmenler Örneği*. Yüksek Lisans Tezi. Akdeniz Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Antalya.

Hiçdurmaz, M. (1997). Türk Sinemasının Gelişimi Surecinde Sinema Emekçilerinin Örgütlenme Sorunları. Yeni İnsan Yeni Sinema, 4: 117-119.

Hilowitz, J., Kooijmans, J., Matz, P., Dorman, P., Kock, M. ve Alectus, M. (2004). "Child Labour: A textbook for university students". *ILO*.

Himelboim, I., Gleave, E. ve Smith, M. (2009). "Discussion Catalysts İn Online Political Discussions: Content İmporters And Conversation Starters". *Journal of Computer-Mediated Communication*, 14: 771–789.

Hobbs, S. ve McKechnie, J. (1997). *Child Employment İn Britain: A Social And Psychological Analysis.* Stationery Office, Edinburgh.

Holloway, I. ve Wheeler, S. (2010). *Qualitative Research İn Nursing And Healthcare*. Blackwell Publishing Ltd,.

Holsti, Ole R. (1968). “Content Analysis”. In Handbook Of Social Psychology, 2(2) ed.. Edited by G. Lindzey and E. Aronson. Reading, MA: Addison-Wesley, 596–692.

Honorati, Maddalene, Ugo Gentilini ve Rustlan G. Yemtsov. (2015). *The state of social safety nets.* The Word Bank.Washington, DC.

Horrell, S., ve Humphries, J. (1995). " The exploitation of little children: Child labor and the family economy in the industrial revolution”. *Explorations in Economic History*, *32*(4), 485-516.

Hughes, K., Bellis, M. A., Hardcastle, K. A., Sethi, D., Butchart, A., Mikton, C., ... ve Dunne, M. P. (2017). “The effect of multiple adverse childhood experiences on health: a systematic review and meta-analysis”. *The Lancet Public Health*, 2(8): 356-366.

Humphries, J. 2013. “Childhood and child labour in the British industrial revolution”, *Economic History Review*, 66(2): 395–418.

ILO. (1998). “ILO Declaration on Fundamental Principles and Rights at Work and Its Follow-Up”. *Adopted by the International Labour Conference at Its 86th Session*. Geneva.

ILO. (2007). “Hazardous Child Domestic Work: A Briefing Sheet”. *International Labour Organization*, Geneva.

ILO. (2010). Understanding Children's Work. Joining Forces Against Child Labour: Inter-agency”. *Report for the Hague Global Child Labour Conference of 2010.*

ILO. (2013). *Marking progress against child labour. Global estimates and trends 2000–2012*. Geneva.

ILO. (2015). *World report on child labour 2015: Paving the way to decent work for young people*. ILO. Geneva.

ILO. (2017a). *Global estimates of child labour 2015: Results and trends, 2012-2016*. International Labour Office. Geneva.

ILO. (2017b). *Ending child labour by 2025: A review of policies and programmes*. International Labour Office. Geneva.

ILO. (2018). *Ending Child Labour by 2025: A Review of Policies and Programmes*.

ILO. *138 No’lu Asgari Yaş Sözleşmesi*., Kanun No: 4334. Cenevre. (1973).

ILO. *182 No’lu En Kötü Biçimlerdeki Çocuk İşçiliğinin Yasaklanması ve Ortadan Kaldırılmasına İlişkin Acil Eylem Sözleşmesi.*, Kanun No: 4623. Cenevre. (1999).

IPEC. (2011). *Children İn Hazardous Work: What We Know, What We Need To Do. International Programme On The Elimination Of Child Labour.* International Labour Office. Geneva.

İlköğretim ve Eğitim Kanunu., Kanun No: 222. (1961).

İnan, Arı. (1983). *Düşünceleriyle Atatürk, Ankara: TTK. Özuyar, Ali. (2004). Babıâli'de Sinema*. İzdüşüm Yayınları, İstanbul.

Jain, J. ve Rai, S. (2002). *Films and Feminism. Rawat Publications,* New Delhi.

Jenkins, R. Gladstone. (1997). *A Biography*, 231.

Kahraman, F. (2015). *Türkiye'de Çocuk Yoksulluğu: Gaziantep Üzerine Bir Araştırma*. Doktora Tezi. Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Isparta.

Kanca, O. C. (2012). "1950-1960 Arası Türkiye'de Uygulanan Sosyo-Ekonomik Politikalar". Mustafa Kemal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 9(19): 47-63.

Kaplan N. (2004). Aile Sineması Yılları 1960'lar. Es Yayınları, İstanbul.

Kasım, M., ve Atayeter, H. D. (2012). "1960'lı Yıllarda Türk Sinemasında Toplumsal Gerçekçilik". Gümüşhane Üniversitesi İletişim Fakültesi Elektronik Dergisi, 1(4).

Kassouf, A. L. (1998). *Child labor in Brazil, Mimeo. London: Department of Economics*, London School of Economics.

Kayalı, K. (1994). *Yönetmenler Çerçevesinde Türk Sineması.* Ayyıldız Yayınları, İstanbul.

Kellner, Douglas vw Ryan, Michael (1988). "Camera Politica: the Politics and Ideology of Contemporary Hollywood Film". *Indiana University Press.*

Kenny, M. L. (2013). "Child Labor". *Oxford University Press*.

Kirby, P. (2003). *A Short Statistical Sketch of the Child Labour Market in Mid-Nineteenth Century London. Revue Française de Civilisation Britannique*. French Journal of British Studies, 12(3).

Kolaç, N., Ergün, A., ve Erol, S. (2006). "Pazarda Çalışan Çocukların Çalışma Koşulları ve Sağlık Durumları". *Mesleki Sağlık ve Güvenlik Dergisi*, 7(26): 30-36.

Kurnaz, Ş. A. (2007). "Çocuk yoksulluğu". *Sosyal Politika Çalışmaları Dergisi*, 12(12).

Kurnaz, Ş. A. (2009). *Türkiye'de Çocuk Yoksulluğu*. Sosyal Yardım Uzmanlık Tezi. T.C. Başbakanlık Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Genel Müdürlüğü, Ankara.

Kümbetoğlu, B. (2008), Sosyolojide ve Antropolojide Niteliksel Yöntem ve Araştırma. *Bağlam Yayıncılık*, İstanbul.

Landis, J. R. ve Koch, G. G. (1977). "The measurement of observer agreement for categorical data". *Biometrics*, 33: 159-174.

Levin, T. (2004). *Dismantling the spectacle: The cinema of Guy Debord. In T. McDonough (Ed.), Guy Debord and the situationist international: Texts and documents*. Cambridge, London: MIT. (321-444).

Lüleci, Y. (2016). "27 Mayıs ve 12 Eylül Askerı Darbelerının Türk Sınema Sektörüne Etkıleri". Muhafazakâr Düşünce, 13(49): 183-208.

Magliano, Joseph P., Jason Miller, ve Rolf A. Zwaan. 2001. "Indexing Space and Time in Film Understanding". *Applied Cognitive Psychology*, 15(5): 533-545.

Mahmood, I. (2013). Influence and importance of cinema on the lifestyle of educated youth: A study on university students of Bangladesh. *IOSR journal of humanities and social science (IOSR-JHSS)*, 17(6): 77-80.

Makal, A. (2007). *Çocuktum, Ufacıktım: Türkiye'de 1920-1960 Döneminde Çocuk İşçiliği*. Ameleden İşçiye Erken Cumhuriyet Dönemi Emek Tarihi Çalışmaları içinde. İletişim Yayınları, İstanbul.

Makal, A. (2010). "Türkiye'de erken cumhuriyet döneminde kadın emeği". *Çalışma ve Toplum*, 2(25): 13-40.

McHugh L. M. (2012). "Interrater reliability: the kappa statistic". *Biochemia Medica*. 22 (3): 276-292.

McKechnie, J., ve Hobbs, S. (1999). "Child labour: The view from the North". *Childhood*, 6(1): 89-100.

Mesleki Eğitim Kanunu., Kanun No: 3308. (1986).

Milletler Cemiyeti. Çocuk Hakları Cenevre Bildirgesi., (1924).

Monaco, J. (2013). Bir Film Nasıl Okunur. (E. Yılmaz, Çev.). Oğlak Yayıncılık, İstanbul.

Namal M.K., (2019). "Uluslararası ve Ulusal Mevzuat Açısından Türkiye'de Çocuk İşçiliği, İşgücü Piyasasında Dezavantajlı Gruplar". Yavuz Kağan YASIM, *Ed., TAEM-Türk Metal Sendikası Araştırma ve Eğitim Merkezi*, Ankara. 53-74.

Namal M.K., (2019). *Türkiye'de Sosyal Politika ve Dezavantajlı Gruplar, Dezavantajlı Konumunda Olan Çalışan Çocuklar Sorununa Yönelik Aktif Sosyal Politikalar*. Kırmızı, İstanbul.

Nardinelli, C. (1990). "Child labor and the Industrial Revolution", *Indiana University Press.*

Nascimento J. (2019). "Art, Cinema and Society: Sociological Perspectives". *Global Journal of Human-Socıal Scıence: C Sociology & Culture*, 19(5).

Neuendorf, K. A. ve Kumar, A. (2015). "Content analysis". *The international encyclopedia of political communication*, 1-10.

Neuman, W. L. (2014). *Toplumsal Araştırma Yöntemleri, Nicel ve Nitel Yaklaşımlar*. Yayın Odası. Ankara.

Nicolella, A, Kassouf, AL 2018, "The effect of child labour on children's health in Brazil". *International Journal of Social Economics*, 45(2). 100-124.

Okuyan, F. ve Kapçak, B. C. (2016). *Nitel Araştırmalarda Geçerlik ve Güvenirlik – Eğitim Yönetimi, Teftişi, Planlaması ve Ekonomisi*. T.C. Adnan Menderes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Eğitim Bilimleri Anabilim Dalı.

Oxford, UK: *Oxford University Press.*

Önder S., Baydemir A., (2005). "Türk Sinemasının Gelişimi (1895- 1939)". *Eskişehir Osmangazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 6(2).

Özgüç, A. (1993). *100 Filmde Türk Sineması: Başlangıcından Günümüze*. Bilgi Yayınevi.1. Basım,.

Özön, N. (1968). *Türk Sineması Kronolojisi:(1895-1966).* Bilgi yayınevi,.

Özön, N. (1985). *Sinema Uygulayımı Sanatı Tarihi.* Hil Yayın, İstanbul.

Özön, N. (1995a). *Karagöz'den Sinemaya: Türk Sineması ve Sorunları.* Kitle Yayınları:1. Basım, Ankara.

Özön, N. (1995b). *Karagöz'den Sinemaya: Türk Sineması ve Sorunları.* Kitle Yayınları:2. Basım, Ankara.

Özşuca, Ş. T., ve Toksöz, G. (2003). "Sosyal koruma yoksunluğu enformel sektör ve küçük işletmeler". *Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Yayınları*, 591:1-160.

Parker, D. L. (1997). "Child Labor: The İmpact Of Economic Exploitation On The Health And Welfare Of Children". *Minnesota medicine,* 80(7): 10-3.

Punch, K. (2014). *Sosyal Araştırmalara Giriş Nicel ve Nitel Yaklaşımlar*. Siyasal Kitabevi.

Purdy, H. (2016). *Their Angry Creed: The shocking history of feminism, and how it is destroying our way of life*. Lps Publishing.

Pusnik M. (2015). *Cinema Culture And Audience Rituals: Early Mediatisation Of Society*. Anthropological Notebooks, 21(3).

Refiğ, Halit. (1971). *Ulusal Sinema Kavgası*. Hareket Yayınları, İstanbul.

Ritchie, J., Lewis, J., Nicholls, C. M. ve Ormston, R. (2013). *Qualitative Research Practice: A Guide For Social Science Students And Researchers*. Sage, London.

Rosati, F. C. ve Rossi, M. (2003). "Children's working hours and school enrollment: Evidence from Pakistan and Nicaragua". *The World Bank Economic Review*, 17(2): 283-295.

Roskos-Ewoldsen, Beverly, John Davies, David R. Roskos-Ewoldsen. (2004). "Implications of the Mental Models Approach for Cultivation Theory*".‖ Communications: The European Journal of Communication Research,*, 29(3): 345-363.

Rossi, M. C. ve Rosati, F. C. (2007). "Impact of school quality on child labor and school attendance: the case of CONAFE Compensatory Education Program in Mexico". *Understanding Chldren's Work Programme Working Paper*.

Sachs, J. D. ve McArthur, J. W. (2005). "The millennium project: a plan for meeting the millennium development goals". *The Lancet*, 365(9456): 347-353.

Schwab, K. (2016). *Dördüncü sanayi devrimi*. Optimist Yayın Grubu.

Sebastian, A., Campos, A. P., Daidone, S., Pace, N., Davis, B., Niang, O. ve Pellerano, L. (2019). "Cash transfers and gender differentials in child schooling and labor: Evidence from the Lesotho child grants programme". *Population and Development Review,* 45: 181-208.

Selamoğlu, A. (1998). "Endüstri İlişkileri Boyutlarıyla Uluslararası Andlaşmalar ve Türiye". *Sosyal Siyaset Konferansları Dergisi*, (41-42): 115-138.

Selçuk, Z., Palancı, M., Kandemir, M. ve Dündar, H. (2014). "Eğitim ve bilim dergisinde yayınlanan araştırmaların eğilimleri: İçerik analizi". *Eğitim ve Bilim,* 39(173).

Sencer, Y. (1979). Türkiye'de Kentleşme. Kültür Bakanlığı Yayınları, 1.Basım.

Sevinç, M. R., Davran, M. K., Özel, R., ve Sevinç, G. (2015). "Şanlıurfa semt pazarlarında taşıyıcılık yapan çocuk işçiler". *Harran Tarım ve Gıda Bilimleri Dergisi,* 18(3): 21-31.

Shahraki, S. Z., Fouladiyan, M. ve Toosifar, J. (2020). "Child labor processes in the city of Mashhad: A narrative study". *Children and Youth Services Review*, 119(105474).

Sim, A., Suryadarma, D. ve Suryahadi, A. (2017). "The consequences of child market work on the growth of human capital". *World Development*, 91: 144–155.

Sönmez, P. (2010). *Türk sinemasında sansür ve Metin Erksan örneği*. Doktora Tezi. Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimleri Enstitüsü, Konya.

Stefano, Michelle L., Davis, P. ve Corsane, G. (2003). "Safeguarding Intangible Cultural Heritage: Touching the Intangible". *Boydell Press*.

Stella Hockenhull (2019) "All Work, No Play Representations of Child Labour in Films of the First World War". *Historical Journal of Film, Radio and Television*, 39: 1-17.

Şentürk R. (2020). "Türk Sinema Tarihi Yazımında Dönemselleştirme Sorunu". *Intermedia International e-Journal,* 7(13): 270-285.

T.C. Başbakanlık Aile ve Sosyal Araştırmalar Genel Müdürlüğü. (2011). Tek Ebeveynli Aileler. 1-301.

T.C. Cumhurbaşkanlığı. Umumi Hıfzıssıhha Kanunu., Kanun No: 1593. (1930).

Taş, M. (2004). "Menderes Döneminin Ekonomi Politiği ve 1958 İstikrar Programı", Mevzuat Dergisi, 76(1).

TBMM. İş Kanunu., Kanun No: 4857. (2003).

TBMM. Türkiye Cumhuriyeti Anayasası., (1982).

Thwaites Diken, E. (2017). "The Relationship of Cinema to Philosophical Thought: Badiou and Deleuze". *Sinecine*, 8(1): 127-142.

Tokol, A. ve Alper, Y. (2011). *Sosyal Politika*. Dora yayıncılık, Bursa.

Tolan, B. (1978). *Toplum bilimlerine giriş*. Kalite Matbaası.

Trinh, T. A. (2020). "Mental Health Impacts of Child Labour: Evidence from Vietnam and India". *The Journal of Development Studies*, 1-15.

Tugen, B. (2014). "1960-1980 Darbeleri Arasında Türk Sinemasında Düşünce Oluşumu ve Filmlerin Sosyolojik Görünümleri". 21. Yüzyılda Eğitim ve Toplum, 3(7): 159-175.

Tunali, B. (2009). 27 Mayıs 1960 ve Toplumsal Değişimlerin Türk Sinemasına Yansıması: Toplumsal Gerçekçilik. T.C. İstanbul Üniversitesi.

Tunçcan, N. (2000). "Çocuk İşçiliği: Nedenleri, Boyutları ve Küreselleşen Dünyadaki Konumu". *Sosyal Siyaset Konferansları Dergisi*, 43-44.

Tuttle, C. (2018). "Children in the Industrial Revolution". *Oxford University Press*, London.

Tümtaş, M. S., ve Ergun, C. (2014). "Göç ve yoksulluk kıskacında yıkılan bir kent: Van". *Akademik Yaklaşımlar Dergisi*, 5(2): 1-23.

Van de Glind, H. (2010). "Migration and Child Labour: Exploring Child Migrant Vulnerabilities and those of children left-behind".

Wallace, E. (2010). "Children of the Labouring Poor: The Working Lives of Children in Nineteenth-Century Hertfordshire". *Univ of Hertfordshire Press*.

Watkins, K. (2016). "The State of the World's Children 2016: A Fair Chance for Every Child". *3 United Nations Plaza*, New York.

Wibawa, I. (2008). *The Representation of Children in Garin Nugroho's Films. School of Media, Culture and Creative Arts Faculty of Humanities*. Master of Creative Arts of Curtin University of Technology.

Wolcott, H. F. (1994). "Transforming qualitative data: Description, analysis and interpretation". *Newbury Park*.

Wolff, F. C. (2008). "Evidence on the impact of child labor on child health in Indonesia, 1993–2000". *Economics ve Human Biology*, 6(1): 143-169.

Woodhead, M. (2004). "Psychosocial impacts of child work: A framework for research, monitoring and intervention". *Int'l J. Child. Rts.*, 12: 321.

Ye Q. (2012). "The Conversation between Film and Ideology How Wall Street and Wall Street. Money Never Sleeps promote and/or criticize financial capitalism?". *Political Science 15 ECTS Department of Economics and Informatics University West*.

Yıldırım, A. ve Şimşek, H. (2011). *Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri*. Seçkin yayıncılık, İstanbul.

Yıldırım, A. ve Şimşek, H. (2016). *Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri* (10. Bs). Seçkin Yayınları, Ankara.

İnternet Kaynakları

https://www.britannica.com/topic/education/Western-education-in-the-19th-century , (erişim tarihi: 21.03.2021).

http://www.nationalarchives.gov.uk/pathways/citizenship/struggle_democracy/childlabour.htm , (erişim tarihi: 19.03.2021).

https://en.wikipedia.org/wiki/History_of_education_in_England#Nineteenth_century , (erişim tarihi: 21.03.2021).

http://www.educationengland.org.uk/documents/acts/1870-elementary-education-act.html (erişim tarihi: 21.03.2021)

https://seejane.org/wp-content/uploads/cinema-and-society-investigation-of-the-impact-on gender-representation-in-indian-films.pdf , (erişim tarihi: 22.03.2021).

http://historymatters.gmu.edu/mse/film/socialhist.html , (erişim tarihi: 09.05.2021).

https://www.thegreatcoursesdaily.com/the-impact-of-motion-pictures-on-society/#:~:text=Motion%20Pictures%20as%20a%20Medium%20to%20Escape&text=The%20theatres%20of%20early%20days,immerse%20oneself%20in%20new%20stories , (erişim tarihi: 09.05.2021).

https://www.youtube.com/watch?v=YpBLJpzzcUw&t=1070s , (erişim tarihi: 22.05.2021).

https://www.youtube.com/watch?v=o6godKw__WE&t=593s , (erişim tarihi: 22.05.2021).

https://tr.wikipedia.org/wiki/Kategori:Y%C4%B1llara_g%C3%B6re_T%C3%BCrk_filmleri , (erişim tarihi: 05.05.2021).

http://nationalarchives.gov.uk/pathways/citizenship/struggle_democracy/docs/apple_boys.htm , (erişim tarihi: 08.05.2021).

https://www.biyografi.info/kisi/omer-kavur , (erişim tarihi: 31.05.2021).

https://www.nationalarchives.gov.uk/education/resources/1833-factory-act/#:~:text=In%201833%20the%20Government%20passed,basic%20act%20was%20as%20follows%3A&text=children%20of%2013%2D18%20years,than%2012%20hours%20a%20day (erişim tarihi: 20.03.2021).

https://bilgihanem.com/omer-kavur-kimdir/ , (erişim tarihi: 31.05.2021).

https://www.history.com/topics/industrial-revolution/child-labor#&gid=ci02364a9f60002511&pid=8_lewis-hine_child-labor_7496099008_1de931db14_o (erişim tarihi: 08.05.2021).

http://www.kimkimdir.gen.tr/kimkimdir.php?id=3302 , (erişim tarihi: 31.05.2021).

EK 1- KAPPA ANALİZ TABLOSU

Aşağıdaki tabloda verilen temalara ait uygun rakamları, verilen cümlelerin karşısına yerleştiriniz. Bir tema sadece bir kez kullanılması koşuluyla, bütün temaları cümlelerin karşısına eksiksiz biçimde yerleştiriniz.

1- Çocukluk Döneminde Zorunlu Çalışmak **2-** Çalışma Koşullarının Çocuk İşçilere Etkisi **3-** Çocuk İşçiliğinde Denetim Endişesi **4-** Çocuk İşçiliğinde Deneyim Kazanmak **5-** Çocuk İşçiliğinde Yoksulluk Etkisi **6-** Çocuk İşçiliğine Aile Etkisi **7-** Çocuk Yaşta Çalışma Bilincini Oluşturmak **8-** Çocuk Yaşta İş Arama **9-** Suça Sürüklenen Çocuklar	**TEMA KODLAMALARI**
Bıktım artık. Onun yaşında çocuklar çalışıp eve bakıyorlar. Ben kaç yaşında çalışmaya başladım? Tam 7 yaşında değil mi? beni okula göndereceğiniz yerde işe yolladınız.	
Ekrem oğlum kardeşine karşı sert davranıyorsun yapma böyle. Sert mi? bari sen böyle konuşma. Biliyor musun Kardeşlerimden bıktım artık senelerce kendimi onlar için hep harcadım. Beni bir dolap beygiri gibi çalıştırdın. Anlıyor musun? Bıktım artık.	
Müfettiş yardımcısı- çık bakalım dışarı! Kaç yaşındasın sen? Çocuk işçi- 14 yaşındayım efendim. Müfettiş yardımcısı- Halis Bey bu çocuğun çalışma karnesi var mı? Fabrika sahibi- Şey… yaşını yanlış söyledi efendim ben size izah ederim Müfettiş yardımcısı-Pekâlâ. Sen benimle gel (çocuğa söylüyor) Hadi gidelim.	
Orasını bilmem herhalde isteseydiniz böyle olmazdı. Bir gün bile şu çocuklar kadar mesut olmadım. Bütün hayatımca gördüğüm tek şey berbat bir sefalet oldu.	
Usta bu çocuk köyden gelmiş bir de abisi var. İş arıyorlar bunun eli işe yatkın. Çabuk öğrenir Usta yardımcı olur.	
Falkonetti ağam. Bizim teybi çalıyordu böğrüne bir tornavida vurmuşum Allah'ını şaşırdı. Benim hiç kimseden korkum yoktur.	
Bak kaç yaşında görünüyorum? annemsin söyle hadi? En azından gerçek yaşından 10 sene fazla ha Soruyorum anne. Kim getirdi beni bu hale soruyorum sana kim getirdi.	
Usta öbür gün Edirne'ye gidiyor. O zaman gel yanıma bir iki gün daha elin alışsın.	
Hadi ye aslanım işçi sınıfına sağlam adam gerek.	

EK 2- TRANSKRİPT EDİLEN KESİT ÖRNEĞİ

24.00-25.42

Ekrem-Kim kırdı bu camı?

Sokaktan çocuk- Hasan kırdı Ekrem abi bizim kabahatimiz yok.

Ekrem-Hem camı kır hem de utanmadan top almaya gel. bana bak sen fazla ileri gittin. ya adam olursun ya seni döverim. Bu ne yüzsüzlük terbiyesiz Kerata seni. biz sana pabuç yetiştiremezken Sen tut evinin camlarını kır. bir daha top oynamayacaksın anladın mı?

Hasan- Bırak beni oynayacağım işte.

Anne(Ekrem ve hasanın)- Ne var Ne oluyorsunuz durun bakalım. Hasan buraya gel çocuklarla da başımız dertte. Ekrem oğlum kardeşine karşı sert davranıyorsun yapma böyle.

Ekrem- sert mi? bari sen böyle konuşma. biliyor musun Kardeşlerimden bıktım artık senelerce kendimi onlar için hep harcadım. beni bir dolap beygiri gibi çalıştırdın. anlıyor musun? Bıktım artık. Onun yaşında çocuklar çalışıp eve bakıyorlar. Ben kaç yaşında çalışmaya başladım? Tam 7 yaşında değil mi? beni okula göndereceğiniz yerde işe yolladınız.

Anne-Gücümüzün yettiğini yaptık oğlum. Ne yapalım.

Ekrem-Orasını bilmem herhalde isteseydiniz böyle olmazdı. Bir gün bile şu çocuklar kadar mesut olmadım. bütün hayatımca gördüğüm tek şey berbat bir sefalet oldu. bak kaç yaşında görünüyorum? annemsin söyle hadi? En azından gerçek yaşından 10 sene fazla ha Soruyorum anne. Kim getirdi beni bu hale soruyorum sana kim getirdi.

EK 3- ALANINDA UZMAN HOCA İLE MAİL ÖRNEĞİ

04.06.2021 Gmail - Thank you for your work. "petition for permission"

Gmail **Ebru Büyükak**

Thank you for your work. "petition for permission"

3 ileti

Ebru Büyükak

18 Mart 2021 23:39

Dear Professor Jane...
Hello there. l'm Ebru BÜYÜKAK. 1 am a graduate student at Akdeniz University. 1 am preparing a thesis on child labor at the lnstitute of Social Sciences. The work you have done in the field of child labor drew my attention. Thank you very much, Professor, tor the intormation you have contributed to me with your work. Humphries, J. 2013. Childhood and child labor in the British industrial revolution, Economic History Review, vol 66, no 2, 395-418. **1** would like to make use of your graphics in my thesis by showing you as a source in the format. Some of your graphs are very important to my thesis and I cannot find statistical data to create a pre-1851 graph. it you have permission, 1 would like to use some of your graphics from your Childhood and child labor in the British industrial revolution work. 1 ask your permission. 1'11 be waiting tor an answer. Best regards Ebru.
ANTALYA/ TURKEY
gmail:

Jane Humphries <> Alıcı: Ebru Büyükak

19 Mart 2021 15:58

Dear Ebru, 1 am not sure that in fact I have the copyright but its fine with meif youreproduce the graphics though you should of course note where they came from!
Thankyou for your kind words about my research and good luck with the thesis. Best wishes, jane

Jane Humphries, FRHS, FAcSS,
FBA, CBE Centennial Professor,
Landon School of Economics
Emeritus Professor of Economic History, Oxtord University

Link to Royal Economic Society Prizewinning article
https://www.res.org.uk/resources-page/2019-royal-economic-society-prize.html

Link to abstract of recent publication in Past and Present https://academic.oup.com/past/article-abstract/250/1/87/6131361

Link to recent Paris seminar https ://www .youtub e.com/watch?v= 1FTEQbTogno& t=98s

From: Ebru Büyükak
Sent: 18 March 202120:39
To:

Subject: Thank you for your work. "petition for permission"

[Alıntılanan metin gizlendi]

Ebru Büyükak <
> Alıcı: Jane Humphries <

20 Mart 2021 13:43

Thank you very much tor your interest, Professor. 1 also went ta Peter Kirby's source for graphics. You contributed a lot ta me. in addition, your video and works will be very useful. Professor, 1 will talk about you in my thesis. Thank you far everything. Best regards Ebru.

Jane Humphries < >, 19 Mar 2021 Cum, 15:58 tarihinde şunu yazdı:

[Alıntılanan metin gizlendi)

ÖZGEÇMİŞ

Adı ve SOYADI	Ebru BÜYÜKAK
EĞİTİM DURUMU	
Mezun Olduğu Lise	Uluborlu Cumhuriyet Anadolu Lisesi
Lisans	Akdeniz Üniversitesi- Çalışma Ekonomisi ve Endüstri İlişkileri Bölümü
Yüksek Lisans	Akdeniz Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü
Tez/ Dönem Projesi Konusu	1960-1970 DÖNEMİ TÜRK SİNEMASINDA ÇOCUK İŞÇİLİĞİ
Yabancı Dil/ Diller	İngilizce
İŞ DENEYİMİ	
Çalıştığı Kurumlar	LC Waikiki Mağazacılık Hiz. Tic. A.Ş. (2017-2018)